

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

VALSTYBĖS EKONOMINĖS POLITIKOS STUDIJŲ PROGRAMA

Jolanta Ališauskaitė-Paulavičienė
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIS UŽIMTUMUI LIETUVOJE	IMPACT OF ACTIVE LABOR MARKET POLICY MEASURES ON EMPLOYMENT IN THE LITHUANIA
---	---

Darbo vadovė: doc. dr. Agnė Laužadytė-Tutlienė

Vilnius, 2023

TURINYS

ĮVADAS	3
1. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TEORINĖ ANALIZĖ	8
1.1. Pagrindinės darbo rinkos sąvokos	8
1.2. Užimtumo ir nedarbo samprata	9
1.3. Darbo rinkos politika bei užimtumą skatinančių priemonių tikslai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje	17
1.4. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas	22
1.5. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės Lietuvoje bei kitose Europos Sąjungos šalyse ir jų poveikis užimtumui bei dalyviams	25
1.6. Aktyvios darbo rinkos politikos vertinimo būtinumas ir principai	32
2. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TYRIMO METODOLOGIJA	37
3. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TYRIMO REZULTATAI	44
3.1. Užimtumo ir nedarbo lygio tendencijų analizė Lietuvoje	44
3.2. Užimtumo fondo lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, tendencijų analizė ES kontekste	50
3.3. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikis užimtumui Lietuvoje	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	64
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	67
SANTRAUKA	74
SUMMARY	76

IVADAS

Globalios ekonomikos sąlygomis, nuolat besikeičiant ekonominėms tendencijoms, ypač po didžiulės pasaulinės finansinės krizės 2008 metais, nedarbas tapo labai aktuali reiškiniu ne tik Lietuvos, bet ir Europos kontekste. Darbo rinkos rodikliai – vieni iš pagrindinių rodiklių, kurie padeda įvertinti esamą ekonominę bei socialinę šalies ūkio būklę. Augantis užimtumas, mažėjantis nedarbas bei didėjantis darbo užmokestis yra siektinas šalies ekonominės politikos tikslas. Kiekvienai šaliai yra svarbu kontroliuoti darbo rinką ir spręsti darbo rinkoje kylančias problemas, nes lanksti ir efektyvi darbo rinką yra viena iš būtinų ekonomikos augimo sąlygų.

Gyventojų užimtumas – taip pat vienas pagrindinių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių. Žmonės vertina darbą ne tik dėl uždarbio. Darbas leidžia jiems būti naudingiems visuomenei, tobulinti kvalifikaciją, išnaudoti savo kūrybinį potencialą. Tai svarbi žmogaus savirealizacijos priemonė, leidžianti įgyvendinti gyvenimo siekius, pasiekti norimą socialinę padėtį, užmegzti tarpasmeninius ryšius, panaudoti profesines žinias bei įgūdžius ir kt. Jis suteikia visuomenės pripažinimą, kuris neatsiejamas nuo orumo ir savigarbos, teikia galimybių bendradarbiauti, veikti vienas kitą.

Žmonės, kurie susiduria su užimtumo problemomis, ne tik negali užtikrinti gyvenimo lygio ir socialinių poreikių patenkinimo. Jie neretai pastūmėjami į socialinį nuosmukį, pasireiškiantį skurdo padidėjimu, nusikalstamumu, taip pat asocialių šeimų skaičiaus didėjimu ir pan. Visi šie neigiami socialiniai aspektai sudaro neigiamą poveikį šalies vystymuisi. Todėl užimtumo dinamikos, veiksnių, darančių įtaką gyventojų užimtumui, tyrinėjimas tampa labai svarbus.

Europa 2020 m. pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje išskiriamas vienas iš esminių prioritetų – integracinis augimas: didelio užimtumo ūkio, kuriame užtikrinta socialinė ir teritorinė sanglauda, skatinimas. Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė – modernizuoti darbo rinkas ir žmonėms suteikti daugiau galių sudarant galimybes tobulinti įgūdžius bet kuriuo gyvenimo etapu, kad būtų didinamas darbo jėgos aktyvumas, darbo pasiūla labiau atitiktų paklausą, taip pat pasitelkiant darbo jėgos judumą (Europe, 2020).

Temos aktualumas. Vieni iš pagrindinių rodiklių, kurie padeda įvertinti esamą šalies ekonominę bei socialinę būklę, yra darbo rinkos rodikliai. Visais ekonomikos ciklo etapais, ypač norint suvaldyti darbo rinkos pokyčius ar nedarbą, skirtingos šalys taiko įvairias darbo apmokestinimo ir nedarbo lygio kontroliavimo priemones bei metodus. Darbo rinkos problemos aktualios ir nuolat analizuojamos tiek teoriniu, tiek ir praktiniu lygiu. Lietuvos, kaip ir daugelio ES šalių, darbo rinką per pastaruosius dvidešimt metų patyrė daug reikšmingų pokyčių. 2008 m. ekonominės krizės sukeltos Lietuvos ūkio struktūrinės problemos sukrėtė ir darbo rinką. COVID-

19 viruso protrūkis pasaulyje sukėlė didžiulio masto krizę, kurios objektu tapo valstybių gyventojai, ekonomika ir sveikatos apsaugos sistema. Sustabdytas keliavimas tarp valstybių, apribotas verslo veikimas, sveikatos apsaugos priemonių trūkumas, prarastos pajamos siejasi su COVID-19 krizės padariniais. Pandemijos metu išaugo nedarbas, sumažėjo eksportas ir importas.

Nestabilus ekonomikos vystymasis lemia gyventojų užimtumo ir nedarbo rodiklių dinamiką. Europos Sąjungos šalyse didelė dalis valstybės lėšų išleidžiama aktyviai darbo rinkos politikai (ADRP), siekiant pagerinti darbo rinkos rodiklius. Vyriausybės turi įvairių prižasčių investuoti į aktyvią darbo rinkos politiką. Be tokių neigiamų nedarbo aspektų kaip pajamų praradimas, žmogiškojo kapitalo nuvertėjimas, nedarbo išmokos bei prarastų pajamų įtakotas socialinės paramos poreikis yra našta nacionaliniam biudžetui.

Temos ištyrimo lygis. Darbo rinka ir pagrindiniai jos rodikliai plačiai nagrinėjami daugelyje mokslinių tyrimų, kurių rezultatai gali būti labai informatyvūs formuojant būsimą darbo rinkos politiką. Pasiteisinusios ir veiksmingos programos gali būti tobulinamos ir įgyvendinamos skirtinguose regionuose, skirtingais ekonominio ciklo etapais ir pan.

Darbo rinkai analizuoti ir susijusioms problemoms spręsti nemažai dėmesio skiria tiek Lietuvos, tiek ir užsienio autoriai. Pavyzdžiui, Caliendo ir Künn (2015) nagrinėja tam tikros rūšies darbo subsidijų (subsidijos verslo pradžiai) veiksmingumą bedarbių moterų pakartotinio įdarbinimo lygiui. Alegre ir kt. (2015) atlieka mokymo programų Ispanijos Katalonijos regione poveikio vertinimą.

Vooren ir kt. (2019) savo tyrime pateikia aktyvios darbo rinkos politikos efektyvumo mikroekonometrinio vertinimo tyrimų meta analizę, papildydamas ankstesnius panašius tyrimus - Card ir kt. (2010, 2018) bei Kluge (2010). Analizė paremta sistemingai surinktu duomenų rinkiniu iš 57 eksperimentinių ir beveik eksperimentinių tyrimų, kuriuose pateikiami 654 įverčiai, paskelbti nuo 1990 m. sausio mėn. iki 2017 m. gruodžio mėn.

Crépon ir van den Berg (2016) ir McKenzie (2017) apžvalgose pabrėžiama, kad aktyvios darbo rinkos politikos priemonės yra daug mažiau veiksmingos, nei tikėtasi.

Moskvina, Okunevičiūtė-Neveauskienė (2010, 2011) domėjosi atliktais gyventojų užimtumo tyrimais, siekė įvertinti ADRP priemonių poveikį, jų socialinę naudą, Gruževskis ir kt. (2010) atliko ADRP priemonių ir profesinės reabilitacijos programos mokslinį tyrimą, siekdami įvertinti ir pagrįsti jos efektyvumą, Okunevičiūtė-Neveauskienė ir kt. (2010) parengė mokslinio tyrimo ataskaitą (Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumo tyrimas) remiantis Lietuvos užimtumo tarnybos įgyvendinimo ESF finansuojamu projektu (Lietuvos darbo biržos paslaugų efektyvumo tyrimo ir personalo kompetencijų tobulinimas), kuriame gilinasi į ADRP priemonių vaidmenį šiuolaikinėje darbo rinkoje, atliko priemonių įgyvendinimo bei ekonominio efektyvumo vertinimą.

Pagal Gruževskį ir kt. (2006), Brenk (2012), svarbiausios žmonių neįsidarbinimo priežastys yra darbo patirties ir kvalifikacijos stoka, nepakankamas profesinis pasirengimas, profesinio pasirengimo neatitikimas darbo rinkos reikalavimus.

Darbo naujumas. Šiuo tyrimu siekiama išanalizuoti 2008-2021 metų aktyvių darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui. Covid-19 pandemija yra precedento neturintis iššūkis pasaulio darbo rinkoms. Nedarbo lygis augo visame pasaulyje praėjus vos kiek daugiau nei 10 metų po 2008 m. finansų krizės. Būtent tokios krizės, kaip šios pastarosios, ir aktyvus darbo rinkos atsakas į jas yra aktualus tyrimo šaltinis, padėsiantis ateityje kovoti su nedarbu, taip pat aktualiai „permąstyti“ žmogiškąjį kapitalą darbo rinkoje, kuri vis labiau įtakoja klimato ir kt. krizės bei skaitmeninimas. Nepaisant akivaizdaus neigiamo poveikio, krizės suteikia unikalią galimybę diegti naujoves, iš naujo nustatyti socialinius tikslus, mokantis iš praeities krizių, kuriose ADRP priemonės suvaidino svarbų vaidmenį. Apskritai aktyvios darbo rinkos politikos priemonės yra vis dažnesnės tarp vyriausybių naudojamų priemonių rinkinių, skirtų kovai su nedarbu, kuri skatina struktūriniai darbo rinkos pokyčiai. Atsižvelgiant į šiuo metu Lietuvos darbo rinkoje egzistuojančias problemas, įgyvendinant ADRP priemones, tikslinga daugiau dėmesio skirti makroekonominėms priemonių įgyvendinimo sąlygoms, trumpalaikėms ir ilgalaikėms ūkio raidos ir darbo rinkos kaitos prognozėms. Ankstesnės ekonominės krizės patirtis parodė, kad dėl krizės poveikio labiausiai nukenčia ilgalaikiai bedarbiai, jaunimas bei vyrai, anksčiau dirbę statybų ar apdirbamosios pramonės sektoriuje. Tuo tarpu atsigauinant ekonomikai, kaip viena iš esminių darbo pasiūlos ir paklausos neatitikimo formų ryškėja kvalifikuotų darbuotojų, turinčių techninį išsilavinimą trūkumas ir asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, perteklius darbo rinkoje.

Užimtumo tarnybos duomenimis 2023 m. sausio 1 d. šalyje buvo registruota 156 tūkst. darbo neturinčių asmenų. Visgi, nepaisant, atrodytų, didelio skaičiaus darbo rinką galinčių papildyti žmonių, tinkamų darbuotojų, specialistų įmonės neranda. ADRP yra viena iš priemonių, padedančių spręsti darbo jėgos pasiūlos ir paklausos subalansavimo klausimą. Darbo rinkoje pažeidžiamiausi išlieka riboto darbingumo dėl negalios ir vyresnio amžiaus asmenys, papildomų paskatų grįžimui į darbo rinką reikia ilgalaikiams bedarbiams. Užimtumo tarnybos duomenimis, darbo netekusių 50+m. asmenų grįžimo į darbo rinką laikotarpis ilgesnis nei kitose amžiaus grupėse, o du iš penkių darbo neturinčių asmenų šioje amžiaus grupėje - ilgalaikiai bedarbiai. Perkvalifikavimas, darbo įgūdžių atnaujinimas ir pan. ADRP priemonės yra būtina papildoma paskata tokių asmenų grįžimui į darbo rinką spartinti.

Kadangi aktyvios darbo rinkos programos yra brangios, iššūkis, su kuriuo susiduria politikos formuotojai, yra kuo veiksmingiau ir efektyviau panaudoti ribotas viešąsias lėšas. Norint žinoti, kokia politika veikia, reikia rinkti reikiamus duomenis, kruopščiai planuoti poveikio

vertinimus ir naudoti jų rezultatus kuriant politiką. ADRP priemonių poveikio vertinimai gali padėti sukurti veiksmingesnes ADRP priemones ir tvariau paskirstyti finansavimą.

Darbo objektas – aktyvios darbo rinkos politikos priemonės.

Darbo problema - kokią įtaką užimtumui Lietuvoje turi aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymas 2008-2021 m.?

Darbo tikslas – įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti darbo rinkos politiką ir jos įgyvendinimą per užimtumo rėmimo priemones ir jų formavimo tikslus.
2. Išanalizuoti aktyvios darbo rinkos politikos priemones, taikomas Lietuvoje ir Europos Sąjungos šalyse, bei jų poveikio užimtumui ir dalyviams mokslinius tyrimus.
3. Sudaryti tyrimo metodologiją, skirtą išnagrinėti ADRP priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje.
4. Išanalizuoti užimtumo ir nedarbo tendencijas Lietuvoje.
5. Atlikti Užimtumo fondo lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, tendencijų analizę ES šalių kontekste.
6. Įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį tikslinių grupių užimtumui bei darbo rinkos rodikliams.

Darbo metodai. Darbe atliekama mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Siekiant atlikti užimtumo skatinimo Lietuvoje teorinę analizę, naudojami mokslinės literatūros šaltinių, strateginių dokumentų, teisinių dokumentų, duomenų bazių ir kitų informacijos šaltinių analizė. Analizei atlikti pasitelkiami Lietuvos užimtumo tarnybos, Eurostat, Lietuvos statistikos departamento šaltinių duomenys.

Siekiant įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje, taikomi aprašomosios statistikos metodai, t. y. duomenų grupavimas bei grafinis modeliavimas, kurie leidžia daryti išvadas apie nagrinėjamo rodiklio pokyčius. Taip pat atliekama koreliacijos analizė, Granger priežastingumo testas bei regresinė analizė.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys skyriai, išvados ir pasiūlymai bei literatūros sąrašas. Remiantis įvairiais šaltiniais, pirmajame skyriuje pateikti užimtumo ir nedarbo apibrėžimai bei išnagrinėti nedarbo sukelti veiksniai žmogui, iš kurių galima daryti prielaidą, kad nedarbas sukelia ne tik ekonomines, tačiau ir socialines problemas. Taip pat išanalizuota darbo rinkos politika, darbo rinkos politiko priemonių klasifikacija daugiausiai dėmesio skiriant aktyvios darbo rinkos politikos priemonėms.

Antrajame skyriuje pateikta aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikio užimtumui tyrimo metodologija, kurioje suformuluojamas tyrimo tikslas ir etapai, aprašomi metodai, kuriais siekiama išnagrinėti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje. Tyrimo metodologijoje taip pat argumentuojamas rodiklių, įtrauktų į tyrimą, pasirinkimas.

Trečiajame skyriuje pateikiamos užimtumo ir nedarbo tendencijos Lietuvoje, atliekama užimtumo fondo lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, analizė ES šalių kontekste. Taip pat įvertinamas aktyvių darbo rinkos priemonių poveikis tikslinių grupių užimtumui ir darbo rinkos rodikliams, atliekant koreliacinę analizę ir Granger priešastingumo testą. Atsižvelgiant į tai, kad be aktyvių darbo rinkos politikos priemonių užimtumą veikia kiti makroekonominiai rodikliai ir siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui to meto kainomis, infliacijos, mokesčių pleišto, minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio bei socialinėms pašalpoms skirtų išlaidų poveikį užimtumui, apskaičiuojama regresija bei vėluojanti regresija, kuri parodo ar į aktyvias darbo rinkos politikos priemones nusiųstų asmenų skaičius turės poveikį užimtumo lygio kitimui po tam tikro laikotarpio.

1. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TEORINĖ ANALIZĖ

Darbas yra kiekvieno ekonominio proceso pagrindinis elementas, jis, viena vertus, užtikrina individo gyvenimo lygį ir jo socialinių poreikių patenkinimą bei asmeninę saviraišką ir tobulėjimą, kita vertus, suponuoja šalies ekonominę raidą ir socialinę gerovę (Gruževskis ir kt., 2022).

Darbo rinką galima apibūdinti kaip rinkos posistemį arba, populiariai kalbant, jos sudėtinę dalį, kur pirkimo-pardavimo objektas yra specifinė prekė – potencialus darbuotojas. Taigi, darbo rinka – tai specifinė mainų forma, prekiniais ir piniginiiais santykiais įtraukianti potencialų darbuotoją į darbo procesą ir formuojanti atitinkamų ekonominių santykių sistemą tarp pagrindinių ekonominių veiksnių – darbo ir kapitalo (Šileika, 2007).

Darbo rinka – darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jo kaina – darbo užmokestis. Darbo rinką galima apibūdinti ir atsižvelgiant į tą funkciją, kurią ji atlieka rinkos ekonomikoje. Šiuo požiūriu ją galima apibrėžti kaip visuomeninio (visuminio) darbo paskirstymo ir perskirstymo tarp verslo rūšių (šakų) ir veiklos sričių (profesijų) ekonominį mechanizmą, užtikrinantį gamybos ir darbo efektyvumą remiantis visuomenės poreikių struktūra. Ekonominis šio mechanizmo turinys yra darbo jėgos pirkimas ir pardavimas, teisiškai įforminamas darbo sutartimi. (Gruževskis ir kt., 2022).

Dabartinė darbo rinkos samprata akcentuoja darbo rinką kaip vieną pagrindinių rinkos ekonomikos sudedamųjų dalių. Tai darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jo kaina – darbo užmokestis (Damidavičius ir kt., 1998). Remiantis šiuo apibrėžimu, darbo rinka – viena pagrindinių ekonominės sistemos rinkų, kuri įtakoja ne tik pagrindinius ekonominės raidos veiksnius, bet ir socialinius veiksnius, tokius kaip gyvenimo lygis, užimtumas, išsilavinimas, įsidarbinimo galimybės, darbo užmokestis ir panašiai.

Šių dienų darbo rinkoje sprendžiamos ne tik ekonominės, bet ir socialinės problemos. Darbo procesas yra sudėtingas ekonominis – socialinis reiškiny, todėl darbo rinkos santykiai negali būti apibrėžiami tik kaip darbo jėgos pirkimas – pardavimas. Šiuo metu didelis dėmesys yra skiriamas darbo humanizavimui, darbo išteklių racionaliam panaudojimui, gyventojų užimtumo ir kovos su nedarbu programų įgyvendinimui, naujų darbo vietų kūrimui, bedarbių registravimui ir materialiniam rėmimui, ieškančių darbo apmokymui ar perkvalifikavimui.

1.1. Pagrindinės darbo rinkos sąvokos

Darbo rinka turi savo identifikavimo rodiklius, išreiškiančius ir paaiškinančius darbo jėgos pasiūlos ir paklausos struktūras, jų pokyčius lemiančius veiksnius. Darbą, kaip darbo rinkos sampratą, išreiškia darbo jėga, kurią sudaro visi užimti gyventojai ir aktyviai darbo ieškantys bedarbiai. Darbo jėgos kiekybinių ir kokybinių savybių visuma apibrėžiama kaip žmogiškojo kapitalo samprata. Žmogiškasis kapitalas – intelekto, sukauptų žinių, gabumų, įgūdžių visuma, kryptingai, ir efektyviai naudojama visuomeninės veiklos sferoje bei skatinanti gamybos ir darbo našumo augimą.

Svarbiausi darbo rinkos elementai – darbo pasiūla ir paklausa, darbo rinkos konjunktūra, darbo jėgos kaina (darbo apmokėjimas), darbo rinkos infrastruktūra (Gruževskis ir kt., 2022).

Darbo jėgos pasiūla yra tas visuomeninio darbo kiekis, kurį darbo rinkoje siūlo turintieji tinkamas darbo jėgos savybes ir realizuojantys savo darbo jėgą. Darbo jėgos pasiūla plačiaja prasme apima užimtuosius ir bedarbius.

Darbo jėgos paklausa yra tas darbo kiekis, kurį nori ir gali samdyti darbdaviai ir kuriam yra galimybės realizuoti savo gebėjimus savarankiškai.

Darbo jėgos pasiūlos ir paklausos pusiausvyros taške darbo užmokesčio lygis užtikrina tokią siūlomo darbo kiekį, kuris patenkina darbdavių poreikius.

Darbo jėgos paklausos ir pasiūlos santykiui didelę reikšmę turi darbo jėgos aktyvumo (užimtumo) lygis, kuris išreiškiamas 15-64 metų amžiaus ekonomiškai aktyvių ir tos pačios amžiaus grupės visų gyventojų santykiu. Iš esmės tai rodiklis, apibūdinantis darbingo amžiaus žmonių dalį visuomenėje ir jų pasirengimo dalyvauti darbo rinkoje laipsnį. Tačiau ne visi gyventojai tam tikru metu gali dalyvauti ekonominėje veikloje. Tai asmenys, kurių negalima priskirti nei prie užimtųjų, nei prie bedarbių – vaikai, nedirbantys mokiniai ir studentai, nedirbantys pensininkai, neįgalieji, nuteistieji, asmenys, praradę viltį rasti darbą ir kt. Šių parametru, jų tarpusavio ryšių ir dėsingumų visuma suformuoja darbo rinkos sąvoką. Darbo rinką galima apibrėžti kaip procesą, kuriame veikia darbdavys ir darbo ieškantis asmuo, norėdami susitarti dėl darbo sąlygų: laiko, darbo užmokesčio, socialinių išmokų bei garantijų ir t.t. Darbo rinka, kaip sudedamoji rinkos ekonomikos dalis, be savo pagrindinės funkcijos – darbo jėgos paskirstymo tarp ekonominių veiklų, įmonių, teritorijų, atlieka ir kitą funkciją – paskirsto nacionalines pajamas per gyventojų darbo užmokesčio forma gaunamas pajamas ir keičia ekonominę ir socialinę aplinką, iš dalies spręsdama ir gyventojų pajamų nelygybės problemas.

1.2. Užimtumo ir nedarbo samprata

Užimtumas ir nedarbas yra du pagrindiniai kintamieji, atspindintys darbo rinkos rezultatus. Nagrinėjant užimtumo bei nedarbo sampratas, būtina apibrėžti bedarbio sąvoką, kadangi pagal

bedarbių skaičių tiesiogiai skaičiuojamas nedarbo lygis. Remiantis Užimtumo tarnybos naudojamu apibrėžimu (Lietuvos Respublikos Užimtumo įstatymo 22 str.), bedarbis yra asmuo, kuris atitinka visas šias sąlygas:

1) nedirba pagal darbo sutartį ar nėra darbo santykiams prilygintų teisinių santykių subjektas;

2) nėra savarankiškai dirbantis asmuo, išskyrus Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme numatytas išimtis, nėra asmuo, kuris yra savininkas individualios įmonės, mažosios bendrijos, tikrosios ūkinės bendrijos ar komanditinės ūkinės bendrijos, kuri laikinai nevykdo veiklos ir apie tai yra tinkamai informavusi mokesčių administratorių ar kuriai Juridinių asmenų registre suteiktas likviduojamos ar bankrutuojančios individualios įmonės, mažosios bendrijos, tikrosios ūkinės bendrijos ar komanditinės ūkinės bendrijos statusas.

3) yra asmuo nuo 16 metų iki teisės aktais nustatyto senatvės pensijos amžiaus;

4) yra asmuo, pagal Lietuvos Respublikos darbo kodeksą galintis būti darbuotoju;

5) nesimoko pagal bendrojo ugdymo arba pagal formaliojo profesinio mokymo programas, išskyrus asmenis, kurie mokosi pagal suaugusiųjų pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas, ar asmenis, kurie mokosi pagal formaliojo profesinio mokymo programas savo lėšomis, arba nestudijuoja aukštojoje mokykloje pagal nuolatinės formos studijų programas;

6) tiek savarankiškai, tiek naudodamasis teritorinės darbo biržos teikiamomis darbo rinkos paslaugomis ieško darbo Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka;

7) nėra deklaravęs išvykimo iš Lietuvos Respublikos, išskyrus Europos Sąjungos reglamentuose dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo numatytus atvejus, kai asmuo turi būti Užimtumo tarnybos žinioje.

Užimtumo tarnybos arba teisės aktais pagrįstame bedarbio apibrėžime akcentuojamas būtinumas registruotis atitinkamoje institucijoje (pvz., Užimtumo tarnyboje), todėl jo trūkumas yra neoficialus užimtumas.

Statistikos departamentas naudoja kiek kitokį bedarbio apibrėžimą. Tai Nedirbantis 15–74 metų amžiaus asmuo, kuris pastarąsias keturias savaites aktyviai ieško darbo ir gali pradėti dirbti per dvi savaites.

Remiantis Gruževskiu ir kt. (2022), bedarbį apibūdina 4 pagrindiniai požymiai:

- darbingas amžius;
- darbo neturėjimas;
- gebėjimas ir pasirengimas dirbti;
- darbo paieška.

Bedarbio kategorija gali būti taikoma tik darbingo amžiaus gyventojams. Darbingas amžius apibrėžiamas faktiškai stabilia apatine darbingo amžiaus riba - 15–16 metų. Viršutinė darbingo amžiaus riba priklauso nuo atskirų šalių pensinio amžiaus reglamentavimo, tačiau dažniausiai yra 65 metai.

Darbo neturėjimas turbūt pagrindinis bedarbio bruožas, tačiau ne visi nedirbantys žmonės yra bedarbiai. Tokios darbingo amžiaus gyventojų grupės kaip nuolatinų studijų studentai, asmenys, auginantys vaikus, neįgalūs asmenys ir kt. nors ir neturi darbo, bedarbiais nelaikomi, nes jie neatitinka kitų privalomų kriterijų – galėjimas ir pasirengimas dirbti bei darbo paieška.

Vertinant gebėjimą dirbti, svarbiausias veiksnys – asmens sveikata. Pavyzdžiui, turimas neįgalumas riboja gyventojų galimybes dirbti, todėl jiems netinka bet koks darbas.

Pasirengimas dirbti yra dar viena svarbi bedarbio savybė. Pasirengimą dirbti apsprendžia tokie pagrindiniai elementai: pasirengimas dirbti einamuoju laiku, o ne neapibrėžtoje ateityje (dažniausiai mokslinėje literatūroje apibrėžiamas terminas - per dvi savaites nuo gauto pasiūlymo įsidarbinti), pasirengimas dirbti už darbo rinkoje nusistovėjusį tipinį atlygį už konkrečias atliekamas funkcijas ir profesinių kompetencijų turėjimas. Jei kas nors būtų pasirengęs dirbti už daug didesnę nei rinkos įkainiai atlyginimą, negalima sakyti, kad jis pasirengęs dirbti. Kalbant apie darbo kompetencijas, bedarbio pasirengimas darbui dažniausiai vertinamas pagal galimybes pradėti darbą pagal turimą profesinę kvalifikaciją, o ne bet kokią darbą.

Darbo paieška - dar vienas bedarbių charakterizuojantis kriterijus. Šiuo atveju vertinamos nedirbančio asmens pastangos rasti darbą, tiek pasyvios (pvz., registracija užimtumo tarnyboje), tiek aktyvios (pvz., gyvenimo aprašymo siuntimas, darbo pasiūlymų peržvalga, darbo paieškos skelbimų pateikimas).

Kadangi naudojami bedarbio apibrėžimai skirtingi, todėl Lietuvoje dažnai pateikiama nevienoda nedarbą charakterizuojanti statistika: viena pagal Užimtumo tarnybos informaciją, o kita – pagal Statistikos departamento vykdomus tyrimus. Tarptautiniams palyginimams labiau tinka Statistikos departamento teikiama informacija, nes skirtingose šalyse darbo jėgos tyrimai vykdomi pagal bendrą metodiką.

Užimtumas ekonomikoje ir visuomenėje atlieka dvi pagrindines funkcijas – ekonominę ir socialinę. Užimtumas yra vienas iš pagrindinių gamybos veiksnių, reikšmingai lemiantis ekonomikos augimo lygį ir gamybos procesus, taigi ir visuomenės vartojimo poreikių tenkinimo laipsnio kitimo lygį, tempą ir kryptis (Gruževskis ir kt., 2022). Kita vertus, įsidarbinus įvykdoma itin svarbi užduotis – tenkinamas poreikis dalyvauti darbo procese ir tinkamai patenkinti savo ir savo šeimos bazinius poreikius (maisto, būsto, saugumo ir kt.).

Dvejopa užimtumo paskirtis leidžia vienu metu traktuoti darbą kaip tikslą ir kaip socialinio bei ekonominio vystymosi priemonę. Valstybė suinteresuota dideliu užimtumu - tai užtikrina socialinį stabilumą ir gyventojų pasitenkinimą.

Remiantis Statistikos departamento sąvokų apibrėžimu, užimti gyventojai – asmenys, dirbantys bet kokį darbą, gaunantys už jį darbo užmokestį pinigais ar natūra arba turintys pajamų ar pelno. Užimtumo lygis – rodiklis, išreiškiamas pasirinktos amžiaus grupės užimtų gyventojų ir to paties amžiaus visų gyventojų santykiu.

Užimtumo sąvoka siejama su darbine asmenų veikla, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius bei suteikti pajamų (Damidavičius ir kt., 1998). Užimtumas - žmonių darbo rinkos sistemoje vyraujantis reiškinys, skirtingai nei darbas, yra ne tik veikla, bet ir žmonių, dalyvaujančių darbo kooperacijoje, teisiniai bei ekonominiai santykiai. (Damidavičius ir kt., 1998). Apibūdindami užimtumo sąvoką, autoriai (Gruževskis ir Garmus, 1999; Snieška ir Čiburienė, 2001) mokslinėje literatūroje išskiria darbo užmokesčio reikšmingumo bei darbo paieškos motyvacijos veiksnius. Snieška ir Čiburienė (2001) užimtumą apibrėžia kaip gebančių susirasti sau darbą žmonių ir realiojo darbo užmokesčio sąryšį.

Mokslinėje literatūroje autoriai įvairiai apibūdina užimtumo sampratą (1 lentelė).

1 lentelė

Užimtumo samprata įvairių autorių darbuose

Šaltinis	Užimtumo samprata
Snieška, Čiburienė (2001)	Tai gebančių susirasti sau darbą žmonių ir realiojo darbo užmokesčio sąryšis
Vainienė (2008)	Teisėta, įstatymų nedraudžiama, darbinė žmonių veikla, kurianti materialines vertybes ir teikianti paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius bei visuomeninius poreikius, bei suteikianti jiems uždarbį.
Jakštienė, Beržinskienė (2011)	Veikla ir ekonominiai, teisiniai santykiai tarp žmonių dalyvaujančių darbo kooperacijoje, o jo didinimas, prisideda prie asmenų gerovės bei šalies socialinės ir ekonominės plėtros.
Moskvina, Okunevičiūtė, Neverauskienė (2011)	Tai daug veiksmingesnė socialinės integracijos priemonė nei socialinės išmokos, kurios dažnai tampa socialiniu požiūriu aktyvaus, pilnaverčio gyvenimo kliūtimi.
LR užimtumo įstatymas (2016)	Atlygintina arba neatlyginta teisėta fizinio asmens savarankiška, iš dalies savarankiška arba priklausoma veikla, kuria asmuo užsidirba pragyvenimo lėšų, taip pat veikla, kuria asmuo užsiima siekdamas įgyti darbinių ar profesinių įgūdžių, arba kita tęstinė veikla, kurią asmuo vykdo įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.
Socialinės apsaugos darbo ministerija (2022)	Atlygintina arba neatlyginta teisėta fizinio asmens savarankiška, iš dalies savarankiška arba priklausoma veikla, kuria asmuo užsidirba pragyvenimo lėšų, taip pat veikla, kuria asmuo užsiima siekdamas įgyti darbinių ar profesinių įgūdžių, arba kita tęstinė veikla, kurią asmuo vykdo įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka.
Gruževskis ir kt. (2022)	Užimtumo lygis parodo, kokia yra ekonomikos būklė. Užimti šalies gyventojai moka įmokas į Socialinio draudimo fondą, taip pat gyventojų pajamų ir kitus mokesčius į valstybės biudžetą. Didesnis užimtumas – daugiau galimybių finansuoti pensijas, viešąsias paslaugas, mažiau socialinių problemų.

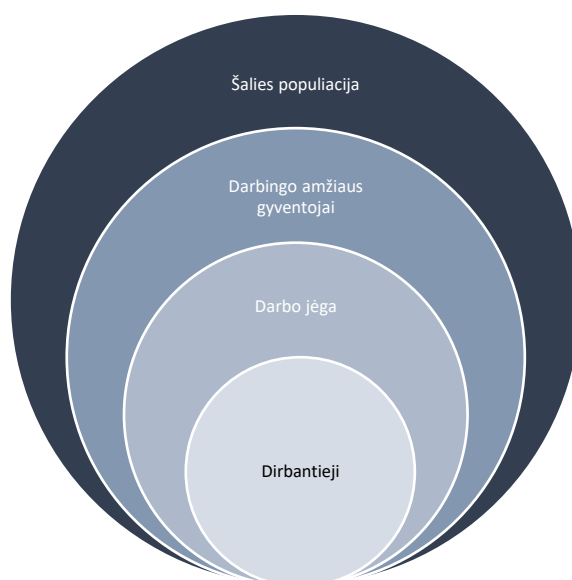
Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Šie pateikti užimtumo apibrėžimai papildo vienas kitą, todėl iš visų šių apibrėžimų galima daryti prielaidą, kad užimtumas – tai teisėta darbingo amžiaus asmenų darbinė veikla, paremta ekonominiais ir teisiniais žmonių santykiais, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius gaunant pajamas ir tuo pačiu atspindinti bendrą šalies ekonominę bei socialinę būklę.

Užimtumo sąvokos supratimui svarbios tokios kategorijos kaip dirbantieji, darbo jėga, darbingo amžiaus šalies gyventojai ir šalies populiacija (1 paveikslas).

1 paveikslas

Šalies populiacija, darbingo amžiaus gyventojai, darbo jėga, dirbantieji

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Gruževskis ir kt. (2022)

Šalies darbo jėga – visi ekonomiškai aktyvūs darbingo amžiaus (15–64 metų) gyventojai. Tuo tarpu ekonomiškai aktyvūs yra gyventojai, kurie dirba arba aktyviai ieško darbo. Darbo jėgai nėra priskiriami darbingo amžiaus žmonės, kurie negali dirbti arba aktyviai neieško darbo.

Nedarbas – rinkos ekonomikos šalims būdingas socialinis ir ekonominis reiškinys, kai dalis šalies gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti, neturi darbo. Rinkos ekonomikos šalyse nedarbas yra neišvengiamas. Tačiau tai yra ekonominė ir socialinė problema, kuri visų pirma yra viena iš pagrindinių nepritekliaus ir socialinio nestabilumo priežasčių. Antra, nedarbas apriboja efektyvesnį kapitalo panaudojimą, nevisiškai išnaudojant šalies žmogiškąjį potencialą, darbo jėgą.

Nedarbo samprata įvairiai apibrėžiama skirtinguose moksliniuose tyrimuose (2 lentelė).

2 lentelė

Nedarbo samprata įvairių autorių darbuose

Šaltinis	Nedarbo samprata
Tartilas (2005)	Plačiąja prasme nedarbas - vieno svarbiausių gamybos veiksnių (darbo jėgos) neefektyvus panaudojimas
Ukpere et al. (2009)	Nedarbas yra suprantamas kaip situacija, kai darbingo amžiaus žmogus nedirba, tačiau norėtų dirbti neterminuotą ir visos dienos darbo laiko darbą. Plačiausiai naudojama nedarbo sąvoka apima visus, kurie gali dirbti, tačiau neturi darbo.
Skaistė, Rėklys (2011)	Nedarbas tai darbo bei kapitalo išteklių neviseiškas panaudojimas, dėl ko ūkio tikroji produkcija yra mažesnė už jo galimą bendrąjį nacionalinį produktą
Černiauskas (2011)	Nedarbas yra modernios visuomenės palydovas ir viena didžiausių pasaulio problemų.
Brazienė, Mikutavičienė (2013)	Nedarbas – socialinis reiškinys, turintis įtakos visuomenės gyvenimo kokybei (nedirbantys asmenys patiria gyvenimo lygio smukimą, praranda pajamų šaltinį).
Pocius (2016)	Natūralus nedarbo lygis nėra kažkas nekintamo, nes kinta darbo jėgos demografinė sudėtis, vyksta instituciniai bei socialiniai pokyčiai. Atsiradusios nedarbo pašalpos neskatina skubėti, praradus vieną darbą tuoj pat užimti kitą darbo vietą, nes įvairių paramos išmokų bedarbiams suma yra didesnė negu siūlomas atlyginimas.
Gavelis ir kt. (2017, 209 psl.)	Bedarbių skaičiaus procentinis santykis su darbo jėgos arba darbingo amžiaus gyventojų skaičiumi.

Šaltinis. Sudarytas darbo autorės, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Nedarbo lygis – tai ekonominis bei socialinis rodiklis, parodantis nedirbančių asmenų dalį valstybėje. Tai procentinis dydis, nurodantis kiek iš visų galinčių dirbti asmenų, nori ir gali dirbti, bet neranda darbo. Suprantama, nedarbo lygis negali būti lygus nuliui. Remiantis Pagirskiene (2008), visiško užimtumo negalima apibrėžti skaičiais, nes jis priklauso nuo situacijos darbo rinkoje ir visoje ūkinėje sistemoje. Rinkos ekonomikos sąlygomis visiško užimtumo klausimas sudėtingas, nes visuomet yra laikinasis nedarbas, kuris yra neišvengiamas, nes gyventojai dėl tam tikrų priežasčių laikinai gali netekti darbo arba keisti darbą. Kaip teigia Kiaušienė ir Vidrevičienė (2015), nedarbas nėra paprastas reiškinys, kurį būtų galima pažaboti vien tik valstybės valdžios institucijų veiksmais. Svarbu gerai suprasti ir identifikuoti nedarbo priežastis ir imtis priemonių toms priežastims šalinti. Kova su nedarbu neturėtų apsiriboti su nedarbo pasekmėmis kovojančiomis užimtumo didinimo priemonėmis, efektyviomis gali būti tik į nedarbo priežastis nukreiptos priemonės.

De Konig (2005) išskiria tokias nedarbo priežastis:

- laisvos darbo vietos ir ieškantys darbo asmenys egzistuoja net ir santykinai homogeninėse subrinkose, kai šalia laisvų darbo vietų yra ir nedarbas;

- darbo paklausos ir pasiūlos nesuderinamumas dėl ieškančių darbo asmenų kompetencijų ir darbdavių reikalaujamų įgūdžių ir gebėjimų neatitikimo;
- darbo užmokesčio nelankstumas, kai darbo užmokestis negali būti mažesnis nei įstatymų nustatytas minimalus atlyginimas;
- neaiškumas dėl bedarbių darbo našumo. Darbdaviai dažnai nenoriai įdarbina bedarbius (ypač ilgalaikius), nes bijo, kad jų asmeninės savybės (motyvacijos trūkumas, žemas darbo našumas) ir sukėlė jų nedarbą;
- nedarbas yra susijęs su verslo ciklų kaita.

Pagrindiniai nedarbą lemiantys veiksniai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Nedarbą lemiantys veiksniai

Ekonominės, sveikatos ir kt. krizės	Ekonomikos pakilimo fazėje, augant BVP, didėja darbo vietų skaičius ir mažėja nedarbo lygis. Ekonominių krizių metu, sumažėjus gamybai, didėja nedarbas.
Demografija, gyventojų skaičiaus augimas, visuomenės senėjimas	Problema labiau aktuali besivystančioms šalims, tačiau įtakos turi ir išsivysčiusioms rinkos šalims. Pastarosiose daugėja legalių ir nelegalių emigrantų, kurie ieško pastovaus arba laikino darbo.
Struktūrinis ūkio pertvarkymas, mokslo ir technikos pažanga	Globalios ekonomikos sąlygomis konkurencija tarp atskirų šalių verčia prekių gamintojus ir paslaugų tiekėjus nuolat atsinaujinti pagrindinį kapitalą. Ūkio šakose, keičiant seną techniką nauja, dalis darbuotojų atleidžiami ir tampa bedarbiais, o naujai besikuriančios gamybos šakos pritraukia santykinai mažiau papildomos darbo jėgos, nes jose naudojami našesni įrengimai bei pažangesnės technologijos. Pasaulinės automatizavimo ir kompiuterizavimo tendencijos lemia, kad vis daugiau pridėtinės vertės kuriama įdarbinant vis mažiau darbuotojų. Mokslo ir technikos pažanga lemia darbuotojų skaičiaus kitimą ir darbo jėgos struktūrą – mažėja nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa ir auga aukštos kvalifikacijos darbuotojų poreikis
Vyriausybės politika	Jei šalyje didelė infliacija ir ją bandoma sumažinti visuminę paklausą ribojančiomis priemonėmis (didinant mokesčius, mažinant vyriausybės išlaidas, ribojant pinigų pasiūlą), jos gali sukelti gamybos apimtį sumažėjimą, kas lemtų nedarbo didėjimą. Nedarbo lygio kitimą įtakoja ir nedarbo išmokų, socialinių pašalpų dydis
Darbo rinkos nelankstumas	Nedarbo lygis gali didėti ir dėl mažo darbo jėgos mobilumo. Profesinį ir teritorinį darbo jėgos mobilumą rboja tokie veiksniai kaip neefektyvi darbo jėgos perkvalifikavimo sistema, santykinai dideli kelionės į nutolusią darbo vietą kaštai, neišvystyta atskirų regionų infrastruktūra, viešojo transporto problemos ir pan.
Darbo užmokesčio reguliavimas	Daugelyje šalių teisės aktais nustatomas minimalus darbo užmokestis, kuris užtikrina pajamas, būtinoms prekėms ir paslaugoms įsigyti. Dažnai toks darbo užmokestis nustatomas aukščiau pusiausvyros kainos ir vadinamas kainų „grindimis“. Jo buvimas neleidžia darbo užmokesčiui laisvai svyruoti ir pasiekti pusiausvyros kainą.

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės, remiantis Pagirskienė (2008), Gavelis ir kt. (2017), Gruževskis ir kt. (2022)

Nedarbo rūšys - nedarbo formos, kurios priklauso nuo nedarbą sukeliančių priežasčių ir jų trukmės. Pagal laiko trukmę nedarbas skirstomas į trumpalaikį ir ilgalaikį. Mokslinėje literatūroje trumpalaikis nedarbas apibrėžiamas laikotarpiu, trumpesniu nei metai. Ilgalaikis nedarbas – toks nedarbas, kuris trunka ilgiau nei metus. Trumpalaikis nedarbas yra laikinasis nedarbas, jis yra natūralus darbo paieškos procesas. Ilgalaikis nedarbas yra daugelio ekonomistų nagrinėjama problema, todėl svarbu jį kontroliuoti, identifikuoti jo priežastis. Remiantis LR užimtumo įstatymu (2016) ilgalaikiai bedarbiai – tai asmenys iki 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 6 mėnesius, ir asmenys nuo 25 metų, kurių nedarbo trukmė viršija 12 mėnesių, skaičiuojant nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos.

Dažniausia skiriami trys nedarbo tipai:

Frikcinis nedarbas. Šis nedarbo tipas dar gali būti vadinamas tekamuoju nedarbu. Tai laikinas (migracinis) nedarbas. Frikcinis nedarbas yra trumpalaikis ir neišvengiamas rinkos ekonomikos sąlygomis. Pašalinti einamojo nedarbo negalima, tai įprastas ekonomikos reiškinys, jei jis neviršija tam tikro lygio. Žmonės gali laisvai rinktis veiklos sritį ar darbo vietą, todėl nuolatos atsiranda darbuotojų, kurie konkrečiu laikotarpiu neturi darbo, tačiau ketina greitai pradėti dirbti. Vieni keičia darbo vietas, kiti buvo atleisti, tretieji yra sezoniniai darbininkai ir tam tikru laikotarpiu neturi darbo. Prie šių asmenų galima priskirti ir jaunas žmones, kurie neseniai baigė mokslus ir pradėjo ieškoti darbo. (Martinkus, 2000)

Struktūrinis nedarbas. Tai nedarbas, kuris atsiranda dėl darbo pasiūlos struktūros ir darbo paklausos struktūros neatitikties ir susijęs su staigiais gamybos struktūros pokyčiais. Struktūrinis nedarbas gali būti šakinis, teritorinis ar profesinis (Gruževskis ir kt., 2022)

Ciklinis nedarbas. Ciklinis nedarbas skirtingai nuo frikcinio ir struktūrinio dažniausiai yra trumpalaikis, atsirandantis dėl ciklinių ekonomikos svyravimų. Jis atsiranda, kai sumažėja ūkinis aktyvumas, ekonomikos plėtra ima stoti. Tai dažniausiai yra per mažos paklausos nedarbas (Dubauskas, 2013, p. 72).

Be šių pagrindinių nedarbo tipų mokslinėje literatūroje išskiriamas technologinis, sezoninis, paslėptasis nedarbas. *Technologinis nedarbas* – nedarbas, kuris dažniausiai pasireiškia išsivysčiusiose šalyse ir yra susijęs su naujos kartos technikos ir technologijų diegimu, kai proceso eigoje dalis darbuotojų tampa nereikalingi, kitiems būtina persikvalifikuoti ar keisti darbo pobūdį. *Sezoninis nedarbas* – susijęs su gamtinių (oro) sąlygų pokyčiais. Jis pasireiškia ekonominėse veiklose, kurios priklauso nuo oro sąlygų sezoninių svyravimų ir atitinkamo gyventojų vartojimo svyravimų (pvz., žemės ūkis, turizmas). *Paslėptasis nedarbas* pasireiškia tose veiklose, kur darbuotojų dirba daugiau negu technologiniu ar organizaciniu požiūriu jų reikia produktui pagaminti ar paslaugai suteikti. Dėl to neefektyviai panaudojami darbo išteklių, mažėja darbo našumas (pvz., valstybės valdymo aparatas). Specifinę paslėptą nedarbo formą sudaro žmonės,

galintys ir norintys dirbti, tačiau nesiregistruojantys užimtumo tarnyboje. Ši nedarbo rūšis gali pasireikšti įmonėse, patiriančiose laikinų sunkumų arba ekonominių sukrėtimų atvejais, kai dėl paklausos sumažėjimo darbuotojų poreikis sumenksta, tačiau įmonei yra naudingiau tam tikrą laiką išlaikyti per didelį darbuotojų skaičių, nes jų įdarbinimo, atleidimo, mokymo kaštai dideli (Gruževskis ir kt., 2022). Tokią situaciją buvo galima stebėti Covid-19 pandemijos metu, kai apribojus įmonių galimybes veikti ir veiklos apimčiai sumenkus iki minimumo, įmonės darbuotojų neatleido (pvz., įmonės vykdančios maitinimo, turizmo veiklą).

Visų išvardintų nedarbo atmainų poveikis šalies ekonomikai yra skirtingas.

Nedarbas nedirbantiems ir ekonomiškai neaktyviems šalies gyventojams reiškia ne tik finansinius nuostolius, pajamų sumažėjimą bei išaugusią skurdo riziką, bet ir didesnę socialinę atskirtį. Nedarbantys asmenys yra labiau socialiai izoliuoti nei užimtieji, patiria psichologines problemas, taip pat turi daugiau sveikatos sutrikimų (Schaefer, 2011).

Nedarbas apsunkina šalies gyventojų kasdieninį gyvenimą, mažina jų socialinį, ekonominį ir politinį aktyvumą, o tai lemia ir socialinę atskirtį – skurdą (Makštutis, Vijeikis, 2008). Didėjant nedarbui, šalyje žymiai padidėja nusikalstamumas, skyrybų skaičius, trumpėja gyvenimo trukmė bei išauga savižudybių skaičius (Lisauskaitė, 2016).

Pagrindinis nedarbo makroekonominis poveikis yra gamybos lygio ir ekonomikos augimo mažėjimas. Nedarbas reiškia nepakankamą darbo jėgos panaudojimą, dėl kurio faktinė gamybos apimtis ekonomikoje yra mažesnė už potencialią produkciją, visiškai panaudojus gamybos veiksmus. Tai sumažina ilgalaikį ekonomikos augimą. Be to dėl nedarbo bedarbiai praranda žmogiškąjį kapitalą (kvalifikaciją ir profesinius įgūdžius) (Gruževskis ir kt., 2022).

Mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys ir į teigiamą nedarbo poveikį. Visų pirma nedarbas didina konkurenciją dėl darbo vietų, gali turėti teigiamą įtaką darbuotojų požiūriui į darbą, yra motyvacija branginti darbo vietą. Dėl to darbdaviai turi didesnių galimybių pasirinkti tinkamus darbuotojus. Be to, darbo praradimas stiprina motyvaciją lavintis ir tobulinti kvalifikaciją, nes labiau išsilavinę ir kvalifikuoti žmonės rečiau lieka bedarbiais. Nedarbas gali palengvinti kovą su infliacija, nes jo egzistavimas paprastai susilpnina darbuotojų darbo užmokesčio reikalavimus, dėl to mažėja gamybos kaštai ir stabdomas kainų augimas (Krynska, 2013).

1.3. Darbo rinkos politika bei užimtumą skatinančių priemonių tikslai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje

Darbo rinkos politika yra svarbi ekonominės ir socialinės politikos dalis, kuri daro poveikį didelei daliai šalies populiacijos - tiek dirbantiems ir nedirbantiems, tiek ekonominę veiklą vykdančioms ar ne. Darbo rinkos politikos priemonėmis siekiama koreguoti darbo rinkos ydas,

siekiant kuo didesnio jos efektyvumo. Darbo rinka be savo pagrindinės funkcijos – darbo jėgos paskirstymo tarp ūkio šakų ir regionų, atlieka dar ir kitą socialinę ekonominę funkciją: paskirsto gyventojų pajamas darbo apmokėjimo forma ir visiems formaliai sudaro vienodas galimybes pasinaudoti teise į darbą ir profesinį tobulėjimą. Laisvosios rinkos mechanizmas per savaiminę savireguliaciją daugeliu atveju maksimizuoja darbo našumą ir pajamas. Tačiau jis neužtikrina socialinio teisingumo, t.y. visiems lygių galimybių įsidarbinti, įsigyti profesiją ir kvalifikaciją. Todėl objektyviai būtinas darbo rinkos valstybinis reguliavimas arba tam tikra darbo rinkos politika. Kadangi nedarbo priežastis yra nepakankama bendroji prekių ir paslaugų paklausa, valstybė, norėdama sumažinti nedarbą, turi imtis priemonių, didinančių bendrąją paklausą. Svarbiausias valstybinės užimtumo politikos tikslas - siekti ir pagal galimybes užtikrinti racionalų, efektyvų ir visišką gyventojų užimtumą. Būtina siekti, kad visi piliečiai galėtų lengvai rasti gerą darbą visais aktyvaus gyvenimo etapais.

Kaip pastebi Eichhorst ir kt. (2014, p. 20), norint pasiekti aukštą užimtumo lygį, darbo rinka turi būti pakankamai lanksti ir pritaikyta prie profesinio švietimo ir mokymo, taip pat prie tęstinio mokymo politikos, aktyvios darbo rinkos politikos, nustatant darbo užmokestį, darbo rinkos reguliavimo ir mokesčių, išmokų sistemas. Labiausiai paplitusios darbo rinkos problemos yra neatitikimas tarp darbo pasiūlos ir darbo paklausos, ilgalaikis nedarbas, įgūdžių trūkumas, paramai skirtų pajamų trūkumas ir kita (Bredgaard, 2017, p. 436).

Remiantis įvairiais šaltiniais (Europe, 2020, LR užimtumo įstatymas, 2016), šiame skyriuje pateikiama darbo rinkos politika bei užimtumą skatinančių priemonių tikslai Lietuvoje ir Europos Sąjungoje.

Bendras ES veiklos tikslas – gerinti jos piliečių gyvenimo lygį ir kokybę, visų pirma užtikrinant aukštos kokybės darbo vietas ir aukšto lygio socialinę bei sveikatos apsaugą ir vartotojų interesų apsaugą. Europos Komisijos darbotvarkėje užimtumui skiriamas didelis dėmesys. Remiantis Europos Komisijos Sanglaudos politika, užimtumas ir darbo jėgos judumas yra vienas iš svarbiausių 2014 – 2020 metų Sanglaudos politikos prioritetų, o Europos socialinis fondas (toliau – ES fondas) yra pagrindinis sanglaudos politikos fondas, kuris remia užimtumą ir darbo jėgos mobilumą. Europos užimtumo strategijos (EES) pradžia – 1997 m., kai ES valstybės narės įsipareigojo nustatyti bendrus užimtumo politikos tikslus ir uždavinius. Jos pagrindinis tikslas – sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų visoje ES.

Europos Sąjungos ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė pateikta strategijoje „Europa 2020“. Šioje strategijoje pateikiami trys vienas kitą papildantys prioritetai:

- Pažangus augimas: žiniomis ir naujovėmis pagrįstos ekonomikos plėtra;
- Tvarus augimas: veiksmingesnio, ekologiškesnio ir konkurencingesnio išteklių naudojimo skatinimas ekonomikoje;

- Integracinis augimas: didelio užimtumo ekonomikos, teikiančios socialinį ir teritorinį pranašumą, skatinimas.

Užimtumo ir socialinių inovacijų (*EaSI*) programa – tai Europos finansinė priemonė, kurią tiesiogiai valdo Europos Komisija, siekdama remti užimtumą, socialinę politiką ir darbuotojų judumą visoje ES. *EaSI* finansavimas skirtas išbandyti reformų idėjas vietoje, jas įvertinti, o geriausias – pritaikyti visose valstybėse narėse. *EaSI* esmė yra socialinės inovacijos, ypatingą dėmesį skiriant jaunimui. *EaSI* jungia tris ES programas, kurios 2007–2013 m. buvo vykdomos atskirai:

PROGRESS (Užimtumo ir socialinio solidarumo programa), kuri rėmė ES užimtumo, socialinės įtraukties, socialinės apsaugos, darbo sąlygų, kovos su diskriminacija ir lyčių lygybės politikos plėtrą ir koordinavimą;

EURES (Europos užimtumo tarnybos), Europos Komisijos ir valstybių narių valstybinių užimtumo tarnybų bendradarbiavimo tinklas, skatinantis darbuotojų judumą;

Mikrofinansų priemonė PROGRESS, kuria siekiama didinti galimybę gauti mikrokreditus asmenims, norintiems pradėti arba plėsti smulkųjį verslą.

Nuo 2014 m. sausio mėn. šios programos tapo trimis *EaSI* veiklos kryptimis. Sujungdama šias programas į vieną bendrą programą Komisija tikisi remtis jų praeities sėkme ir siekti bendrų tikslų ES užimtumo ir socialinės politikos srityse. Buvo tikimasi, kad šis sprendimas padės geriau koordinuoti programas, labiau suderinti politiką bei padidinti įgyvendinimo ir valdymo efektyvumą.

EaSI nėra atskira programa. Kartu su Europos socialiniu fondu (ESF) ir Europos prisitaikymo prie globalizacijos padarinių fondu (EGF) ji sudaro nuoseklų ES programų rinkinį, kuriuo 2014–2020 m. buvo skatinamas užimtumas, socialinė apsauga ir socialinė įtrauktis bei geresnės darbo sąlygos.

Ši priemonė yra ES dešimties metų trukmės augimo strategijos dalis, remianti „Europa 2020“ užimtumo ir socialinių tikslų įgyvendinimą. Ji taip pat remia septynių 2010 m. pradėtų pavyzdinių iniciatyvų diegimą, ypač Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi planą, Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkę ir programą „Judus jaunimas“.

ES Taryba yra vienas juridinis asmuo, tačiau priklausomai nuo svarstomos temos posėdžiauja **10 skirtingų sudėčių**. Užimtumo, socialinės politikos, sveikatos ir vartotojų reikalų (EPSCO) tarybos darbas susijęs su **užimtumo lygio didinimu** ir **gyvenimo bei darbo sąlygų gerinimu**, užtikrinant aukštą žmonių sveikatos ir vartotojų apsaugos lygį ES. Užimtumo ir socialinės politikos srityse Taryba yra atsakinga už metinių užimtumo gairių, į kurias valstybės narės atsižvelgia įgyvendindamos savo nacionalinę politiką, rengimą. Be to, Taryba kartu su Europos Parlamentu priima teisės aktus, kuriais siekiama gerinti darbo sąlygas, socialinę įtrauktį ir lyčių lygybę.

2021-2027 m. Europos Sąjungos fondų investicijų programa pradeda naują ES investicijų etapą. Atsižvelgiant į ES Bendrųjų nuostatų reglamente nustatytus politikos tikslus,

investicijos pagal 2021-2027 m. ES fondų programą be kita ko taip pat nukreipiamos į švietimą, įgūdžių formavimą, kvalifikuotą darbo jėgą, gebančią diegti inovacijas ir reaguoti į besikeičiančius poreikius, kartu sprendžiant socialinės atskirties iššūkius.

Užimtumo rėmimo politiką Lietuvoje formuoja, jos įgyvendinimą organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja: Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos. Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina: Užimtumo tarnyba, kitos valstybės institucijos ir įstaigos, savivaldybių institucijos ir įstaigos, kiti juridiniai ir fiziniai asmenys (LR Užimtumo įstatymas, 2016).

Užimtumo rėmimo sistemos tikslas – siekti visiško gyventojų užimtumo, mažinti jų socialinę atskirtį ir stiprinti socialinę sanglaudą.

Lietuvos užimtumo rėmimo sistemos uždaviniai yra šie:

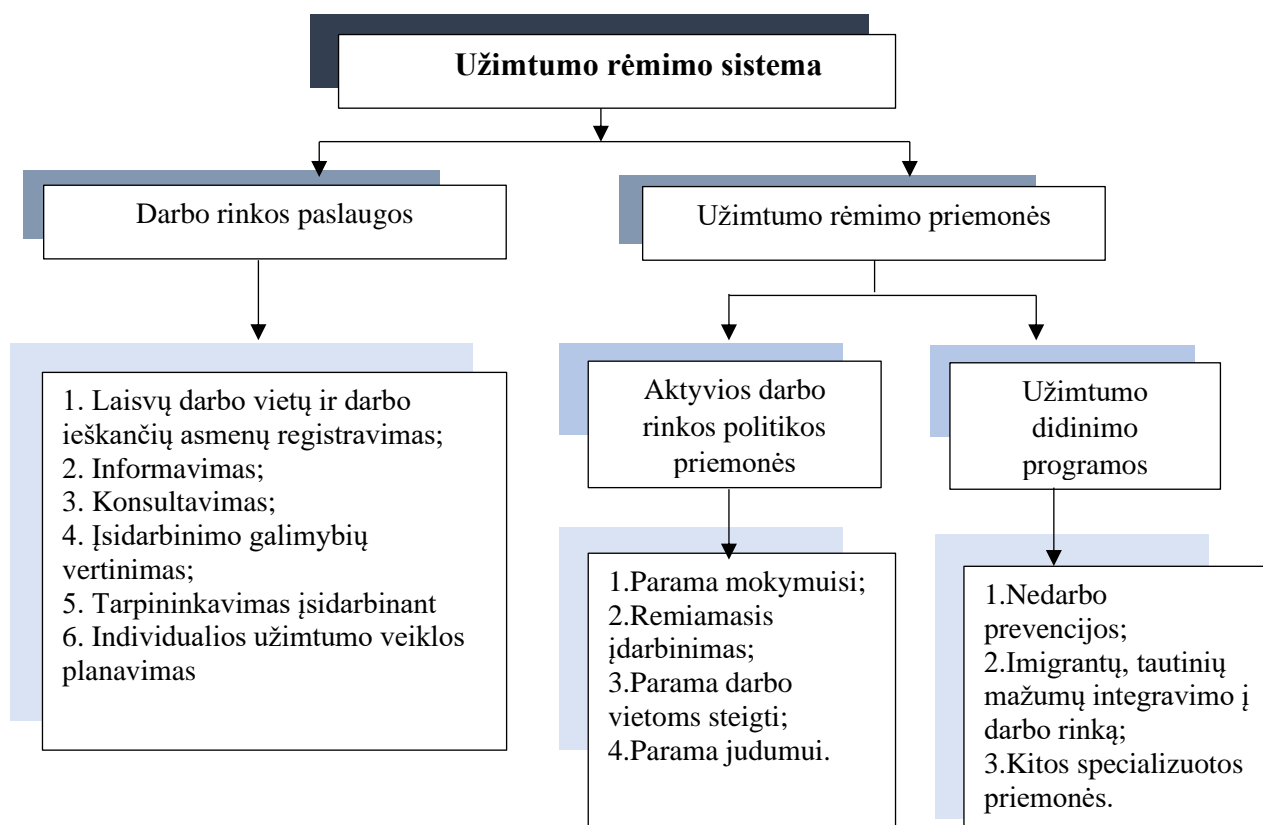
- 1) derinti darbo pasiūlą ir paklausą, siekiant išlaikyti darbo rinkos pusiausvyrą;
- 2) didinti darbo ieškančių darbingo amžiaus asmenų užimtumo galimybes.

Užimtumo rėmimo politika apibūdinama kaip darbo rinkos paslaugų, užimtumo rėmimo priemonių, kitų ekonominių ir socialinių priemonių, taikomų siekiant didinti darbo ieškančių asmenų užimtumą, mažinti nedarbą, švelninti neigiamas jo pasekmes, visuma (LR Užimtumo įstatymas).

Užimtumo rėmimo politikos tikslai įgyvendinami per darbo rinkos paslaugas ir užimtumo rėmimo priemones (2 paveikslas).

2 paveikslas

Užimtumo rėmimo sistema

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymu

Darbo rinkos paslaugų arba užimtumo rėmimo bendrųjų paslaugų teikimo tikslas – padėti darbo ieškantiems asmenims planuoti profesinę karjerą, susirasti tinkamą darbą ir įsidarbinti, o darbdaviams – apsirūpinti tinkamais darbuotojais.

Laisvų darbo vietų ir darbo ieškančių asmenų registravimo paslaugos. Teritorinės darbo biržos registruoja laisvas darbo vietas ir skelbia jas viešai bei registruoja darbo ieškančius asmenis ir priskiria juos atitinkamai darbo ieškančių asmenų grupei.

Informavimo paslaugos teikiamos siekiant padėti ieškantiems darbo asmenims susirasti darbą ar įgyti paklausias darbo rinkoje kompetencijas ar kvalifikaciją, o darbdaviams – susirasti tinkamų darbuotojų. Informavimo paslaugas sudaro: informavimas apie užimtumo rėmimo priemones ir darbo rinkos paslaugas bei profesinis informavimas. Darbo ieškantys asmenys supažindami su darbo rinkos paslaugomis ir užimtumo rėmimo priemonėmis bei dalyvavimo sąlygomis. Taip pat ieškantys darbo asmenys informuojami apie laisvas darbo vietas, darbo paiešką, profesinį mokymą, studijas, keliamus reikalavimus.

Konsultavimas vykdomas, siekiant padidinti ieškančių darbo asmenų motyvaciją įsidarbinti ar mokytis, patarti dėl darbo keitimo, profesijos pasirinkimo ar karjeros planavimo, atsižvelgiant į ieškančiųjų darbo asmenines savybes ir darbo rinkos poreikius.

Užimtumo tarnyba, įregistravusi darbo ieškantį asmenį, atlieka jo **įsidarbinimo galimybių vertinimą**, kurio tikslas – nustatyti ir parinkti darbo ieškančiam asmeniui tas darbo rinkos paslaugas ir (ar) aktyvios darbo rinkos politikos priemones, kurios yra tinkamos tam darbo ieškančiam asmeniui, atsižvelgiant į jo turimą kvalifikaciją, kompetenciją, darbo patirtį, nedarbo laikotarpį, sveikatos būklę, pasirengimą darbo rinkai ir kitas aplinkybes, darančias įtaką darbo ieškančio asmens įsidarbinimo galimybėms.

Tarpininkavimo įdarbinant paslaugos teikiamos siekiant padėti ieškantiems darbo asmenims susirasti tinkamą darbą, o darbdaviui apsirūpinti tinkamais darbuotojais.

Bedarbiams ir darbo rinkai besirengiantiems asmenims, įsiregistravusiems užimtumo tarnyboje, sudaromi **individualios užimtumo veiklos planai**. Šiuose planuose nurodomi bedarbių ir darbo biržos įsipareigojimai dėl ADRP priemonių ir darbo rinkos paslaugų bedarbiui taikymo (LR Užimtumo įstatymas, 2016).

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ir užimtumo didinimo programos priskiriamos užimtumo rėmimo priemonių grupei. Užimtumui didinti gali būti rengiamos šios programos: nedarbo prevencijos, imigrantų, tautinių mažumų integravimo į darbo rinką, rūpintiniams (kol jiems sukaks 25 metai), kuriems iki pilnametystės buvo nustatyta rūpyba, nėščioms moterims, asmenims, prižiūrintiems neįgalius šeimos narius, iš laisvės atėmimo vietų grįžusiems asmenims

(kai laisvės atėmimo laikotarpis buvo ilgesnis kaip 6 mėn.), piniginės socialinės paramos gavėjams, asmenims, priklausantiems nuo narkotinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, prekybos žmonėmis aukoms, pabėgėlio statusą turintiems asmenims, socialinę riziką patiriantiems, vyresniems nei 40 metų asmenims ir kitos (LR Užimtumo įstatymas, 2016).

Apie Lietuvoje ir kitose ES šalyse taikomas aktyvios darbo rinkos priemones plačiau kalbama sekančiuose šio darbo skyriuose.

Tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos užimtumo politikoje akcentuojamas dalyvavimas darbo rinkoje ir darbo patrauklumo didinimas, požiūrio į darbą kaip į visą gyvenimą trunkantį ciklą, skatinimas, darbo rinkos modernizavimas, gerinant darbo santykių lankstumą ir užimtumo garantijas, stiprinant socialinių partnerių vaidmenį, ir taip pat investicijų į žmogiškąjį kapitalą plėtojimas,

Darbo rinkos politiką galima traktuoti siaurąja ir plačiąja prasme. Plačiąja prasme – tai užimtumo politikos sudedamoji dalis, kuria siekiama formuoti racionalią gyventojų užimtumo struktūrą, didinant darbo jėgos socialinį ir ekonominį efektyvumą. Siaurąja prasme – ekonominių, finansinių ir kitų priemonių visuma, kuriomis yra reguliuojamas nedarbo lygis šalyje bei užtikrinama bedarbių socialinė apsauga (Dapkus, 2009).

Darbo rinkos politikos priemonės apima: darbo rinkos reguliavimo priemones (formalias ir neformalias normas); fiskalinės politikos priemones (socialines išmokas ir mokesčius); aktyvias darbo rinkos politikos priemones (užimtumo didinimo priemones ir paslaugas (Gruževskis, 2022).

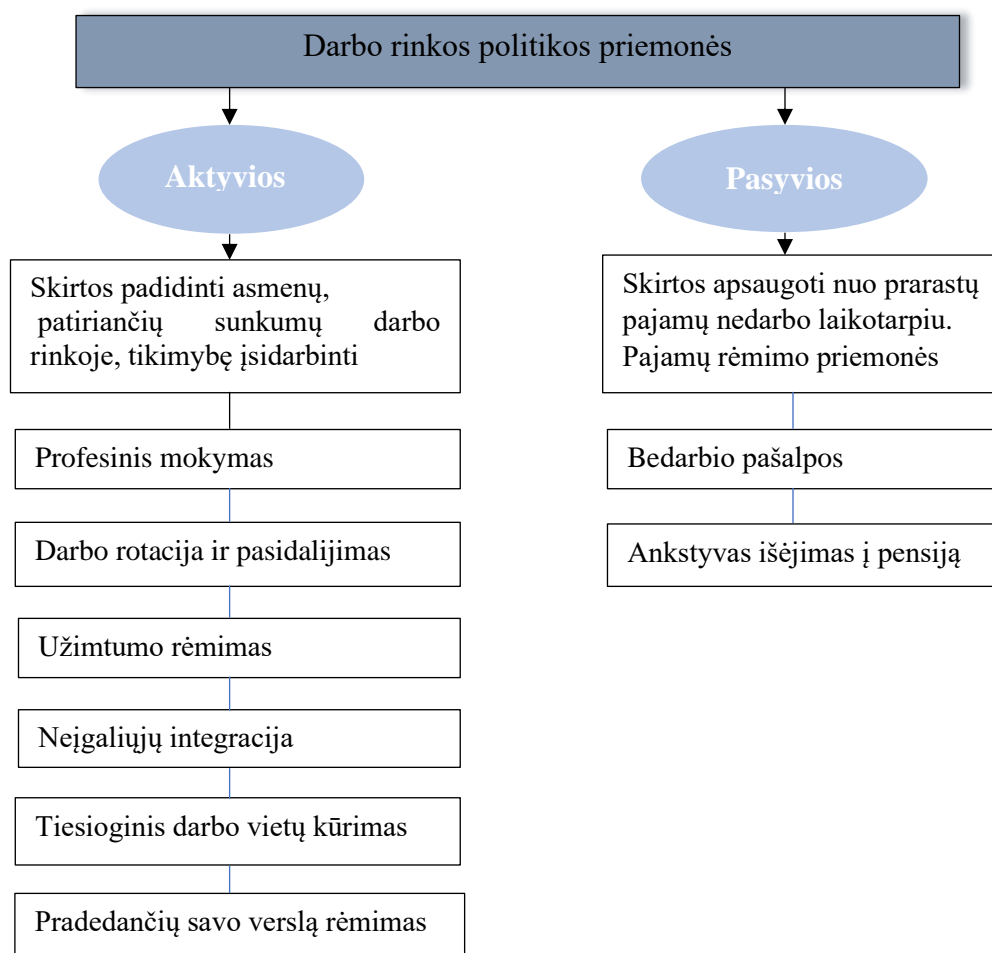
1.4. Darbo rinkos politikos priemonių klasifikavimas

Darbo rinkos politiką įprasta skirstyti į pasyviąją ir aktyviąją. EBPO duomenų bazėje pateikta darbo rinkos politikos klasifikacija išskiria aktyvią darbo rinkos politiką (pvz., valstybės užimtumo tarnyba ir administravimas, mokymas, užimtumo skatinimas, remiamas užimtumas ir rehabilitacija, tiesioginis darbo vietų kūrimas, verslo pradžios rėmimas) ir pasyvią darbo rinkos politiką (pvz., nedarbo išmokos, ankstyvas išėjimas į pensiją).

Aktyviomis vadinamos priemonės, skirtos padėti bedarbiams grįžti į užimtumą, o pasyviomis – bedarbio pašalpos ir ankstyvo išėjimo į pensiją išmokos, skirtos palaikyti tam tikrą be darbo likusių asmenų pajamų lygį (3 paveikslas).

3 paveikslas

Darbo rinkos politikos priemonės

Šaltinis. „Eurostat“ darbo rinkos politikos duomenų bazė

Pasyvioji darbo rinkos politika – tai apsaugos mechanizmas, užtikrinantis laikiną pajamų pakeitimą netekus darbo ir apimantis tokias priemones kaip ankstesnio išleidimo į pensiją išmokos ir bedarbio pašalpos (Cazes, Verick, Heuer (2009)). Tai visuma finansinių priemonių, kuriomis siekiama sušvelninti nedarbo pasekmes, pirmiausia – pajamų praradimą, nes darbo pajamos dažnai yra pagrindinis žmogaus pragyvenimo šaltinis. Šiuo atžvilgiu pvz., bedarbio pašalpa veikia kaip ekonomikos stabilizatorius, nes garantuojant bent minimalias išgyvenimui reikalingas pajamas, yra palaikoma netekusio darbo asmens perkamoji galia ir užkertamas kelias visuminės paklausos mažėjimui. Be to šios išmokos suteikia žmogui laiko susirasti kvalifikaciją atitinkantį darbą, o ne priimti pirmą pasitaikiusį darbo pasiūlymą, tuo pačiu sumažinant tikimybę, kad asmuo vėl papildys bedarbių gretas (Freshwater, Simms 2008; Nie, Struby 2011). Tačiau pasyvios darbo politikos priemonės dažnai kritikuojamos dėl to, kad iš esmės nepagerina bedarbio galimybių

įsidarbinti ir grįžti į darbo rinką, minimalių pajamų užtikrinimas mažina paskatas ieškoti darbo ir tampa viena iš ilgalaikio nedarbo priežasčių. Eichhorst ir Konle-Seidl (2008) teigia, kad dosnios bedarbio pašalpos bei ilgas jų mokėjimo laikotarpis ne tik mažina motyvą ieškoti darbo ir sukuria ilgalaikę priklausomybę nuo šių išmokų, bet ir apsunkina bedarbių grįžimą į darbo rinką ateityje. Autoriai taip pat atkreipia dėmesį į ankstesnio išleidimo į pensiją išmokų neefektyvumą. Šios išmokos mažina nedarbo lygį šalyje, nes sumažėja darbo jėgos pasiūla, tačiau yra ir neigiama šių išmokų pasekmė, ryškėjanti ypač pastaraisiais metais: didėja socialinė atskirtis ir atsiranda darbo jėgos trūkumas.

Aktyvioji darbo rinkos politika – vienas iš svarbiausių užimtumo politikos instrumentų (Moskvina, 2008). Pagrindinis aktyvios darbo rinkos politikos tikslas – ekonominis: ja, kitaip nei pasyviaja darbo rinkos politika, siekiama didinti bedarbių galimybes sugrįžti į darbo rinką, taip pat siekti, jog nevisiškai užimti šalies gyventojai didintų savo produktyvumą bei pajamas (Bertcherman ir kt., 1999). Manoma, kad aktyvios priemonės leidžia padidinti asmenų, patiriančių sunkumų darbo rinkoje, tikimybę įsidarbinti arba gauti geresnį darbo užmokestį, o pagrindinis pasyvių darbo rinkos politikos priemonių tikslas – palaikyti bedarbių arba ankstyvų pensininkų pajamas tiesiogiai negerinant jų padėties darbo rinkoje (Medeiros, 2006).

Pagrindinis skirtumas tarp priemonių, kurios vadinamos aktyviomis ir pasyviomis, yra jų poveikio būdai: aktyvios priemonės dažniausiai veikia per remiamas mokymo ar laikino užimtumo veiklas. Paprastai šios veiklos skirtos tikslinėms gyventojų (dažniausiai bedarbių) grupėms: pvz., ilgą laiką nedirbantys, pagyvenusios moterys, jaunimas, kt.

Detaliau aktyvias ir pasyvias darbo rinkos politikos priemones apibūdinančios charakteristikos pateikiamos 4 lentelėje.

4 lentelė

Aktyvių ir pasyvių darbo rinkos politikos priemonių charakteristikos (Tarptautinė darbo organizacija)

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės	Pasyvios darbo rinkos politikos priemonės
Suteikia aktyvią paramą integruotis į darbo rinką	Užtikrina pajamas nedarbo laikotarpiu ar darbo paieškos metu
Reikalauja dalyvauti mokymuose ar kitose užimtumo programose	Nepriklauso nuo dalyvavimo mokymuose ir darbo programose (nors dažniausiai reikalaujama aktyviai įsitraukti į darbo paiešką)
Paprastai apima mokymą, viešuosius darbus, verslo kūrimo ir užimtumo subsidijavimo iniciatyvas	Paprastai apima nedarbo socialinį draudimą, paramą nedarbo atveju, išankstinę senatvės pensiją
Gali būti skiriamos pažeidžiamoms gyventojų grupėms, kurių įdarbinimas yra apsunkintas, pvz., jaunimas, ilgalaikiai bedarbiai, pagyvenę ir (ar) neįgalieji asmenys	Skiriamos visiems turintiems teisę į išmokas

Šaltinis. Gruževskis ir kt. (2022)

Galutiniai aktyvių darbo rinkos politikos priemonių tikslai yra ne tikai užimtumo rodiklių gerinimas, gyventojų ekonominio aktyvumo didinimas bei priklausančių nuo socialinių išmokų asmenų skaičiaus mažinimas, bet taip pat ir darbo vietų kokybės, produktyvumo bei socialinės sanglaudos didinimas.

Santykis tarp aktyvios ir pasyvios darbo rinkos politikos elementų – jų apimtis, kokybė, efektyvumas – atskirose šalyse gali skirtis. Tai priklauso nuo konkrečių atskiros šalies sąlygų.

1.5. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės Lietuvoje bei kitose Europos Sąjungos šalyse

Per pastaruosius tris dešimtmečius daugelis EBPO šalių pakeitė savo politiką darbo rinkos atžvilgiu iš pasyvios, t. y. draudimo nuo nedarbo ir pašalpų, į aktyvią. Pagrindinė šios „aktyvinimo“ koncepcijos idėja yra sumažinti struktūrinį nedarbą, skatinant bedarbius susirasti darbą ir (arba) skatinti darbo užmokesčio augimą (Martin, 2015). Kaip pastebi Gruževskis ir kt. (2022) darbo rinkos intervencijos, kurios šiuo metu tradiciškai priskiriamos aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms, egzistavo dar XX amžiaus pirmoje pusėje (pvz., valdžios veiksmai kuriant darbo vietas, skirtas užimti bedarbius Didžiosios depresijos metu 1930-aisiais), aktyviais jie pradėti vadinti daug vėliau. Laikoma, kad aktyvios darbo rinkos politikos koncepcija gimė Švedijoje, kaip dalis vykdomos nacionalinės socialinės ir ekonominės politikos. Priemonės, kuriomis buvo siekiama padidinti darbo rinkos efektyvumą skatinant darbo vietų kūrimą aukštesnio produktyvumo sektoriuje ir mažinant jų kūrimą žemo produktyvumo sektoriuje, jau tuomet buvo panašios į šiuo metu įvairiose šalyse taikomas priemones. ADRP koncepcija iš Švedijos buvo perkelta į tarptautinį kontekstą vieno iš šios koncepcijos kūrėjo Gosta Rehn ilgalaikio darbo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijoje dėka.

Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės neturi vienintelio apibrėžimo. 5 lentelėje pateikiami tarptautinių organizacijų naudojami aktyvios darbo rinkos politikos priemonių apibrėžimai

5 lentelė

Aktyvių darbo rinkos politikos priemonių apibrėžimai, taikomi tarptautinių organizacijų

Tarptautinė darbo organizacija	Intervencijos, padedančios žmonėms ilgam įsidarbinti; jos tiesiogiai ar netiesiogiai skatina darbo vietų kūrimą, gerina žmonių kvalifikaciją ir darbo našumą bei garantuoja ieškančių darbo ir darbdavių ryšį.
Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacija	Intervencijos, padedančios žmonėms ilgam įsidarbinti; jos tiesiogiai ar netiesiogiai skatina darbo vietų kūrimą, gerina žmonių kvalifikaciją ir darbo našumą bei garantuoja ieškančių darbo ir darbdavių ryšį.
Europos Sąjunga	Priemonės, apimančios intervencijas, kurios suteikia laikiną pagalbą darbo rinkoje sunkumų patiriančioms žmonių grupėms ir kuriomis siekiama aktyvuoti bedarbius, padedama žmonėms pereiti iš nesavonoriško ekonominio neaktyvumo į užimtumą arba palaikomas nedarbo riziką patiriančių asmenų užimtumas. Tai valstybės intervencijos ir taikomos pagerinti tam tikrų gyventojų grupių padėtį darbo rinkoje

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais

Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) taikomas ADRP apibrėžimas apima tokias funkcijas kaip užimtumo skatinimas, darbo vietų kūrimas, kvalifikacijos ir darbo našumo skatinimas bei darbo ieškančiųjų ir darbdavių tarpininkavimas.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) aktyvioms darbo rinkos politikos priemonėms priskiria užimtumo ir mokymo programas, skirtas specifinėms gyventojų grupėms, taip pat viešąsias įdarbinimo paslaugas. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės pagal EBPO yra socialinės išlaidos, skirtos pagerinti gavėjų perspektyvas įsidarbinti atviroje darbo rinkoje arba padidinti tikimybę užsidirbti kitaip.

Europos Sąjungoje, kur darbo rinkos politikos priemonėms stebėti taip pat yra sukurta speciali duomenų bazė, visos darbo rinkos politikos intervencijos yra skirstomos į paslaugas, priemones ir paramą.

Pagrindiniu darbo rinkos politikos priemonių, o ypač – aktyvių priemonių, tikslu laikomas darbo jėgos pasiūlos ir paklausos neatitikimo mažinimas (de Koning, 2005). De Konig (2005) savo tyrime apibendrina darbo rinkos problemas ir galimus jų sprendimo būdus, pasitelkiant ADRP priemones (6 lentelė).

6 lentelė

Darbo rinkos problemos ir galimi jų sprendimo būdai pasitelkiant ADRP pagal de Konig (2005)

Problema	Priežastis	Tinkama ADRP priemonė
Darbo jėgos paklausos ir pasiūlos neatitiktis	Netolygus informacijos pasiskirstymas	<ul style="list-style-type: none"> • Informavimas • Konsultavimas • Tarpininkavimas
	Darbo jėgos kokybės neatitiktis ūkio poreikiams	Profesinis mokymas
Našumo spąstai	Socialinės išmokos ir minimalios išmokos viršija tam tikros kategorijos darbuotojų produktyvumą	Profesinis mokymas Darbo užmokesčio subsidijos Darbo vietų kūrimas
Nedarbo spąstai	Skirtumas tarp darbo užmokesčio ir gaunamų socialinių išmokų neskatina užimtumo	Sankcijos, skatinimai, darbo paieškos priežiūra /stebėseną, „work-first“ priemonės
Išskirtinai aukštas specifinių grupių nedarbo lygis	<ul style="list-style-type: none"> • Abejonės dėl specifinėms grupėms priklausančių asmenų motyvacijos dirbti bei darbo našumo • Prietarai ir diskriminacija • Kultūrų skirtumas 	Be kitų minėtų priemonių: <ul style="list-style-type: none"> • Konsultavimas • Darbo užmokesčio subsidijos
Didelis nedarbas dėl ekonomikos nuosmukio	Lėti ekonomikos prisitaikymo tempai	Darbo vietų kūrimas

Lietuvoje aktyvios darbo rinkos politikos (ADRP) priemonės suprantamos kaip šalies teisės aktų nustatytos priemonės, kuriomis siekiama padėti padidinti darbo ieškančių asmenų užimtumo galimybes, gerinti darbo vietų ir parengtų kvalifikuotų darbuotojų santykio pusiausvyrą. Pagrindinis ADRP tikslas – efektyvus darbo išteklių panaudojimas: darbingo

amžiaus gyventojų, nedalyvaujančiųjų darbo rinkoje, darbinio aktyvumo didinimas, nedarbo mažinimas.

Nepaisant skirtingo pavadinimo, užimtumo didinimo programos savo turiniu atitinka tarptautiniu mastu taikomus ADRP priemonių apibrėžimus.

2017 m. liepos 1 d. įsigaliojus LR užimtumo įstatymui, Lietuvoje taikomos ADRP priemonės kiek pasikeitė. 7 lentelėje pateikiamos Lietuvoje taikomos ADRP priemonės, taikytos iki 2017 m. liepos 1 d. ir nuo 2017 m. liepos 1 d.

7 lentelė

Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme numatytos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės

Lietuvoje taikomos ADRP priemonės	
Iki 2017 m. liepos 1 d.	Nuo 2017 m. liepos 1 d.
Bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus asmenų profesinis mokymas	Parama mokymuisi: - profesinis mokymas; - įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį; - stažuotė; - neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimas; - neformalusis suaugusiųjų švietimas; - aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų įgijimas.
Remiamas įdarbinimas: - įdarbinimas subsidijuojant; - darbo įgūdžių įgijimo rėmimas; - darbo rotacija; - viešieji darbai.	Remiamasis įdarbinimas: - įdarbinimas subsidijuojant; - subsidija darbo asistento išlaidoms.
Parama darbo vietoms steigti: - darbo vietų steigimo subsidijavimas; - vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas; - savarankiško užimtumo rėmimas.	Parama darbo vietoms steigti ar pritaikyti: - darbo vietų pritaikymo subsidijavimas; - vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas; - parama verslui kurti.
Bedarbių teritorinio judumo rėmimas	Parama judumui

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės remiantis LR Užimtumo įstatymu

Be profesinio mokymo nuo 2017 m. liepos 1 d. įvestos naujos paramos mokymuisi priemonės (stažuotė, įdarbinimas pagal pameistrystės sutartį ir pan.), sumažinta remiamojo įdarbinimo priemonių (neliko darbo įgūdžių įgijimo sutarties, darbo rotacijos ir viešųjų darbų priemonių).

Parama mokymuisi

Paramos mokymuisi tikslas – padėti bedarbiams ir užimtiems asmenims įgyti kvalifikaciją, tobulinti turimą kvalifikaciją, įgyti kompetencijų pagal formaliojo ir neformaliojo profesinio mokymo programas, įtrauktas į Studijų, mokymo programų ir kvalifikacijų registrą, ar pagal neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas ar jas tobulinti arba (ir) įgyti kitų darbo gebėjimų

ar pripažinti neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytas kompetencijas, jeigu to reikia norint įsidarbinti laisvose darbo vietose ar pradėti dirbti savarankiškai. Ši grupė skirstoma į 4 priemonės (8 lentelė):

8 lentelė

Paramos mokymuisi priemonės ir jų tikslai

Priemonių grupė	Priemonė	Priemonės apibūdinimas, tikslas
Parama mokymuisi	Profesinis mokymasis	Priemonė skirta bedarbiams ar Užimtumo įstatyme nurodytiems užimtiems asmenims naujai kvalifikacijai įgyti ar turimai tobulinti, kompetencijoms įgyti pagal formaliojo ar neformaliojo profesinio mokymo programas;
	Įdarbinimas pagal pameistrystės sutartį	Organizuojamas asmenims, kurie taikant pameistrystės formą dalyvauja profesiniame mokyme arba neformaliajame suaugusiųjų švietime. Bedarbiui gali būti kompensuojamos mokymo paslaugų, mokymo stipendijos, kelionės, apgyvendinimo, privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepijimo nuo užkrečiamųjų ligų išlaidos. Užimtam asmeniui kompensuojamos mokymo paslaugų išlaidos. Darbdaviui gali būti kompensuojama darbo užmokesčio, nurodyto įdarbinto pagal pameistrystės darbo sutartį asmens darbo sutartyje, dalis ir paskirto profesijos meistro (meistrų), pameistrio darbinės veiklos ir praktinio mokymo organizavimo ir koordinavimo išlaidos.
	Stazuotė	Tai neatlygintinas darbo praktikos laikotarpis pas darbdavį, kurios metu galima pakelti, atkurti ar patobulinti darbo įgūdžius ar profesinę kvalifikaciją. Bedarbiams gali būti skiriama stipendija, kuri mokama visą stazuotės laikotarpį
	Neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimas	Skirtas bedarbių ir užimtų asmenų turimoms žinioms, įgūdžiams ir gebėjimams patikrinti, siekiant gauti atitinkamos profesinės kvalifikacijos diplomą arba kompetenciją patvirtinantį pažymėjimą. Bedarbiui ir užimtam asmeniui skiriama lėšų suma neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytoms kompetencijoms pripažinti. Bedarbiui gali būti kompensuojamos kelionės, apgyvendinimo, privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepijimo nuo užkrečiamųjų ligų išlaidos, patirtos dėl neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimo organizavimo.
	Neformalusis suaugusiųjų švietimas;	Organuojama bedarbiams ir užimtiems asmenims, siekiant kvalifikacijai tobulinti ar kompetencijai įgyti, mokytis valstybinės kalbos. Bedarbiui gali būti kompensuojamos mokymo paslaugų, mokymo stipendijos, kelionės, apgyvendinimo, privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepijimo nuo užkrečiamųjų ligų išlaidos. Užimtam asmeniui kompensuojamos mokymo paslaugų išlaidos.
	Aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų įgijimas	Organizuojamas bedarbiams ir užimtiems asmenims, kurie numato mokytis ir įgyti kvalifikaciją ir (ar) kompetencijas, įtrauktas į Užimtumo tarnybos direktoriaus tvirtinamą Aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų sąrašą. Bedarbiui gali būti kompensuojamos mokymo paslaugų, mokymo stipendijos, kelionės, apgyvendinimo, privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepijimo nuo užkrečiamųjų ligų išlaidos. Užimtam asmeniui gali būti kompensuojamos mokymo paslaugų išlaidos, dalyvaujant profesiniame mokyme - ir stipendija.

Šaltinis. Sudaryta autorės pagal LR Užimtumo įstatymą

Remiamas įdarbinimas

Remiamasis įdarbinimas yra aktyvi darbo rinkos priemonių grupė, kurią sudaro dviejų tipų subsidijos darbdaviams: įdarbinimas subsidijuojant ir darbo įgūdžių įgijimo rėmimas (9 lentelė).

9 lentelė

Remiamo įdarbinimo priemonės ir jų tikslai

Priemonių grupė	Priemonė	Tikslas
Remiamas įdarbinimas	Įdarbinimas subsidijuojant	Tikslas – įdarbinti Užimtumo tarnybos siūstą asmenį negražintinai kompensuojant darbdaviui dalį šio asmens darbo užmokesčio išlaidų, taip pat išlaikyti užimtų asmenų, kuriems nustatyta tvarka paskelbta prastova Parama darbdaviui- mokama subsidija darbo užmokesčiui.
	Subsidija darbo asistento išlaidoms	Darbdaviui skiriama subsidija darbo asistento išlaidoms, jeigu darbo funkcijoms atlikti nustatytas darbo asistento pagalbos poreikis

Šaltinis. Sudaryta autorės pagal LR Užimtumo įstatymą

Parama darbo vietoms steigti

Paramą darbo vietoms steigti sudaro priemonės, skatinančios darbo vietų sukūrimą asmenims su integracijos į darbo rinką sunkumais (10 lentelė).

10 lentelė

Paramos darbo vietoms steigti priemonės ir jų tikslai

Priemonių grupė	Priemonė	Tikslas
Parama darbo vietoms steigti	Darbo vietų pritaikymo subsidijavimas	Priemonė skirta didinti užimtumo galimybes neįgaliesiems bedarbiams, subsidijuojant jiems skirtų darbo vietų kūrimą ar pritaikymą prie specialių poreikių. Mokama subsidija tiesioginėms funkcijoms steigiamoje darbo vietoje atlikti būtinoms darbo priemonėms ar techninės pagalbos priemonėms neįgaliesiems įsigyti, montuoti, pritaikyti ir nuosavybės teise valdomoms patalpoms, reikalingoms darbo vietai įrengti, remontuoti ar pritaikyti.
	Vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas	Šia priemone skatinamas darbo vietų kūrimas probleminėse savivaldybėse. Parama darbo vietoms steigti teikiama teisės aktuose nurodytiems smulkiojo ir vidutinio verslo subjektams, kuriuose mažiau kaip pusę balsų dalininkų susirinkime gali turėti valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, valstybės ar savivaldybių įmonės. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai įgyvendinami Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka patvirtintose gyvenamosiose vietovėse, siekiant palengvinti nedarbo padarinius. Mokama

10 lentelės tęsinys

		subsidija tiesioginėms funkcijoms steigiamoje darbo vietoje atlikti būtinoms darbo priemonėms ar techninės pagalbos priemonėms neįgaliesiems įsigyti, montuoti, pritaikyti.
	Parama verslui kurti	Parama verslui kurti teikiama siekiant paremti darbo vietų steigimą sau arba sau ir Užimtumo tarnybos siūstam bedarbiui (siūstiems bedarbiams) labai mažose įmonėse, , kaip jos apibrėžtos Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatyme. Mokama subsidija tiesioginėms funkcijoms steigiamoje darbo vietoje atlikti būtinoms darbo priemonėms ar techninės pagalbos priemonėms neįgaliesiems įsigyti, montuoti, pritaikyti. Užimtumo tarnyba darbo ieškantiems asmenims, siekiantiems gauti paramą verslui kurti, organizuoja konsultacijas dėl verslo kūrimo.

Šaltinis. Sudaryta autorės pagal LR Užimtumo įstatymą

Parama judumui

Paramos judumui tikslas – kompensuoti kelionės išlaidas į darbo, darbo pokalbio, stažuotės atlikimo vietą ar į Užimtumo tarnybos organizuojamus konsultavimo grupėms užsiėmimus ir atgal:

- ✓ bedarbiui įsidarbinus pagal darbo sutartį ar darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindu;
- ✓ bedarbiui dalyvaujant remiamojo įdarbinimo priemonėse arba stažuotėje;
- ✓ bedarbiui dalyvaujant konsultaciniuose užsiėmimuose;
- ✓ bedarbiui pagal Užimtumo tarnybos pateiktą tinkamo darbo pasiūlymą vykstant į darbo pokalbį su darbdaviu;
- ✓ darbdaviui, įdarbinusiam Užimtumo tarnybos siunčiamą bedarbį, patiriant bedarbio vežimo į darbo vietą ir atgal, esant jo sutikimui, išlaidų (LR Užimtumo įstatymas, 2016).

Lietuvos Respublikos užimtumo įstatyme nustatytas darbo rinkos paslaugas ir ADRP priemonės bei užimtumo didinimo programas teikia Užimtumo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Užimtumo tarnyba taip pat nustato darbo ieškančių asmenų dalyvavimo aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse atrankos kriterijus ir tvarką bei darbdavių, pageidaujančių įgyvendinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, atrankos kriterijus ir tvarką. Lietuvoje ADRP priemonės ir užimtumo didinimo programos gali būti taikomos ne tik Užimtumo tarnyboje registruotiems bedarbiams, bet ir tam tikrais atvejais užimtiems asmenims (pavyzdžiui, išpėtiems apie atleidimą asmenims arba dėl pandemijos apribojimų prastovose atsidūrusiems darbuotojams).

Asmenų grupės ir jiems taikomos ADRP priemonės Lietuvoje pateikiamos 11 lentelėje.

11 lentelė

Dominuojančios ADRP priemonės pagal tikslines grupes

Tikslinė grupė	Taikomos ADRP priemonės
Nekvalifikuoti bedarbiai	profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, įdarbinimas subsidijuojant.
<i>Turintys darbo rinkos poreikius atitinkančią kvalifikaciją ir (ar) kompetencijas</i>	
Vyresni kaip 45 metų bedarbiai	įdarbinimas subsidijuojant, stažuotė
Jaunesni nei 29 metų bedarbiai	stažuotė, įdarbinimas subsidijuojant.
Asmenys, kuriems suteiktas pabėgėlio ar perkeliamojo asmens statusas, arba asmenys, kuriems suteikta papildoma ar laikinoji apsauga	Laikinosios apsaugos laikotarpiu – įdarbinimas subsidijuojant
Nėščios moterys, tėvai, tėvėnai, globėjai, rūpintojai auginantys vaiką iki 8 metų ar neįgalų vaiką iki 18 metų	įdarbinimas subsidijuojant, stažuotė
Iš laisvės atėmimo vietų grįžę asmenys	stažuotė, įdarbinimas subsidijuojant
Asmenys, priklausomi nuo narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų, baigę psichologinės, socialinės ir (ar) profesinės reabilitacijos programas	stažuotė, įdarbinimas subsidijuojant;
<i>Neturintys darbo rinkos poreikius atitinkančios kvalifikacijos ir (ar) kompetencijų</i>	
Vyresni kaip 45 metų bedarbiai	parama mokymuisi, įdarbinimas subsidijuojant
Jaunesni nei 29 metų bedarbiai	parama mokymuisi
Asmenys, kuriems suteiktas pabėgėlio ar perkeliamojo asmens statusas, arba asmenys, kuriems suteikta papildoma ar laikinoji apsauga	profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, įdarbinimas subsidijuojant
Nėščios moterys ir vaikus bei neįgalius šeimos narius prižiūrintys asmenys	parama mokymuisi, įdarbinimas subsidijuojant
Asmenys, grįžę iš laisvės atėmimo vietų įstaigos	profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, įdarbinimas subsidijuojant
Asmenys, turintys priklausomybių	profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, įdarbinimas subsidijuojant
Ilgalaikiai bedarbiai	profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, įdarbinimas subsidijuojant
Neįgalieji	parama mokymuisi, įdarbinimas subsidijuojant, subsidija darbo asistento išlaidoms, darbo vietų pritaikymo subsidijavimas
Pirmą kartą pagal įgytą kvalifikaciją ar kompetenciją darbo veiklą pradėdantys bedarbiai	stažuotė, įdarbinimas subsidijuojant

Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017 06 30 įsakyму Nr. A1-348

Apibendrinant, darbo rinkos politika Lietuvoje bei Europos Sąjungos šalyse, suprantama kaip valstybės socialinių ir ekonominių priemonių sistema, kurios tikslas yra skatinti užimtumą, įgyvendinti

efektyvią darbo ir socialinės apsaugos politiką, siekiant sukurti kokybiško užimtumo galimybes ir užtikrinti visuomenės socialinį saugumą bei socialinę sanglaudą. Darbo rinka yra vertinama siaurąja ir plačiąja prasme, o priemonės, kurias Lietuvos valstybė taiko problemoms, kylančioms darbo rinkoje spręsti yra aktyvios bei pasyvios darbo rinkos politikos priemonės. Pasyvios ir aktyvios darbo rinkos politikos tikslai ir priemonės labai skiriasi, tačiau tai nereiškia, kad jos prieštarauja viena kitai. Priešingai, aktyvios ir pasyvios darbo rinkos priemonės papildo viena kitą.

1.6. Aktyvios darbo rinkos politikos vertinimo būtinumas ir principai

Pasiekti aukštą užimtumo lygį pageidautina dėl daugelio ekonominių ir socialinių priežasčių. Visų pirma todėl, kad užimtumo lygis ekonomikoje yra pagrindinis produkcijos veiksnys. Be to, atsižvelgiant į sparčiai senstančią visuomenę ir ilgėjančią gyvenimo trukmę daugumoje išsivysčiusių šalių, darbo jėgos aktyvumo didinimas yra svarbus veiksnys užtikrinant socialinės apsaugos sistemų tvarumą.

Moksliniuose tyrimuose ADRP priemonės pirmiausia nagrinėjamos kaip darbo pasiūlą ir paklausą reguliuojančio bei kitus darbo rinkos netobulumus švelninantis mechanizmas. ADRP priemonės turi dvejopą paskirtį: padeda sumažinti nedarbo lygį, padidina gyventojų užimtumą bei ekonominį aktyvumą ir tuo pačiu sumažina spaudimą socialinės apsaugos sistemai. Paprastai ADRP priemonės orientuojamos į labiausiai pažeidžiamus asmenis, todėl padeda sušvelninti tokių asmenų marginalizaciją.

Nykstant takoskyrai tarp darbo rinkos politikos ir socialinės apsaugos politikos, ADRP siekiama spręsti naujus kylančius socialinius ir ekonominius iššūkius. Užimtumą skatinančios priemonės vis labiau orientuojamos į žmogaus socializaciją, asmeninę raidą, socialinius įgūdžius ir pan. Savo ruožtu socialinės apsaugos priemonėmis vis labiau stengiamasi užtikrinti žmonių užimtumą. Šiuo metu įvairiose šalyse įgyvendinamų ADRP priemonių socialinė įtaka yra akivaizdi: ilgalaikio nedarbo prevencija, psichosocialinės dalyvių padėties gerinimas, materialinės dalyvių padėties palaikymas, kt. Taip aktyvios darbo rinkos politikos priemonės padeda įgyvendinti socialinės apsaugos uždavinius (Okunevičiūtė-Neveauskienė, Moskvina, 2011).

Taikyti sisteminių ADRP vertinimą nacionalines valstybes skatina fiskaliniai apribojimai, didesnės vertės, gautos iš valstybės panaudotų išteklių, siekis (kaštų ir naudos analizė). ADRP gali būti vertinamos iš skirtingų perspektyvų: gali būti atliekamas atskirų priemonių vertinimas arba sisteminis vertinimas. Moksliniuose tyrimuose atskirų priemonių vertinimas paprastai taikomas norint sužinoti, kokią ADRP priemonę konkrečiame kontekste naudoti konkrečiai tikslinei grupei. Toks priemonės ar kelių priemonių vertinimas (t. y. efektyvumo analizė, poveikio vertinimas) ne tik informuoja užimtumo politikos formuotoją ir šią politiką įgyvendinančią instituciją apie tai, ar

priemonė pasiekė savo tikslą, sukuria prielaidas priemonei tęsti, ją pertvarkyti ar nutraukti. Be to, nagrinėjant ADRP priemonių poveikį darbo rinkai, kai kuriuose moksliniuose tyrimuose pastebima, kad ADRP taikymas gali turėti ir tam tikrą neigiamą efektą (Falk, Lalive, Zweimuller, 2005). Aktyvių darbo rinkos priemonių politikos efektyvumas mažėja dėl natūralios paklausos bei pakeitimo efektų, nes priimdamas programoje dalyvaujantį asmenį, darbdavys toje pačioje įmonėje atleidžia kitą, pvz., mažiau kvalifikuotą darbuotoją. Taigi, tokiais atvejais subsidijuojamos darbo vietos pakeičia, o ne sukuria nuolatines darbo vietas, dėl ko sumažėja užimtumas. Be to, jeigu planuojant priimti į darbą naują darbuotoją, darbdavys pasinaudoja aktyvių darbo rinkos politikos programų teikiamomis galimybėmis ir priima į darbo vietą asmenį, dalyvaujantį šiose priemonėse, jis nebūtinai pasirenka tinkamiausią darbuotoją, kurį būtų samdęs, jeigu programa nebūtų vykdoma.

Remiantis Moskvina, Okunevičiūte-Neveauskiene (2011), atsižvelgiant į aktyvių darbo rinkos politikos priemonių tikslus ir įtraukiamų į priemones tikslinių grupių įvairovę, ADRP priemonės turėtų būti vertinamos šiais aspektais:

✓ **Ekonomiškumo (kaštų/naudos):** vertinama, ar priemonėje dalyvauja maksimalus dalyvių skaičius, esant mažiausioms įmanomoms sąnaudoms, taip pat ar įdėtos sąnaudos padėjo pasiekti planuotą rezultatą.

✓ **Efektyvumo:** vertinama, ar priemonė padeda dalyviams pasiekti geresnių rezultatų trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu, vertinama ar priemonės poveikis pasiektas racionalia pateisinama kaina.

✓ **Veiksmingumo (socialinės naudos):** vertinama, ar priemonės prisideda prie platesnių socialinių tikslų įgyvendinimo, ar pasiekta socialinės naudos, pvz., skurdo ir socialinės atskirties ir nedarbo mažinimas ir pan.

ADRP priemonės nagrinėja skirtingų mokslo šakų atstovai: ekonomistai, sociologai, viešosios politikos bei kitų sričių mokslininkai. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad tiek nepriklausomų tyrėjų iniciatyva, tiek valstybių institucijų užsakymu atlikta nemažai mokslinių ADRP veiksmingumo vertinimų tiek Europos, tiek EBPO šalyse. Daugeliu atvejų šie tyrimai apima trumpalaikį vertinimą, atsižvelgiant į ADRP poveikį asmenims, dalyvaujantiems ADRP priemonėse, neatsižvelgiant į ADRP dalyvių ir kitų dirbančiųjų ir bedarbių teigiamą ar neigiamą sąveiką. Nėra vieningo sutarimo, ar aktyvi darbo rinkos politika iš tikrųjų mažina nedarbą, ar padidina įdarbintų darbuotojų skaičių ir kurios iš aktyvių darbo rinkos priemonių perspektyviausios.

Vienuose moksliniuose tyrimuose teigiama, kad užimtumo skatinimo priemonės, t. y. ADRP priemonių įgyvendinimas, yra itin reikšmingas, kadangi prisideda ne tik prie ekonominių,

tačiau ir socialinių problemų sprendimo. Kituose moksliniuose tyrimuose reikšminga ADRP priemonių įtaka užimtumui ar nedarbui nefiksuojama (12 lentelė).

12 lentelė

ADRP priemonių poveikis dalyviams, užimtumui įvairiuose moksliniuose tyrimuose

Tyrėjai	Tyrimo apibūdinimas, rezultatai
Jones, R. S., & Beom, J. (2022)	Žemas jaunimo užimtumo lygis Korėjoje turi neigiamų pasekmių jaunimui ir ekonomikai. Mažas jaunimo užimtumas atsiranda dėl švietimo ir darbo rinkos neatitikimo. Aktyvi darbo rinkos politika turėtų mažiau orientuotis į tiesioginį darbo vietų kūrimą ir daugiau apie įdarbinimą ir mokymą.
Hohlova, V., & Rivza, B. (2022)	Aktyvi darbo rinkos politika yra pagrindinė priemonė, per kurią gerovės valstybės siekia pagerinti bedarbių įsidarbinimo perspektyvas.
Jones, K., Scullion, L., Hynes, C., & Martin, P. (2022).	Nustatomas ADRP vaidmuo tarpininkaujant darbo santykiams, parodoma, kaip JK veteranai, pretenduojantys į išmokas nedirbant, paprastai yra „stumiami“ į netinkamus darbus, nes jiems netaikoma užimtumo parama, kai jie laikomi netinkamais dirbti.
Okunevičiūtė Neverauskienė, L. (2012)	Neįgalųjų įsitraukimas į ADRP priemones pagerina jų psichologinę būklę ir suteikia pasitikėjimo savo jėgomis bei yra svarbi jų socialinės integracijos į visuomenę ir dalis.
Lechner ir kt. (2011)	Nustato neigiamą trumpalaikį visų tipų programų poveikį užimtumui, kurio mastas ir išlikimas yra tiesiogiai susiję su programos trukme. Ilgalaikėje perspektyvoje mokymas padidina užimtumo lygį. Daugumos programų ilgalaikis teigiamas poveikis yra tvarus per aštuonerių metų stebėjimo laikotarpį
Zubovic, J., Subic, J. (2011)	Išskiria, kad socialinė ADRP įtaka yra net didesnė nei ekonominė - aktyviosios priemonės yra naudojamos pirmiausiai siekiant užtikrinti psichologinį darbo rinkos dalyvių saugumą.
Kluve, J. (2010)	ADRP priemonės – darbo rinkos mokymai, darbo užmokesčio subsidijos ir darbo vietų kūrimas, padeda kovoti su nedarbu. ADRP priemonės - pagrindinė užimtumo skatinimo priemonė Europos Sąjungos valstybėms narėms.
Emmerich, K., Ludecke, B. (2008)	Įmonės, didinančios samdomų darbuotojų skaičių dėl mokamų subsidijų, dalį šių darbo vietų būtų sukūrusios ir be valstybės įsikišimo. Tokioms priemonėms skiriamos lėšos tokiu atveju panaudojamos neefektyviai.
Šileika, J. ir kt. (2007)	ADRP priemonių nauda dalyviams: padidėja galimybės įsitvirtinti darbovietėje; užsitikrinamas bent jau laikinas pajamų šaltinis; įgyjama darbu - profesinei veiklai reikalingų žinių ir įgūdžių; atnaujinamas ryšys su darbo - profesinės veiklos aplinka; padidėja galimybės susirasti nuolatinę darbo vietą; atnaujinamos turimos žinios bei įgūdžiai ir įgyjamas trūkstamas darbo stažas, reikalingas senatvės pensijai gauti.

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės

Asmenys, dalyvavę ADRP priemonėse ir įgiję kvalifikaciją, lengviau įsidarbina darbo rinkoje, o tai užtikrina ne tik didėjančią šalies užimtumo lygį, tačiau ir materialinę bei socialinę naudą. Atliktas

ADRP priemonių poveikio tyrimas parodo, jog ADRP priemonėse dalyvavę asmenys jų poveikį vertina labai palankiai, kadangi dalyvavimas priemonėse suteikia jiems apčiuopiamą tiek materialinę, tiek socialinę ir psichologinę naudą. Taip pat svarbu, kad po dalyvavimo užimtumo priemonėse, dauguma toje pačioje įmonėje įsidarbinusių asmenų buvo sudaryta neterminuota darbo sutartis, o tai padidina įsidarbinusiųjų socialinį saugumą bei leidžia tikėtis jų ilgalaikio dalyvavimo darbo rinkoje (Šileika ir kt. 2007). ADRP priemonės daro įtaką tiek atskiroms ieškančiųjų darbo grupėms, tiek kiekvienam jose dalyvaujančiam asmeniui. Šios užimtumo priemonės užtikrina pagrindinę asmens funkcionavimo visuomenėje sąlygą – materialinį pagrindą, o tai labai svarbu esant dideliame nedarbui (Moskvina, Okunevičiūtė - Neverauskienė, 2010).

Su didesnėmis problemomis integruotis į darbo rinką turi jauni asmenys, kurie neturi darbo patirties, bei neįgalūs asmenys, tačiau ADRP priemonės skatina geresnes šių asmenų įsidarbinimo galimybes. Tyrimai rodo, kad jaunimo nedarbo problema yra viena iš opiausių darbo rinkoje. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys jaunimo nedarbą: darbo patirties stoka, darbdavių nenoras rizikuoti priimant reikiamos patirties neturinčius jaunos, nepatyrusius žmones, taip pat besikeičianti šalies ekonominė padėtis (Bajorūnienė ir kt. 2011). Remiantis Ehlert, C. R. ir kt. 2012, jaunimo dalyvavimas ADRP priemonėse, kuriose jiems suteikiama trijų komponentų programa, t. y. individualus mokymosi planas, praktika bei įdarbinimas - yra perspektyvus būdas integruoti jaunos asmenis į darbo rinką, suteikiant jauniems asmenims galimybę įgyti kvalifikaciją, tači bei įgūdžius, kurie aktualūs darbdaviams.

Neįgaliųjų dalyvavimas ADRP priemonėse pagerina neįgalių asmenų ir juos galinčių įdarbinti darbdavių tarpusavio supratimą, palaiapsniui keisdamas skeptišką darbdavių požiūrį į neįgalių asmenų užimtumą. Įdarbinimo subsidijuojant priemonėse dalyvius įdarbinantys darbdaviai dažniausiai taiko lankstų darbo grafiką. Profesinį mokymą ir darbo įgūdžių įgijimą remiančiose priemonėse dalyvaujantys neįgalieji, dažniausiai papildomai apmokomi jiems įsidarbinus konkrečioje darbo vietoje. Minėti veiksniai labai pagerina neįgaliųjų socialinės integracijos galimybes (Okunevičiūtė - Neverauskienė, 2012).

ADRP priemonės, priešingai nei kitos užimtumą skatinančios programos, yra veiksmingos, kadangi padeda darbo ieškantiems asmenims greičiau susirasti darbą, todėl jos yra laikomos vienomis iš sėkmingiausių užimtumą skatinančių priemonių (Card et al., 2010, 2018). Ilgalaikis ADRP priemonių poveikis užimtumui priklauso nuo programos įgyvendinimo rezultatų, kurie parodo ar asmuo nebūtų sugebėjęs pasiekti rezultatų pats, be šių priemonių pagalbos. Taip pat teigiama, kad ADRP priemonės, kuriose didėja dalyvių skaičius, rodo teigiamą priemonių įgyvendinimo poveikį užimtumui (Manoli, J. ir kt. 2018 m.). ADRP priemonės bedarbiams padeda greičiau integruotis į darbo rinką, suteikiant jiems reikalingus mokymus (Maibom, J. ir kt. 2017).

Programos, kurių dėka asmenys greičiau integruojasi į darbo rinką, pagerina užimtumo lygį šalyje, tačiau ilginiui užimtumo lygis mažėja.

Remiantis ADRP priemonių efektyvumo tyrimu (2017), ADRP priemonių rezultatų kokybinis vertinimas rodo, kad veiksmingiausios yra tos priemonės, kurios yra vykdomos kompleksiskai ir nuosekliai. Labiausiai paplitusi ir viena iš geriausių rezultatus rodančių kompleksinė ADRP priemonė, kurią sudaro keletas pagrindinių elementų: potencialių darbuotojų ir darbdavių paieška ir jų poreikių bei galimybių analizė; mokymai, kuriuose lavinamos bendrosios tikslinės grupės kompetencijos; individualūs bei grupiniai užsiėmimai, kuriuose teikiamos psichologinės konsultacijos ir atliekami fizinio lavinimo pratimai; mokymai, kurių metu gilinamos konkrečios srities profesinės žinios; profesinė praktika; subsidijuojamas bandomasis laikotarpis pasirinktoje profesinėje veikloje ir t. t.

Pažymėtina, kad bedarbių ir ekonomiškai neaktyvių, gaunančiųjų socialines išmokas asmenų įtraukimas į darbo rinką yra viena pažangiausių strategijų ES šalių darbo rinkos politikoje per pastarąjį dešimtmetį (Wrobel, 2005; Larsen, 2005). Užimtumas yra žymiai veiksmingesnė socialinės integracijos priemonė nei socialinės išmokos, kurios dažnai tampa socialiniu požiūriu aktyvaus, pilnaverčio gyvenimo kliūtimi. Kartu didesnis gyventojų ekonominis aktyvumas leidžia sumažinti biudžeto išlaidas.

Apibendrinant, galima teigti, kad didžiausią įtaką jaunimo nedarbui daro darbo patirties stoka ir žemas išsilavinimo lygis. Pagyvenusių asmenų nedarbo priežastis – žemas išsilavinimo lygis arba rinkoje aktualumą praradusi profesija, sveikatos sutrikimai bei žema motyvacija dirbti. Žemesnio išsilavinimo asmenys sunkiau integruojasi į darbo rinką dėl darbui reikalingų įgūdžių stokos. Neįgaliųjų nedarbą lemia veiklų pobūdžio apribojimai, darbui galimų skirti laiko apribojimai bei mobilumo apribojimai.

Visgi, nepaisant aptartų teigiamų ir neigiamų ADRP priemonių sukeltų efektų, grynąją naudą bei poveikį užimtumui įvertinti yra sudėtinga, nes politikos efektyvumas priklauso nuo daugelio kitų veiksnių: sąveikos su kitomis tuo pačiu metu valstybės įgyvendinamomis politikos sritimis (pavyzdžiui, darbo užmokesčio politika, paklausos reguliavimo politika ir kt.), institucijų, kurios formuoja darbo rinkos politikos koncepciją ir prižiūri jos įgyvendinimą, funkcionavimo, ekonominių svyravimų bei verslo ciklą ir kt. Taip pat darbo rinkos politikos priemonių naudojimas gali būti efektyvus vienoje šalyje ir neduoti rezultatų kitoje. Vykdam ar kuriant priemonę, svarbu įvertinti šalies darbo rinkos situaciją ir bendrą ekonominę būklę bei jos keitimosi tendencijas.

2. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TYRIMO METODOLOGIJA

Mokslinėje literatūroje pažymima, kad ADRP priemonių analizę galima atlikti mikroekonominiu arba makroekonominiu lygmeniu. Makroekonominis požiūris į ADRP priemonių rezultatus paremtas šių priemonių poveikio pasirinktiems makroekonominiams kintamiesiems nagrinėjimu (pvz., nedarbas ir jo mastai, užimtumo pokyčiai, darbo užmokestis). Taip pat analizuojami kintamieji, nusakantys pačių priemonių raidą, pvz., dalyvių skaičius arba priemonėms skirto finansavimo mastai. Numatoma, kad ADRP priemonės turi turėti įtakos darbo rinkos funkcionavimui, prisidėti prie didesnio perėjimų nuo nedarbo prie užimtumo atvejų skaičiaus. Privalumas – galima naudotis lengvai prieinamais statistiniais duomenimis, kurie apibūdina nedarbo mastus, laisvų darbo vietų skaičių ir t.t.

Aktyvios darbo rinkos politikos empirinė analizė yra palyginti nauja sritis, kurioje yra mažai empirinių tyrimų, ypač makroekonominiu lygmeniu, nes šios priemonės pirmiausia yra mikroekonominės, t.y. taikomos asmens lygmeniu (Sahnoun, Abdennadher, 2018). Šiame darbe aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikis nagrinėjamas makroekonominiu lygmeniu.

Tyrimo tikslas - išnagrinėti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui.

Tyrimo etapai:

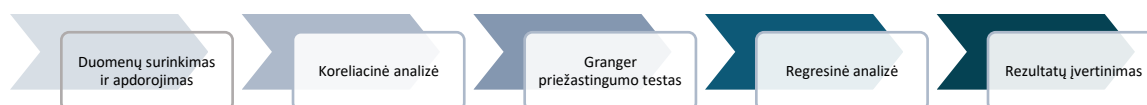
1. Nedarbo dinamika Lietuvoje: nedarbo bei užimtumo lygio pokyčių, įgyvendinant ADRP priemones Lietuvoje 2008 – 2021 metais, analizė.

2. Užimtumo fondo lėšų, skirtų ADRP priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, tendencijų analizė ES šalių kontekste.

3. ADRP priemonių poveikis užimtumui: ADRP priemonių įtaka tikslinėms grupėms (moterų, vyrų, jaunų (16 – 29 m.) bei vyresnių (55 – 64 m.) asmenų užimtumui) bei darbo rinkos rodikliams (užimtumo didėjimui, įdarbintų asmenų skaičiui, laisvų darbo vietų skaičiui ir kt.) per 2008 – 2021 metų laikotarpį. Šiame etape tyrimui atlikti taikomi 2008 – 2021 metų metiniai duomenys. Tyrimo eigos schema (4 paveikslas):

4 paveikslas

Tyrimo eigos schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pirmame tyrimo etape analizuojamos Lietuvos nedarbo bei užimtumo tendencijos, t.y. registruotų bedarbių, laisvų darbo vietų, užimtumo lygis šalyje. Surinkti, apdoroti ir susisteminti duomenys atvaizduojami grafiškai, atliekama aprašomosios statistikos analizė.

Antrame tyrimo etape atliekama užimtumo fondo lėšų, skirtų ADRP priemonių įgyvendinimui, analizė ES šalių kontekste.

Trečiame tyrimo etape nagrinėjamas ryšys tarp ADRP priemonių ir vyrų, moterų, vyresnio amžiaus asmenų, jaunimo užimtumo lygio ir darbo rinkos rodiklių (laisvų darbo vietų, įdarbinimo, registruotų bedarbių skaičiaus) bei kitų užimtumą įtakančių rodiklių (BVP vienam gyventojui to meto kainomis, tiesioginių užsienio investicijų, mokesčių pleišto, infliacijos, išlaidų socialinėms išmokoms, minimalaus darbo užmokesčio).

Skaičiavimams naudojami metiniai rodikliai. Jų naudojimą galima pagrįsti tuo, kad metiniai skaičiavimai Užimtumo tarnybos lygyje sumažina iškraipymų bei sezoninių ir atsitiktinių svyravimų galimybes. Sezoniškumas veikia ne tik įdarbinimo rodiklius, galimi ir žymūs aktyvių priemonių finansavimo netolygumai. Kitas metinių rodiklių privalumas - skaičiavimus pagal atskiras priemones, kur dalyvių skaičius yra palyginti nedidelis galima atlikti ir teritorinių užimtumo tarnybų lygyje.

Duomenys apie viešąsias išlaidas ir darbo rinkos politikos priemonių dalyvius kasmet renkami iš administracinių šaltinių tiek Lietuvos, tiek Europos Sąjungos, tiek EBPO (išskyrus ribotas išimtis) lygmenyje. Ši informacija yra būtina norint atlikti darbo rinkos politikos analizę, analizuoti darbo rinkos politikos apimtį, priemonių tikslines grupes, dalyvavimo trukmę, išlaidas ir kitus aspektus, turinčius įtakos priemonių poveikiui.

Siekiant išnagrinėti ADRP priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje, buvo renkami duomenys taikant patvirtinimo, patikrinimo (dokumentų analizės), skaičiavimo ir analitines procedūras. Analizės metu nagrinėjami teisės aktai, reglamentuojantys darbo rinkos politiką, Lietuvoje, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Užimtumo tarnybos informacija apie darbo rinkos politiką bei užimtumo priemonių įgyvendinimą Lietuvoje. Taip pat taikomas duomenų grupavimas, grafinis modeliavimas ir kiti aprašomosios statistikos metodai, kurie leidžia daryti išvadas apie nagrinėjamo rodiklio pokyčius.

Išsamiau nagrinėti ADRP priemonių poveikį užimtumo rodikliams yra aktualu, nes jis iliustruoja šiuo metu Lietuvoje vykdomą užimtumo politiką. Vertinimo rezultatai gali būti naudingi formuojant užimtumo politiką ateityje.

Moksliniuose tyrimuose dažnai nagrinėjamas ADRP priemonių poveikis tikslinėms gyventojų grupėms (vyrams, moterims, jaunimui, vyresniojo amžiaus, negalią turintiems, ilgalaikiams bedarbiams, iš įkalinimo įstaigų grįžusiems, karinę tarnybą baigusiesiems gyventojams).

Okunevičiūtė-Neveauskienė ir kt. (2021) atkreipia dėmesį, kad labiau pažeidžiamos gyventojų grupės yra itin jautrios staigesniems situacijos darbo rinkoje pokyčiams, ypač sumažėjus darbo vietų skaičiui tam tikruose ūkio sektoriuose. Pažymėtina, kad griežtų ribų tarp šių grupių nėra, nes vienos grupės dalį gali apimti kitos gyventojų grupės dalis (pvz., pagyvenusio amžiaus moterys vyresnio amžiaus žmonių grupėje ar ilgalaikiai bedarbiai vyresnio amžiaus asmenų grupėje).

Tikslinių grupių išskyrimas yra susijęs su jų socialiniu pažeidžiamumu, nes jos patiria didesnių integracijos į darbo rinką sunkumų, palyginti su kitomis asmenų grupėmis. Socialiai pažeidžiamoms grupėms priskiriami asmenys paprastai ilgą laiką būna ekonomiškai neaktyvūs ir dėl neįgytų (prarastų) darbinių įgūdžių, kvalifikacijos ar socialinių gebėjimų stokos jiems itin sunku įsitraukti į darbo rinką (Rossignol, Turcanu, Fallon et al., 2017; Bajgar, Jansky & Kaliskova, 2019; Struffolino & Borgna, 2021).

Remiantis nagrinėtoje mokslinėje literatūroje išskiriamomis pažeidžiamoms darbo rinkoje asmenų grupėms (Clifton, Fernandez- Gutierrez & Garcia-Olalla, 2017; Gallardo, 2018; Brown, Adeboye, Yusuf et al., 2018; Yela Aranega, Castano Sanchez & Garcia Perez, 2020; Geyer, Haan, Hammerschmid et al., 2020; Wimer, Nam & Garfinkel et al., 2020; Gabriel, Brown, Leon et al., 2021), šiame tyrime bus nagrinėjamas moterų, vyrų, jaunimo ir vyresnio amžiaus asmenų užimtumo ir aktyvių darbo rinkos politikos priemonių ryšys.

Pühringer (2013) išskiria tokius bendrus bruožus pažeidžiamiems darbo rinkoje asmenims: laikas (ilgėjant nedarbo laikotarpiui, mažėja viltis įsilieti į darbo rinką); kvalifikacija (matoma tiek kvalifikacijos, tiek ir galimybių įgyti kvalifikaciją stoka); asmeniniai ir socialiniai ištekliai (mažesnė parama iš aplinkinių, neigiamas subjektyvus požiūris į savo situaciją); sveikatos būklė (ilgesnis nedarbas siejamas su psichinės sveikatos sutrikimais); skurdo rizika. Šios charakteristikos riboja asmenų įsitraukimo į darbo rinką galimybes.

Norint įvertinti ADRP priemonių poveikį moterų, vyrų, vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų ir jaunimo (15 – 29 m.) grupėms bei darbo rinkos rodikliams: užimtumo lygiui, laisvų darbo vietų, įdarbinimo, registruotų bedarbių skaičiui Lietuvoje, šiame darbe ryšių glaudumui nustatyti tarp reiškinų naudojamas Pearson koreliacijos koeficientas, kur:

x_1 – į paramą mokymui nusiųstų asmenų skaičius Lietuvoje;

x_2 – į remiamąjį įdarbinimą nusiųstų asmenų skaičius Lietuvoje;

x_3 – į paramą darbo vietoms nusiųstų asmenų skaičius Lietuvoje;

x_4 – į paramą judumui nusiųstų asmenų skaičius Lietuvoje;

y_1 – moterų užimtumo lygis Lietuvoje;

y_2 – vyrų užimtumo lygis Lietuvoje;

y_3 – vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų užimtumo lygis Lietuvoje;

y_4 – jaunų asmenų (15 – 29 m.) užimtumo lygis Lietuvoje.

Pearson koreliacijos koeficientas parodo ryšį tarp ADPR priemonių, t. y. paramos mokymui, remiamojo įdarbinimo, paramos darbo vietoms steigti bei teritorinio judumo priemonių ir tikslinių grupių bei darbo rinkos rodiklių.

Siekiant išnagrinėti ryšį tarp ADPR priemonių ir užimtumo lygio, atkreipiamas dėmesys į tokius darbo rinkos rodiklius, kaip: registruotų bedarbių, laisvų darbo vietų bei įdarbintų asmenų skaičius Lietuvoje 2008 – 2021 metais, įgyvendinant ADPR priemones. Nagrinėjant į ADPR priemones nusiųstų asmenų skaičiaus poveikį užimtumo lygiui, laisvų darbo vietų skaičiui, registruotų bedarbių bei įdarbintų asmenų skaičiui Lietuvoje, atliekama koreliacinė analizė, kur:

x – į aktyvias darbo rinkos politikos priemones nusiųstų asmenų skaičius Lietuvoje;

y_1 – užimtumo lygis Lietuvoje;

y_2 – laisvų darbo vietų skaičius Lietuvoje;

y_3 – registruotų bedarbių skaičius Lietuvoje;

y_4 – įdarbintų asmenų skaičius Lietuvoje

Taip pat, siekiant įvertinti ADPR priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje, naudojamas Granger priežastingumo testas. Remiantis Karpuškiene, Lastausku (2010), Granger priežastingumo testas remiasi prielaida, kuri teigia, kad, jeigu X yra Y priežastis, tuomet, žinodami X praeities reikšmes, galėsime geriau prognozuoti Y negu žinodami tik Y praeities reikšmes. Kitais žodžiais tariant, jei dabarties Y matematinė viltis, esant duotoms Y praeities reikšmėms, priklauso nuo X praeities reikšmių, yra įrodymas, jog X veikia Y . Galiojant atvirkštiniam ryšiui, kai Y paveikia X , turėsime „grįžtamojo ryšio“ atvejį. Atlikus įprastą koeficientų prie X testą, ir radus, jog bent vienas iš jų yra nenulinis, sakysime, jog X yra Granger Y priežastis. Atkreiptinas dėmesys, jog tai nesako, jog Y yra X rezultatas. Šiuo atveju susiduriame su įprasta statistine įžvalga – koreliacija tarp kintamųjų nesufleruoja priežastingumo (Karpuškie, Lastauskas, 2010).

Testas realizuojamas tiriant vektorinės autoregresijos modelį (VAR):

$$\begin{aligned} y_t &= \alpha_1 + \sum_i \beta_i x_{t-i} + \sum_j \gamma_j y_{t-j} + \varepsilon_{1t} \\ x_t &= \alpha_2 + \sum_i \theta_i x_{t-i} + \sum_j \delta_j y_{t-j} + \varepsilon_{2t} \end{aligned} \quad (1)$$

kur laikome, kad:

$$\sigma_{\varepsilon_{1t}, \varepsilon_{2t}} = 0 \forall t, [\varepsilon_{1t} \quad \varepsilon_{2t}]' \sim N(\mathbf{0}, \Sigma_\varepsilon) \quad (2)$$

Kitaip tariant, Granger priežastingumas nepasireišk, jeigu galios $f(x_t | x_{t-1}, y_{t-1}) = f(x_t | x_{t-1})$, kur $i \in [1, n]$. Tad galima tikėtis keturių rezultatų:

1. Pirmoje lygtyje vėluojančių kintamųjų X_{t-i} grupė yra statistiškai reikšminga (t. y. koeficientai nelygūs 0), o antroje lygtyje esanti vėluojančių Y_{t-j} kintamųjų grupė yra statistiškai nereikšminga. Tuomet darome išvadą, kad X_t daro įtaką Y_t ;

2. Antroje lygtyje vėluojančių kintamųjų Y_{t-i} grupė yra statistiškai reikšminga (t. y. koeficientai nelygūs 0), o pirmoje lygtyje esanti vėluojančių kintamųjų X_{t-i} grupė yra statistiškai nereikšminga. Tuomet darome išvadą, kad Y_t daro įtaką X_t ;

3. Pirmoje ir antroje lygtyse vėluojančios X_{t-i} ir Y_{t-j} grupės yra statistiškai reikšmingos (t. y. koeficientai nelygūs 0). Tuomet darome išvadą, kad X_t ir Y_t sieja tarpusavio priklausomybė;

4. Pirmoje ir antroje lygtyse vėluojančios X_{t-i} ir Y_{t-j} grupės yra statistiškai nereikšmingos (t. y. koeficientai tikėtina lygūs 0). Tuomet darome išvadą, kad X_t ir Y_t tarpusavyje nepriklausomi.

Granger priežastingumo ryšys apskaičiuojamas taikant EViews statistinę programą.

Formuluojama hipotezė:

$$\begin{cases} H_0 : \sum \beta = 0, & \text{t.y. } X_t \text{ nedaro įtakos } Y_t; \\ H_1 : \sum \beta \neq 0, & \text{t.y. } X_t \text{ daro įtaką } Y_t. \end{cases} \quad (3)$$

Siekiant patikrinti šią hipotezę, apskaičiuojama F statistika:

Ši statistika turi Fišerio skirstinį su k , $n-(k+m+1)$ laisvais laipsniais. Jei $F > F_{k,n-(k+m+1)}$, tai su 95% tikimybe H_0 atmetama ir daroma išvada su pasirinktu reikšmingumo lygmeniu, kad X_t daro įtaką Y_t . Jei $F < F_{k,n-(k+m+1)}$, tai H_0 negalima atmesti ir daroma išvada, kad su pasirinktu reikšmingumo lygmeniu X_t nedaro įtakos Y_t .

Nagrinėtoje mokslinėje literatūroje atkreipiamas dėmesys į tai, kad, kad užimtumo lygio pokyčiui poveikį turi ne tik ADRP priemonės, tačiau ir didesnė darbo jėgos paklausa, įdarbinimo, laisvų darbo vietų, registruotų bedarbių skaičius bei kiti ekonominiai rodikliai, tokie kaip: tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pabaigoje, bendrasis vidaus produktas to meto kainomis, mėnesinis darbo užmokestis ir išlaidos socialinei pašalpai ir kt.

Pagal gautus rezultatus sudaromas tiesinės daugialypės regresinis modelis, kai priklausomas kintamasis y - užimtumo lygis, o nepriklausomi kintamieji, remiantis įvairiais moksliniais tyrimais (Estevas, 1999; Moskvina, Okunevičiūtė - Neverauskienė, 2012; Brazienė, Mikutavičienė, 2013; Goulas, Zervoyianni, 2018; Maibom, ir kt. 2017; Fallesen ir kt., 2018):

x_1 – tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pabaigoje;

x_2 – bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui to meto kainomis;

x_3 – infliacija;

x_4 – mokesčių pleištas;

x_5 – minimalus mėnesinis darbo užmokestis;

x_6 – išlaidos socialinei pašalpai.

Bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui įtraukiamas kaip makroekonominis kintamasis, nes tikimasi, kad ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse paprastai socialinės išlaidos bus didesnės ir apsaugos sistema platesnė (Van Vliet, Koster, 2011). Todėl tikėtinas neigiamas BVP

vienam gyventojui ir ADRP ryšys, nes išlaidos ADRP matuojamos BVP procentine dalimi. T.y., kai BVP didėja, išlaidos ADRP mažėja, ADRP įgyvendinamos necikliškai.

Mokesčių pleištas taip pat yra įtraukiamas kaip rodiklis, atspindintis bendrą darbuotojų mokesčių našta. Nagrinėta literatūra pateikia pakankamai empirinių įrodymų, leidžiančių manyti, kad darbo mokesčių didinimas lėtina ekonomikos augimą ir mažina užimtumą. Kuo didesnis mokesčių pleištas, tuo labiau tikėtinas darbo augimas neoficialiame, o ne formaliame sektoriuje (Europos komisijos užimtumo ataskaita, 2021; Attanasi ir kt., 2016; Milan Deskar-Škrbić, Saša Drezgić & Hrvoje Šimović, 2018; Kabelova, Bayer, 2018).

Kitas kintamasis, į kurį reikia atsižvelgti, yra infliacija. Remiantis nagrinėtais moksliniais tyrimais, infliacija gali turėti neigiamos įtakos nedarbo lygiui (Kryeziu ir kt., 2019; Tien, 2021; Castro, 2013).

Tiesioginės užsienio investicijos (procentais nuo BVP) yra dar vienas kintamasis, kuris remiantis nagrinėtais moksliniais tyrimais veikia ekonomikos augimą ir atitinkamai didina užimtumo galimybes (Rizvi, Nishat, 2009; Sokhanvar ir kt., 2022; Hussain ir kt., 2021).

Moksliniuose tyrimuose minimalus darbo užmokestis įvardinamas kaip dar vienas iš veiksnių, įtakančių užimtumą. Minimalaus darbo užmokesčio didėjimas gali sumažinti darbuotojų paklausą. Kita vertus, didėjantis minimalus darbo užmokestis paskatina bedarbius ieškoti darbo, o tai mažina nedarbo lygį bei valstybės pagalbos poreikį (Elwell, 2014, Mileris, 2022).

Piniginės socialinės paramos tikslas nėra skatinti asmenų užimtumą – didžiausia piniginės socialinės paramos dalis yra nukreipta į pagalbą nepasiturintiems, skiriant piniginės lėšas būtinųjų poreikių tenkinimui. Dėl šios priežasties gaunama piniginė socialinė parama (faktas, kad paramos gavėjai praranda bent dalį paramos pradėję dirbti) gali būti veiksnys, mažinantis motyvą įsidarbinti, todėl tyrime socialinių išmokų rodiklis pasirinktas kaip veiksnys, galintis turėti įtakos užimtumui.

Vėlavimas yra neišvengiamas visų socialinių ir ekonominių procesų sąveikos bruožas. Įgyvendintos ekonominės priemonės ar veiksmai duoda rezultatus po tam tikro laiko. Siekiant įvertinti ar ADRP priemonės turi poveikį užimtumo lygiui šalyje po tam tikro laikotarpio, apskaičiuojama vėluojanti regresija. Vėluojanti regresija yra tokia regresija, kurios nepriklausomų kintamųjų reikšmės yra atsilikusios per tam tikrą periodų skaičių nuo priklausomojo kintamojo reikšmių (Karpuškienė, 2018). Vėluojanti regresija galima tik laiko eilučių regresijoje:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 x_{1t} + \beta_2 x_{1t-1} + \dots + \beta_{n+1} x_{1t-k} + \varepsilon_t, \quad (4)$$

kur x_{it} - aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, kurių visas poveikis y_t - užimtumo lygiui pasireiškia per k periodų.

Taigi, tyrime taikomas duomenų grupavimas, grafinis modeliavimas ir kiti aprašomosios statistikos metodai, kurie leidžia daryti išvadas apie ADRP priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje. Taip pat apskaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas bei atliekamas Granger priežastingumo testas, kuris parodo ar į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius turėjo įtakos užimtumo lygiui šalyje 2008 – 2021 metais.

Siekiant įvertinti ekonominių rodiklių, tokių kaip: tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui to meto kainomis, infliacijos, mokesčių pleišto, mėnesinio darbo užmokesčio bei socialinių pašalpų išlaidų poveikį užimtumo lygiui šalyje 2009 – 2018 metais, sudaromas tiesinės daugialypės regresijos modelis bei apskaičiuojama vėluojanti regresija, kuri padeda įvertinti ADRP priemonių poveikį užimtumo lygiui po tam tikro laikotarpio.

3. AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ POVEIKIO UŽIMTUMUI TYRIMO REZULTATAI

Remiantis baigiamojo darbo pirmoje dalyje aptartais teoriniais aspektais bei nagrinėtų tyrimų rezultatais, šiame skyriuje pirmiausia įvertinama Lietuvos darbo rinkos situacija, išryškinant pagrindinius iššūkius, kuriuos reikia spręsti, įgyvendinant aktyvią darbo rinkos politiką (ADRP) ir bendrai užimtumo politiką. Surinkti, apdoroti ir susisteminti duomenys grafiškai vaizduojami, atliekama aprašomosios statistikos analizė.

Taip pat šiame skyriuje atliekama Užimtumo fondo lėšų, skirtų ADRP priemonių įgyvendinimui, tendencijų analizė Lietuvoje ir, kadangi daugiausiai tiriama bendra darbo rinkos situacija šalyje, tačiau sudėtinga rasti informacijos apie darbo rinkos politikos bei užimtumo rėmimo programų poveikį ar naudą tikslinėms grupėms, išnagrinėjamas ryšys tarp ADRP priemonių ir moterų, vyrų, vyresnio amžiaus asmenų, jaunimo ir neįgalių asmenų užimtumo lygio bei darbo rinkos rodiklių, tokių kaip: laisvų darbo vietų, įdarbinimo, registruotų bedarbių skaičiaus, apskaičiuojant Pearson koreliacijos koeficientą. Taip pat atliekamas Granger priežastingumo testas, kuris parodo ar į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius buvo užimtumo lygio kitimo priežastis bei sudaromi tiesinės daugialypės ir vėluojančios regresijos modeliai.

3.1. Užimtumo ir nedarbo lygio tendencijų analizė Lietuvoje

Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014–2020 m. užimtumo didinimo programos numatytus siekius 20–64 metų užimtumo lygis 2012–2016 m. turėjo išaugti nuo 68,7 iki 70,7 proc. Tebesitęsiant palankioms ekonominės ir socialinės raidos tendencijoms nagrinėjamas bendro užimtumo lygio rodiklis 2016–2020 m. turėjo išaugti iki 72,8 proc. (1 lentelė). Šis 20–64 metų gyventojų užimtumo lygio rodiklis yra numatytas pagal Lietuvos įsipareigojimą įgyvendinant strategiją „Europa 2020“ ir yra svarbiausias bendrasis užimtumo programos įgyvendinimo kriterijus.

Programos strateginis tikslas: pasiekti kuo didesnę gyventojų užimtumą, kad kiekvienas gyventojas galėtų rasti turimą kvalifikaciją atitinkantį darbą ir užsitikrinti tinkamą gyvenimo lygį (13 lentelė).

13 lentelė

Užimtumo didinimo 2014-2020 metų programos įgyvendinimo vertinimo kriterijai ir siekiamos jų reikšmės

Strateginis tikslas	Tikslas	Vertinimo kriterijus	Rodikliai		
			Pradinė rodiklio reikšmė 2012 m.	2016 m.	2020 m.
Pasiekti kuo didesnę gyventojų užimtumą, kad kiekvienas gyventojas galėtų rasti turimą kvalifikaciją atitinkantį darbą ir užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį		20– 64 metų gyventojų užimtumo lygis (procentais) (Lietuvos išpareigojimas pagal strategiją „Europa 2020“)	68,7	70,7	72,8
	1. Skatinti darbo vietų kūrimą ir darbo paklausą	užimtų asmenų (15– 64 metų) skaičiaus padidėjimas, palyginti su 2012 metais (1 247 tūkst.) (procentais)	-	13,4	28,3
	2. Didinti darbo jėgos kvalifikacijos atitiktį darbo rinkos reikalavimams	aukštųjų mokyklų absolventų, registruotų teritorinėse darbo biržose (po metų nuo baigimo), dalis (procentais) profesinio mokymo įstaigų absolventų, registruotų teritorinėse darbo biržose (po metų nuo baigimo), dalis (procentais)	6,2 21,4	5,5 20	5 18
	3. Laisvus darbo išteklius integruoti į darbo rinką ir joje išlaikyti reikmėms	15– 64 metų gyventojų darbo jėgos aktyvumo lygis (procentais)	71,9	73,7	75,4

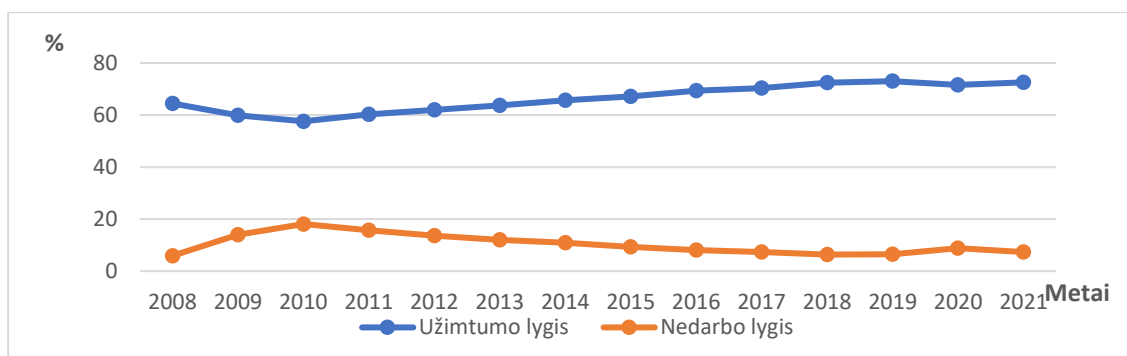
Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis LRV 2013 09 25 nutarimu Nr. 878

Kaip rodo statistiniai duomenys, Lietuva Užimtumo didinimo programoje 2014-2020 numatytą užimtumo rodiklį tiek 2016 m. (75,6 proc.), tiek 2020 m. (76,7 proc.) pasiekė.

Užimtumo lygis Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį nuolat augo ir išliko atsparus COVID-19 pandemijai. (5 paveikslas).

5 paveikslas

15-64 m. amžiaus gyventojų užimtumo ir nedarbo lygio kitimas Lietuvoje 2008-2021 metais

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

Užimtumo lygis pasiekė prieš pasaulinę finansų krizę buvusį lygį maždaug 2013 m. ir toliau didėjo iki 2019 m. Analizuojamu laikotarpiu didžiausias užimtumo lygis, t. y. 73 proc. buvo 2018 m., mažiausias nedarbo lygis – 5,8 proc. buvo 2008 metais. Žemiausias užimtumo lygis, t. y. 57,6 proc. ir didžiausias nedarbo lygis – 17,8 proc. buvo 2010 metais. Nuo 2010 m. iki COVID-19 protrūkio užimtumo lygis Lietuvoje augo gana sparčiai. Nedarbo lygis mažėjo. Tokiam Lietuvos gyventojų nedarbo lygio mažėjimui, tikėtina, didžiausią įtaką darė migracijos tendencijos, auganti darbo jėgos paklausa, kylantis darbo užmokestis bei augančios užimtumo galimybės. Užimtumo lygio kritimas 2020 m. Lietuvoje buvo mažesnis (1,4 procentinio punkto) nei vidutiniškai EBPO (2,5 procentinio punkto) ir iki 2021 m. atsistatė arti priešpandeminio lygio (72,5 procento).

Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2021 m. šalyje buvo 1,37 mln. užimtų gyventojų – 10,5 tūkst. daugiau nei 2020 m. Užimtumo lygis, palyginti su 2020 m. didėjo 0,9 procentinio punkto. 2021 m. užimti buvo 72,5 proc. 15-64 m. amžiaus gyventojų. Nedarbo lygis 2021 m. mažėjo 1,4 procentinio punkto iki 7,1 proc., 2020 m. nedarbo lygis buvo 8,5 proc.

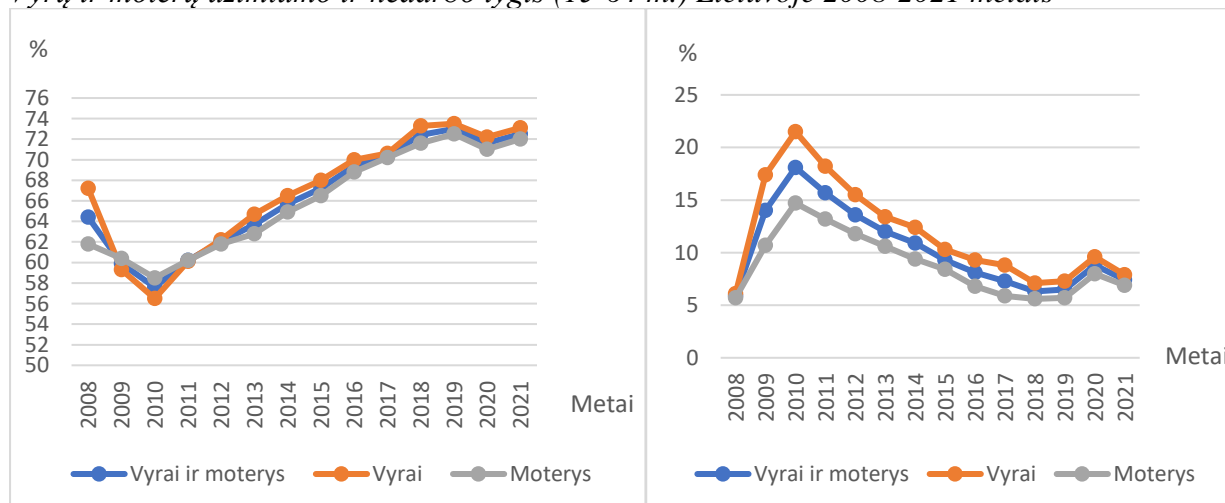
Užimtumo tarnybos duomenimis, vidutinis metinis registruoto nedarbo rodiklis 2021 m. buvo 13 proc., t.y. 0,4 proc. punkto didesnis nei 2020 m.

Aukštą užimtumą nagrinėjamu laikotarpiu lydėjo darbo užmokesčio, o ne našumo augimas. Santykinai aukšto ir didėjančio užimtumo sąlygomis darbdaviai buvo spaudžiami didinti atlyginimus. Vienas iš veiksnių, lėmusių darbo rinkos ankštumą Lietuvoje, buvo mažėjantis gyventojų skaičius. Palyginti su 1990 m., iki 2020 m. Lietuvos gyventojų sumažėjo 26 proc. Darbingo amžiaus gyventojų (15-64 m.) mažėjimas buvo dar didesnis (29 proc.). Prognozuojama, kad šis iššūkis išliks ir ateityje.

Skirtumas tarp moterų ir vyrų nedarbo lygio analizuojamu laikotarpiu išlieka, nors nuo 2012 m. sparčiai mažėja (6 paveikslas).

6 paveikslas.

Vyrų ir moterų užimtumo ir nedarbo lygis (15-64 m.) Lietuvoje 2008-2021 metais

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

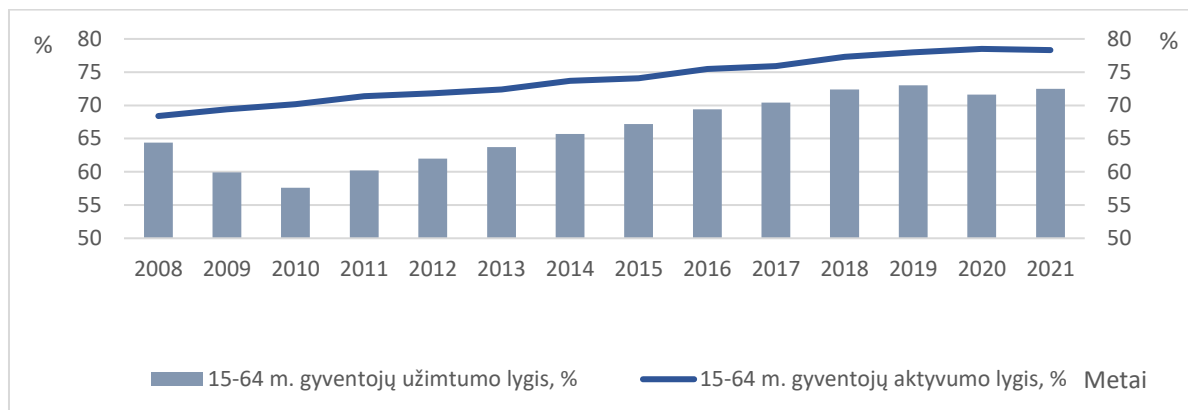
Ekonominės ir finansinės krizės paveiktas nedarbo lygio augimas piką Lietuvoje pasiekė 2010 m. – 18,1 proc. Vyrų nedarbo lygis (21,5 proc.) buvo aukštesnis ir moterų nedarbo lygį (14,7 proc.) viršijo 6,8 proc. punkto. Reikia pastebėti, kad nedarbo lygis (tiek vyrų, tiek moterų) nagrinėjamu laikotarpiu nepasiekė prieškriziniu laikotarpiu 2008 m. buvusio lygio – 5,9 proc.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, vyrų nedarbo lygis 2021 m. buvo 1 proc. punktu aukštesnis nei moterų ir siekė 7,9 proc. Palyginti su 2020 m. vyrų nedarbo lygis mažėjo 1,7 proc. punkto, o moterų – 1,1 proc. punkto.

Prie bendrųjų Užimtumo didinimo 2014-2020 m. programos darbo rinkos rodiklių priskirtas ir kitas reikšmingas rodiklis – 15–64 m. gyventojų darbo jėgos aktyvumo lygis. Remiantis Statistikos departamento duomenimis, kaip ir užimtumo atveju, aktyvumo lygio rodiklio didėjimo siekis 2016 m. ir 2020 m. buvo sėkmingai įgyvendintas. 2016 m. faktinis gyventojų aktyvumo rodiklis (75,5 proc.) viršijo programoje numatytą rodiklį (73,7 proc.) 2020 m. gyventojų aktyvumo rodiklis (78,5 proc.) taip pat viršijo prognozuotą (75,4 proc.). Gyventojų aktyvumo rodiklio augimas prasidėjo dar prieš ekonominę krizę ir tęsėsi visą analizuojamą laikotarpį. Palyginus jį su tai pačiai 15–64 metų gyventojų amžiaus grupei priskiriamu gyventojų užimtumo rodikliu (7 paveikslas), matyti, kad 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis nuo 2010 m. augo gerokai sparčiau nei aktyvumo lygis. Bendra aktyvumo lygio rodiklio tendencija buvo tvaresnė ir, palyginti nepriklausoma nuo ekonominės raidos cikliškumo poveikio. Galima pastebėti, kad 2008-2010 m. gyventojų aktyvumas didėjo, nors situacija darbo rinkoje blogėjo. Papildomų darbo išteklių įsitraukimas į darbo rinką tuo laikotarpiu padidino nedarbo lygį, nes iki tol buvę neaktyvūs asmenys oficialiai tapo bedarbiais. Aktyvumo lygio augimui šiuo laikotarpiu įtakos turėjo išaugęs bedarbių skaičius. Atsiradus prievolei mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas, suaktyvėjo bedarbių registracija užimtumo tarnyboje. Ilgesnį laikotarpį 2008-2020 m. užsitęsęs gyventojų aktyvumo augimas buvo naudingas šalies ekonomikai, nes darbo išteklių dalies padidėjimas pagyvino atskirų šalies regionų verslo plėtrą. Trumpalaikis gyventojų aktyvumo augimas krizės laikotarpiu peraugo į tvaresnį ilgalaikį gyventojų aktyvumo augimą, kuris pasireiškė tiek ekonomikos pakilimo, tiek Covid 19 krizės laikotarpiais. Augantis gyventojų aktyvumas, be jau minėtų mokesčių registravimosi užimtumo tarnyboje paskatų, formaliai turėtų reikšti, jog šalyje sukuriama daugiau patrauklių darbo vietų.

7 paveikslas

Bendrujų gyventojų užimtumo ir darbo jėgos aktyvumo lygio rodiklių dinamika Lietuvoje

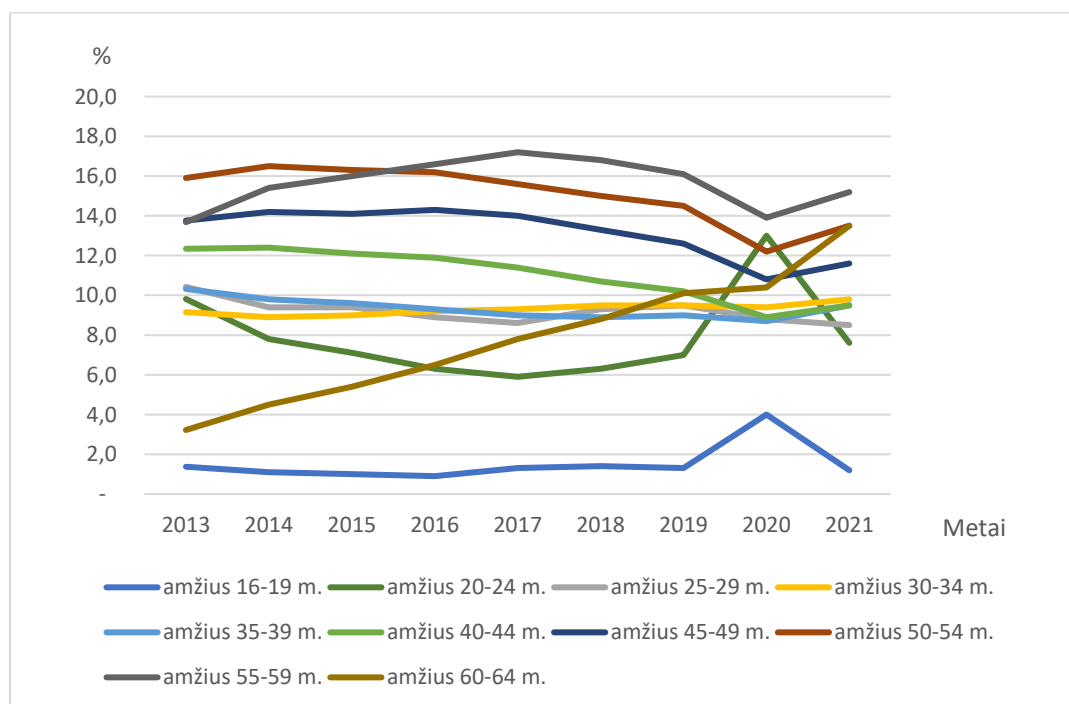

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

8 paveiksle pateikiamos bedarbių struktūros pagal amžiaus grupes kitimo tendencijos 2013 – 2021 m. laikotarpiu.

8 paveikslas.

Bedarbių struktūra pagal amžių (laikotarpio pabaigoje, proc. nuo visų registruotų bedarbių) Lietuvoje 2013-2021 metais

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

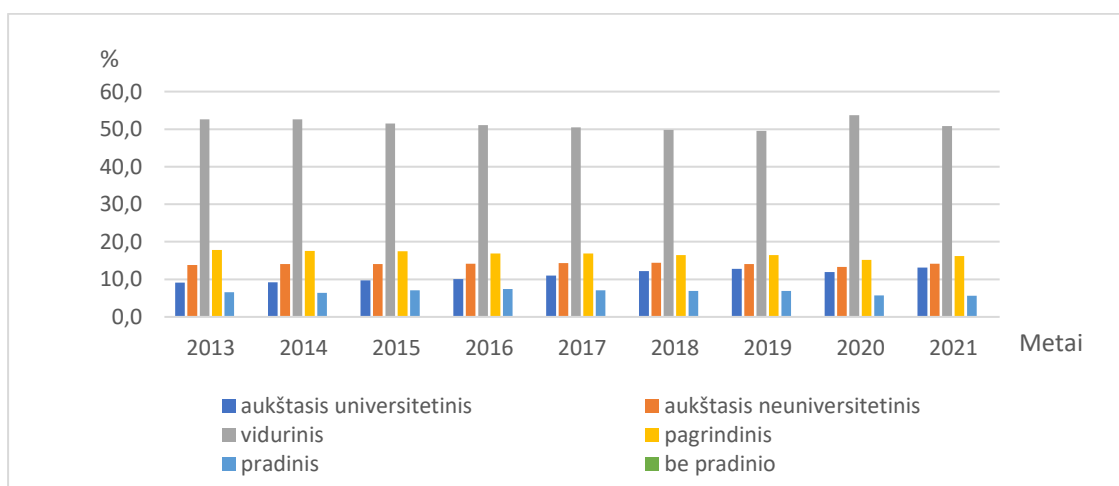

Bedarbių struktūroje nagrinėjamu 2013 – 2021 m. laikotarpiu 60-64 m. amžiaus bedarbių dalis nuolat augo. 30-35 m. asmenų grupėje bedarbių dalis visą nagrinėjamą laikotarpį, įskaitant ir Covid-19 krizės laikotarpį išliko gana pastovi. Po paskutiniosios ekonominės krizės gana lėtai mažėjo bedarbių skaičius pagyvenusių asmenų grupėje. Kitose grupėse ši mažėjimo tendencija buvo gerokai spartesnė. Labai jaunų bedarbių (16-19 m. amžiaus) dalis 2013-2019 m. laikotarpiu išliko pastovi, tačiau ženkliai išaugo Covid-19 krizės laikotarpiu. Dar didesnis bedarbių šuolis šios krizės laikotarpiu pastebimas 20-24 m. amžiaus grupėje. Šios grupės asmenų lygis bedarbių struktūroje 2013-2017 m. gana sparčiai mažėjo, nuo 2018 m. pradėjęs augti, Covid-19 krizės laikotarpiu 2020 m. palyginti su 2019 m. išaugo beveik dvigubai. Bedarbių augimą šiose abiejose amžiaus grupėse Covid-19 krizės laikotarpiu galėjo įtakoti Užimtumo tarnybos mokama laikina darbo paieškos išmoka registruotiems bedarbiams.

Nekvalifikuotų bedarbių dalis šalyje išliko gana pastovi (nors per ilgesnį laikotarpį pastebimi šio rodiklio svyravimai) (9 paveikslas). Dėl gamybos technologinio lygio augimo didėja nekvalifikuotų asmenų procentinė dalis bedarbių struktūroje.

9 paveikslas

Bedarbių struktūra pagal išsilavinimą (laikotarpio pabaigoje, proc. nuo visų registruotų bedarbių) Lietuvoje 2013-2021 metais

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

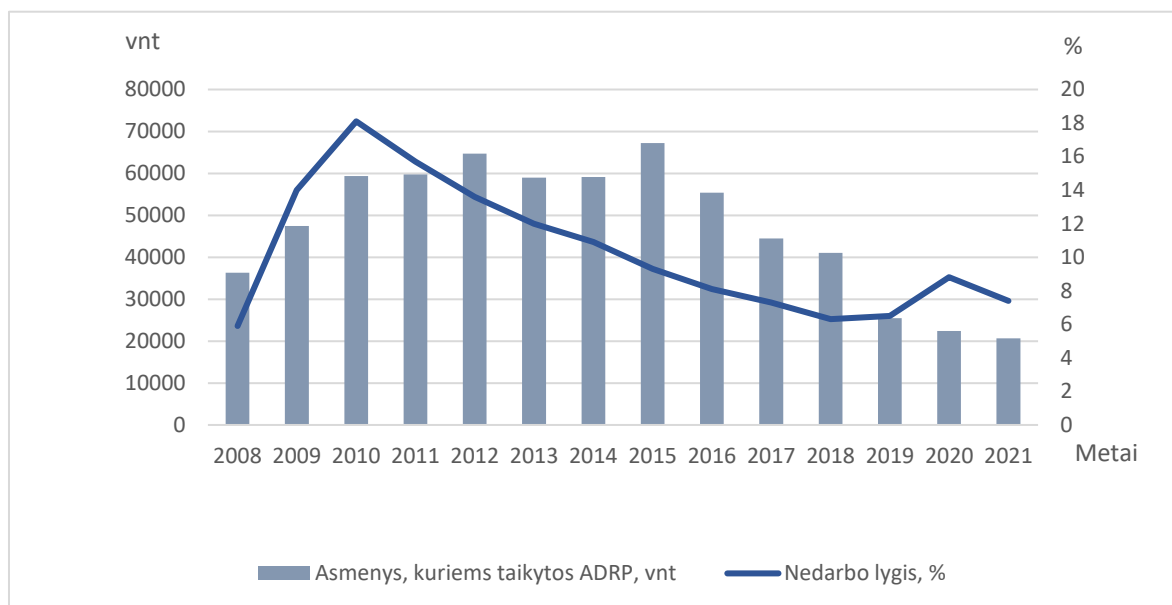
Struktūriniai skirtumai rodo, kad didžiausia dalis bedarbių yra jaunimo, vyresnio amžiaus ir nekvalifikuotų darbuotojų grupėse.

Po 2008 m. ekonominės krizės augantis bedarbių skaičius sąlygojo paklausą nedarbo pasekmes mažinančioms priemonėms, taigi augo išlaidos darbo rinkos intervencijoms. Į aktyvias

darbo rinkos priemonės nusiųstų asmenų skaičius augo nuo pat ekonominės krizės pradžios ir mažėjo ne taip sparčiai, kaip mažėjo nedarbo lygis (10 paveikslas).

10 paveikslas

Į ADRP nusiųsti asmenys ir nedarbo lygis Lietuvoje 2008-2021 m.

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2022)

Apibendrinant, visi užimtumo lygio didėjimą ir nedarbo lygio mažėjimą įtakojantys veiksniai, kurie minėti šiame poskyryje, t. y. išaugusios užimtumo galimybės, didesnė darbo paklausa bei ADRP priemonių įgyvendinimas, sudaro spartaus Lietuvos ekonomikos augimo prielaidas, o didėjančios gyventojų darbo pajamos garantuoja šalies stabilumą ir gyventojų gerovę. Išaugusios užimtumo galimybės bei mažėjantis nedarbas turėjo įtakos bedarbių skaičiaus kitimui Lietuvoje.

3.2. Užimtumo fondo lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, tendencijų analizė ES kontekste

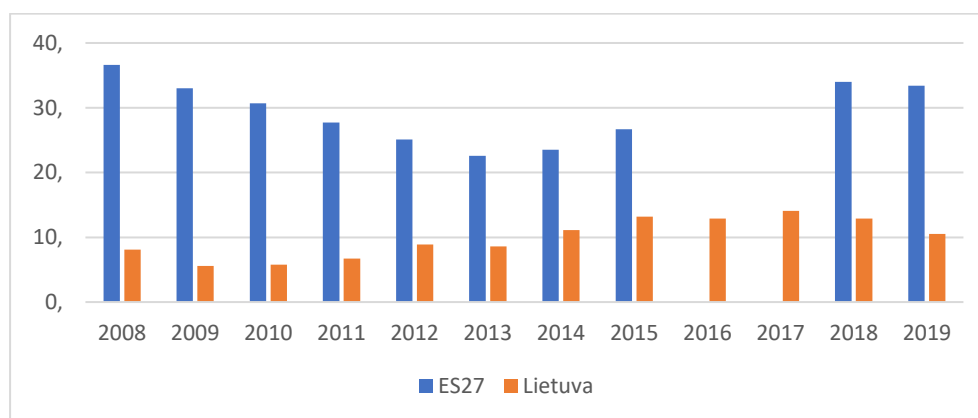
Užimtumo rėmimo priemonių, darbo rinkos paslaugų ir kitų išmokų finansavimo šaltinius apibrėžia LR Užimtumo įstatymas. Darbo rinkos paslaugos, užimtumo rėmimo priemonės ir kitos išmokos finansuojamos iš valstybės ir savivaldybių biudžetų, Garantinio fondo, Europos Sąjungos struktūrinių ir kitų fondų bei šaltinių.

2017 m. darbo rinkos reforma buvo siekiama centralizuoti ir modernizuoti ADRP teikimo sistemą ir stiprinti jos veiksmingumą. Naujasis „socialinis modelis“ sustiprino socialinių partnerių

vaidmenį kuriant ADRP, buvo peržiūrėta pačių ADRP priemonių struktūra (daugiau dėmesio buvo skirta mokymo priemonėms, atsisakyta tokių ADRP priemonių, kurios laikomos neveiksmingomis – viešieji darbai, darbo rotacija). Nors 2017 m. reforma buvo siekiama padaryti ADRP priemones prieinamesnes, analizuojant statistinius duomenis, nesterbimas išlaidų aktyvioms darbo rinkos priemonėms didėjimas, taip pat neauga į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius. Pvz., 2019 m. Lietuvoje ADRP dalyvių skaičius, tenkantis 100 asmenų, norinčių dirbti buvo beveik 3 kartus mažesnis nei ES27 (11 paveikslas).

11 paveikslas

ADRP dalyvių skaičius, tenkantis 100 asmenų, norinčių dirbti Lietuvoje ir ES27, 2008-2019 m.

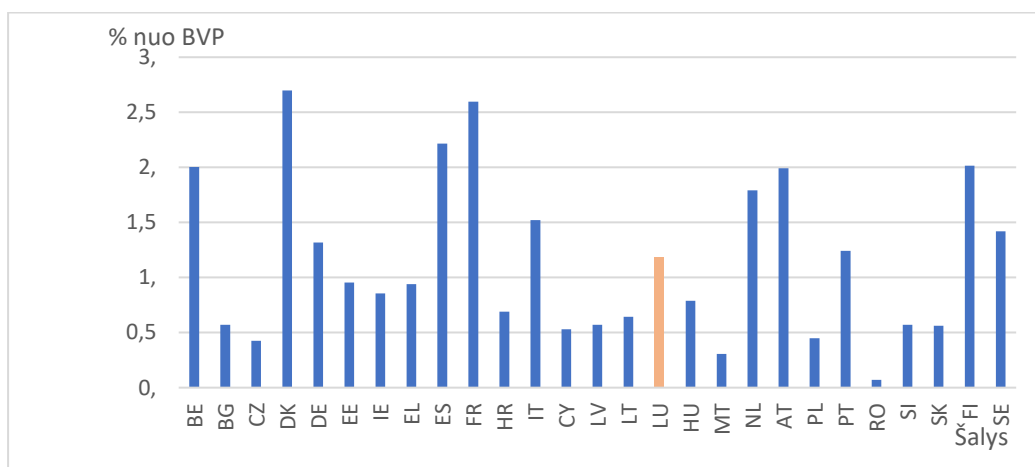

Šaltinis. Sudaryta autorės remiantis Eurostat duomenimis

Lietuva patenka tarp ES šalių, kurios ADRP priemonėms skiria palyginti mažą BVP dalį. Žemiau pateikiamos ES27 išlaidos ADRP priemonėms procentais nuo BVP 2019 m. Siekiant duomenų palyginamumo, pasirinktas laikotarpis iki Covid-19 pandemijos, nes pandemijos laikotarpiu įvairiose šalyse buvo taikomos specifinės darbo rinkos palaikymo priemonės (pvz., subsidijos darbdaviams, kompensuojant prastovose esančių darbuotojų darbo užmokestį ar jo dalį) (12 paveikslas).

12 paveikslas

Išlaidos ADRP priemonėms procentais nuo BVP, ES27, 2019 m.

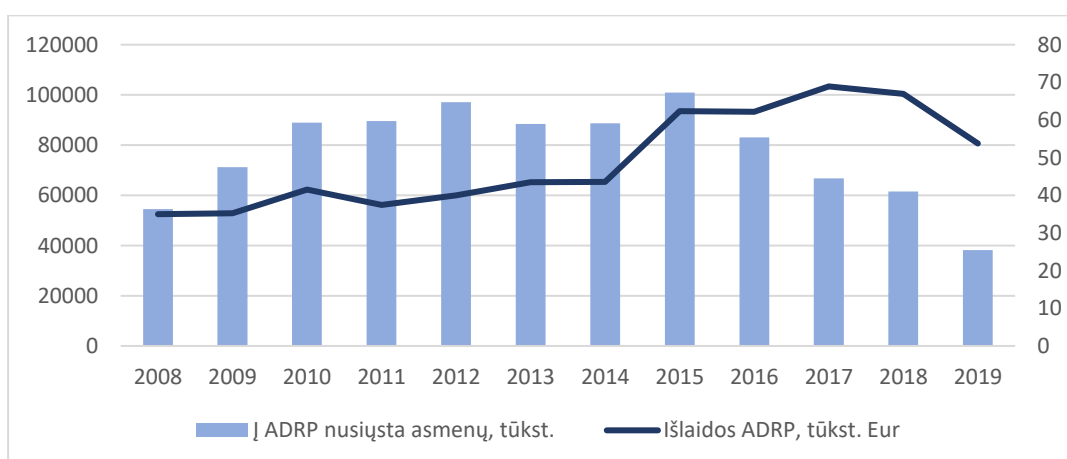

Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis Eurostat duomenimis

Išlaidų ADRP priemonėms apimtys ir šių priemonių dalyvių dinamikos analizė nerodo tiesioginio ryšio tarp šių dviejų rodiklių, tačiau galima daryti prielaidą, kad šių priemonių finansavimas yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos ribotam bedarbių įtraukimui į šias priemones (13 paveikslas),

13 paveikslas

Išlaidos ADRP priemonėms ir į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius 2008-2019 m.

Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis

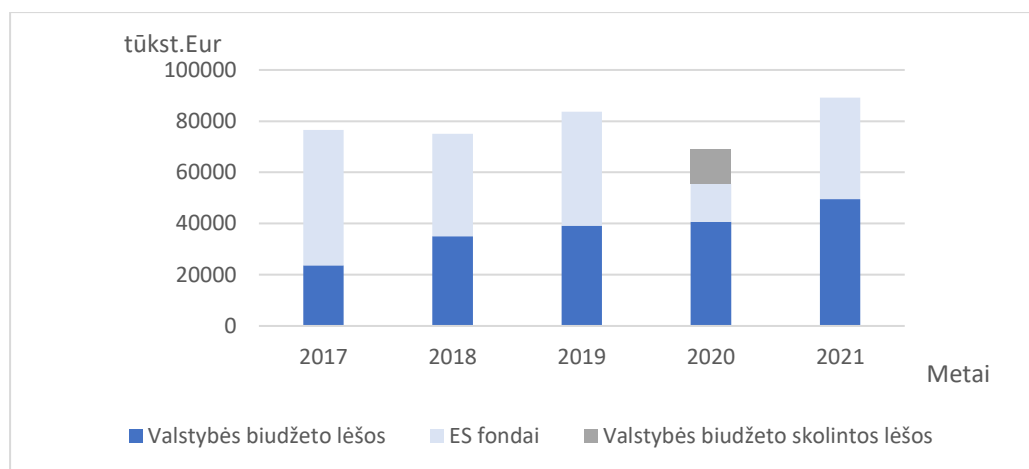
Kadangi nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojus LR užimtumo įstatymui šiek tiek pakeista ADRP priemonių struktūra, skirtingais darbe analizuojamo laikotarpio metais šiek tiek skiriasi Užimtumo tarnybos stebėsenos duomenų bazėje fiksuojamos ADRP priemonių dalyvių ir

finansavimo kategorijos bei turinys, šioje darbo dalyje, siekiant palyginamumo, toliau analizuojami 2017-2021 m. duomenys.

ADRP Lietuvoje didele dalimi finansuojamos iš Europos Sąjungos šaltinių. Dėl šio finansavimo modelio finansavimo ištekliai yra nepastovūs, labai priklausomi nuo ES finansavimo ciklų ir mažiau reaguoja į darbo rinkos sąlygų pokyčius bei ADRP paramos poreikius (14 paveikslas)

14 paveikslas

ADRP finansavimo šaltiniai 2017-2021 m., tūkst. Eur

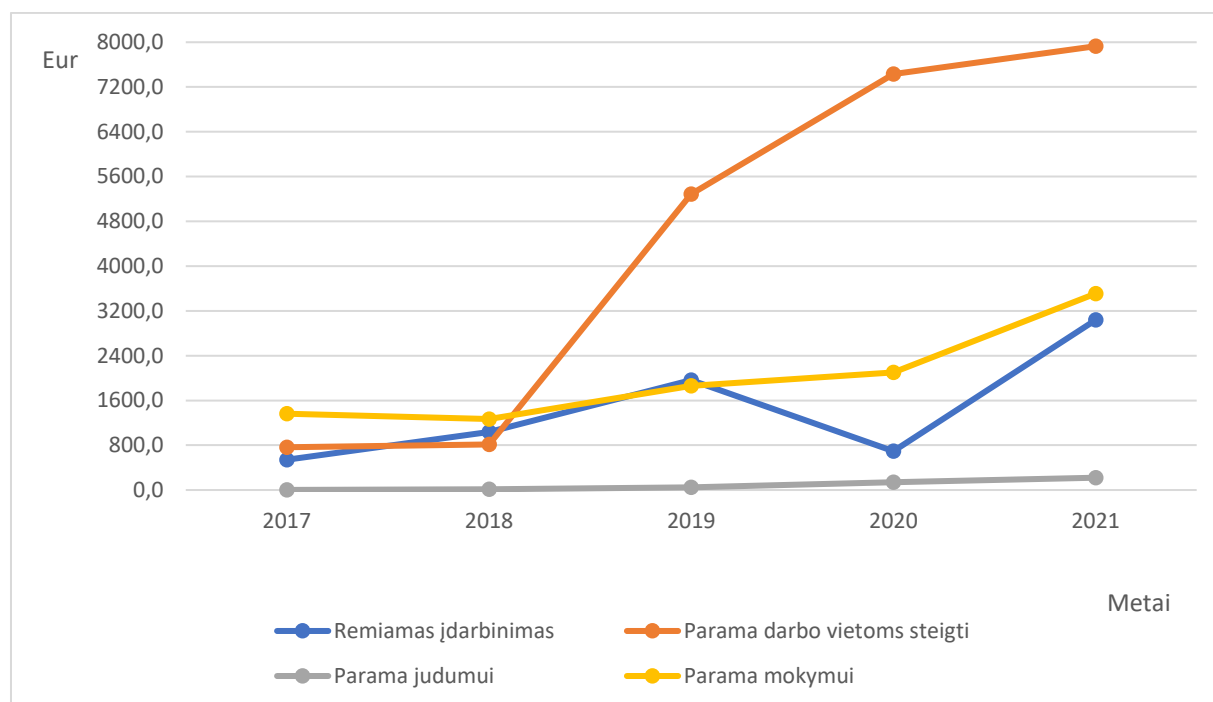
Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis

Remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis apie analizuojamų ADRP priemonių tiesiogines išlaidas ir ADRP dalyvių skaičių ir sukurtas darbo vietas atskirais 2017–2021 m. laikotarpio metais, buvo apskaičiuotos analizuojamų ADRP priemonių vienatinės išlaidos – per metus vienam dalyviui tekusios bendros ADRP priemonių išlaidos.

Lietuvos užimtumo tarnybai įgyvendinant ADRP priemones, vidutiniškai vienam asmeniui tenkančios lėšos pateiktos 15 paveiksle.

15 paveikslas

Išlaidų, tekusių vienam ADRP priemonių dalyviui, pokyčiai 2017-2021 m.

Šaltinis. Sudaryta autorės, remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis

Vienam asmeniui, nusiųstam į tam tikrą ADRP priemonę, tenkančios lėšos kiekvienais metais didėjo, išskyrus remiamo įdarbinimo priemonę, lėšos kuriai 2020 m. sumažėjo. Taip pat nedidelis vienam asmeniui tenkančių paramos mokymui lėšų sumažėjimas pastebimas 2018 m.

2017 m. nusiųstus asmenį į Užimtumo tarnybos vykdomą ADRP priemonę - paramą mokymui, vidutiniškai vienam asmeniui atiteko 1363,4 eur, 2018 m. – 1268,20 eur, o 2021 m. atitinkamai – 3508,8 eur.

Užimtumo tarnybai siunčiant asmenį į ADRP priemonę – remiamasis įdarbinimas, vidutiniškai jam skirtos lėšos 2017 m. buvo 541,50 eur. 2018 m. į šią priemonę nusiųstam asmeniui tenkančios lėšos augo 92 proc. palyginus su 2017 m. Kiek mažesnis augimas (89 proc.) išliko ir 2019 m. 2020 m. lėšos, tenkančios į šią priemonę nusiųstam asmeniui, sumažėjo iki 694,3 eur, tačiau 2021 m., palyginus su 2020 m., vėl išaugo daugiau nei 4 kartus. Tokius svyravimus nulėmė šios priemonės finansavimo šaltiniai. 2020 m. šios priemonės finansavimui nebuvo naudojamos ES fondų lėšos, skirtingai nei kitais analizuojamo laikotarpio metais. 2021 m. šios priemonės finansavimui (skirtingai nei kitais analizuojamo laikotarpio metais) buvo skirta papildoma Valstybės biudžeto skolintų lėšų suma.

Analizuojant, kiek vidutiniškai lėšų buvo skirta asmeniui, nusiųstam į priemonę – parama darbo vietoms steigti, galima matyti, kad 2017 metais vidutiniškai vienam asmeniui atiteko 764

eur. 2018 m. šių lėšų skirta 813,5 eur. 2019 – 2021 m. šiai priemonei skirtų lėšų suma kasmet augo – 2019 m. sudarė 5288,10 eur, 2020 m. 7431,50 eur, 2021 m. 7929,30 eur.

Paramos judumui programoje dalyvaujančiam asmeniui 2017 m. metais teko vidutiniškai 3 eur. 2021 m. šios lėšos siekė 219,80 eur. Priežastys, kurios lėmė vidutiniškai vienam asmeniui skirtų lėšų kitimą, buvo į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius. Reikia atkreipti dėmesį, kad Paramos judumui priemonė yra daugiau horizontalaus pobūdžio – padeda įgyvendinti kitas ADRP priemones, todėl ji negali būti traktuojama kaip visiškai savarankiška ir kitoms priemonėms lygiavertė ADRP priemonė.

3.3. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikis užimtumui Lietuvoje

Dažnai, analizuojant kiekybinių kintamųjų reikšmių kitimą, reikia atsakyti į klausimą, ar stebimi kintamieji yra priklausomi, ar nepriklausomi, o jei priklausomi, tai koks ryšio stiprumas. Ryšio stiprumui nustatyti naudojami koreliacijos koeficientai. Koreliacija atsako į klausimą, ar tarp kintamųjų yra tiesinis ryšys, bet nepaaiškina, kodėl tas ryšys atsirado. Kai tarp kintamųjų vertinamas tiesinis koreliacinis ryšys, apskaičiuojamas tiesinio koreliacijos koeficiento įvertis, kuris vadinamas Pearson koreliacijos koeficientu.

Norint įvertinti ADRP priemonių poveikį moterų, vyrų, vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų ir jaunimo (15 – 29 m.) bei darbo rinkos rodikliams: užimtumo lygiui, laisvų darbo vietų, įdarbinimo, registruotų bedarbių skaičiui Lietuvoje, šiame darbe ryšių glaudumui nustatyti tarp reiškiniių naudojamas Pearson koreliacijos koeficientas, kuris parodo ryšį tarp ADPR priemonių, t. y. paramos mokymui, remiamojo įdarbinimo, paramos darbo vietoms steigti bei teritorinio judumo priemonių ir tikslinių grupių bei darbo rinkos rodiklių. Taip pat atliekamas Granger priežastingumo testas, kuris parodo ar į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius buvo užimtumo lygio kitimo priežastis bei sudaromas regresijos modelis, siekiant nustatyti reikšmingus ekonominius veiksnius užimtumo lygio kitimui šalyje 2008 – 2020 metais.

Nagrinėjant vienos iš ADRP priemonių, t. y. paramos mokymui ryšį tarp tikslinių grupių, apskaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas (14 lentelė).

14 lentelė

Ryšys tarp į paramos mokymui priemonę nusiųstų asmenų skaičiaus ir įvairių asmenų grupių užimtumo pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Parama mokymui
Moterų užimtumo lygis	0,3
Vyrų užimtumo lygis	0,3
Jaunimo (15 – 29 m.) užimtumo lygis	0,4
Vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) užimtumo lygis	0,4

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Remiantis Pearson koreliacijos koeficiento analize, ryšys tarp į paramą mokymui nusiųstų asmenų skaičiaus ir moterų, vyrų, vyresnio amžiaus asmenų bei jaunimo užimtumo lygio šalyje yra teigiamas.

Tokiems rezultatams, tikėtina, poveikį turėjo nuo 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojęs naujas Užimtumo rėmimo įstatymas, kuomet keitėsi Lietuvos užimtumo tarnybos įgyvendinamos ADRP priemonės, gerokai išplečiant paramos mokymui priemonių spektrą. Darbuotojų kompetencijų svarba ir profesinis tobulėjimas, trunkantis visą gyvenimą bei spartus technologinis progresas yra svarbūs veiksniai darbdaviams. Nuolat besikeičiančioje šiuolaikinėje darbo rinkoje kompetencijos yra riboto galiojimo ir nuolat turi būti sutvirtintos papildomomis žiniomis ir įgūdžiais bei praktiniais gebėjimais, kurie suteikiami paramos mokymui priemonių pagalba.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nors ryšys tarp į paramą mokymui nusiųstų asmenų skaičiaus ir moterų, vyrų, vyresnio amžiaus asmenų bei jaunimo užimtumo lygio šalyje yra teigiamas, tačiau jis nėra stiprus. Kiek stipresnis statistinis ryšys buvo tarp paramos mokymui priemonės ir jaunimo užimtumo – koreliacijos koeficientas 0,4. Tai reiškia, kad daugėjant į paramą mokymui nusiųstų asmenų skaičiui, silpnai didėjo visų nagrinėjamų asmenų grupių užimtumo lygis Lietuvoje 2008 – 2021 metais. Koreliacinė priklausomybė yra silpna.

ADRP priemonės - remiamasis įdarbinimas, koreliacinė analizė rodo neigiamą gana stiprų statistinį ryšį tarp į šią priemonę nusiųstų asmenų skaičiaus ir tikslinių grupių užimtumo (15 lentelė).

15 lentelė.

Ryšys tarp į remiamo įdarbinimo priemonę nusiųstų asmenų skaičiaus ir įvairių asmenų grupių užimtumo pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Remiamas įdarbinimas
Moterų užimtumo lygis	-0,8
Vyrų užimtumo lygis	-0,8
Jaunimo (15 – 29 m.) užimtumo lygis	-0,8
Vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) užimtumo lygis	-0,9

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Pearson koreliacinė analizė šiuo atveju parodo, kad, didėjant užimtumo lygiui, mažėja į remiamą įdarbinimą siunčiamų asmenų skaičius.

Tokiam ryšiui tarp rodiklių, tikėtina, įtakos turėjo tai, kad remiamojo įdarbinimo priemonė buvo pati populiariausia tikslinėse moterų, vyrų, vyresnio amžiaus asmenų bei jaunimo grupėse, kadangi Lietuvos Užimtumo tarnybos ir teritorinių skyrių įgyvendinama remiamojo įdarbinimo

priemonė padėjo įdarbinti užimtumo tarnybos siunčiamą asmenį negražintinai kompensuojant darbdaviui dalį šio asmens darbo užmokesčio išlaidų bei suteikė galimybes darbo ieškantiems asmenims trūkstantus darbo įgūdžius įgyti tiesiogiai darbo vietoje.

Statistinis ryšys tarp ADRP priemonės „Parama darbo vietoms steigti“ ir tikslinių grupių užimtumo lygio buvo pats silpniausias. Tarp ADRP priemonės „Parama darbo vietoms steigti“ ir tikslinių grupių užimtumo lygio pastebimas labai silpnas neigiamas statistinis ryšys (16 lentelė).

16 lentelė

Ryšys tarp į paramos darbo vietų steigimui priemonę nusiųstų asmenų skaičiaus ir įvairių asmenų grupių užimtumo pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Parama darbo vietoms steigti
Moterų užimtumo lygis	-0,1
Vyrų užimtumo lygis	-0,06
Jaunimo (15 – 29 m.) užimtumo lygis	-0,02
Vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) užimtumo lygis	-0,15

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Pearson koreliacinė analizė šiuo atveju parodė, kad stipriausias neigiamas ryšys buvo tarp paramos darbo vietoms steigti priemonėje dalyvavusių asmenų skaičiaus ir vyresnio amžiaus asmenų užimtumo lygio, kadangi koreliacijos koeficientas buvo -0,15. Tai reiškia, kad didėjant užimtumo lygiui, mažėja į šią priemonę siunčiamų asmenų skaičius. Tokiems rezultatams, tikėtina, poveikį turėjo Užimtumo tarnybos organizuojamas registruotų darbo ieškančių asmenų neterminuotam įdarbinimui rėmimas, steigiant naujas ar pritaikant esamas darbo vietas bei telkiant vietos bendruomenės ir socialinių partnerių pastangas didinti gyventojų užimtumą ir siekiant paremti darbo vietų steigimą sau ar kitiems bedarbiams įdarbinti. Silpniausias statistinis ryšys nustatytas tarp į ADRP priemonę „Parama darbo vietoms steigti“ nusiųstų asmenų ir vyrų bei jaunimo užimtumo lygio, kadangi koreliacijos koeficientas buvo atitinkamai -0,06 ir -0,02.

Atlikus Pearson koreliacijos koeficiento skaičiavimus, nustatyta, kad stipriausias ryšys buvo tarp paramos judumui priemonės ir moterų, bei vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų užimtumo lygio, kadangi koreliacijos koeficientas buvo 0,7 (17 lentelė).

17 lentelė

Ryšys tarp į paramos judumui priemonę nusiųstų asmenų skaičiaus ir įvairių asmenų grupių užimtumo pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Parama judumui
Moterų užimtumo lygis	0,7
Vyrų užimtumo lygis	0,6
Jaunimo (15 – 29 m.) užimtumo lygis	0,6
Vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) užimtumo lygis	0,7

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Koreliacinė analizė rodo, kad daugėjant į paramą judumui nusiųstų asmenų skaičiui, vidutiniškai didėjo moterų, vyrų, vyresnio amžiaus asmenų bei jaunimo užimtumo lygis šalyje, tačiau šis ryšys yra gana silpnas. Tokiems rezultatams, tikėtina, poveikį turėjo tai, jog asmenims, dalyvaujantiems ADRP priemonėse, Užimtumo tarnyba kompensavo kelionės išlaidas į darbo, stažuotės atlikimo vietą ar į užimtumo tarnybos organizuojamus konsultavimo grupėms užsiėmimus ir atgal.

Siekiant įvertinti, ar ADRP priemonių įgyvendinimas turėjo poveikį užimtumo lygiui Lietuvoje 2008 – 2021 metais, apskaičiuojamas Pearson koreliacijos koeficientas. Skaičiavimai padeda nustatyti ryšio stiprumą tarp užimtumo lygio ir į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus (18 lentelė).

18 lentelė

Ryšys tarp užimtumo lygio ir į aktyvias darbo rinkos priemones nusiųstų asmenų skaičiaus pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Užimtumo lygis
Nusiųsta į aktyvias darbo rinkos politikos priemones	-0,7
Parama mokymui	0,3
Remiamas įdarbinimas	-0,9
Parama darbo vietoms steigti	-0,1
Parama judumui	0,7

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Nagrinėjant ryšį tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio 2008 – 2021 m. Lietuvoje, galima pastebėti, kad neigiamas statistinis ryšys tarp užimtumo lygio ir į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus buvo gana stiprus, t. y. - 0,7. Tai reiškia, kad didėjant užimtumo lygiui, vidutiniškai mažėjo į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius.

Stipriausias teigiamas statistinis ryšys nustatytas tarp užimtumo lygio ir ADRP priemonės - parama judumui, kadangi tarp šios priemonės ir užimtumo lygio koreliacijos koeficientas buvo 0,7. Kiek silpnesnis teigiamas statistinis ryšys nustatytas tarp užimtumo lygio ir ADRP priemonės - parama mokymui, kadangi tarp šios priemonės ir užimtumo lygio koreliacijos koeficientas buvo 0,3. Tai reiškia, kad daugėjant į paramos judumui priemonę bei į profesinį mokymą nusiųstų asmenų skaičiui, didėjo užimtumo lygis. Asmenys, kurie baigė profesinio mokymo programas, įgijo kvalifikacijas ir (ar) kompetencijas bei padidino galimybes konkuruoti darbo rinkoje. Lietuvos užimtumo tarnybai ir jos teritoriniams skyriams įgyvendinant ADRP priemones, dalyvavimas profesinio mokymo priemonėje leido išlikti darbo rinkoje suteikiant naują kvalifikaciją, ilgalaikiams bedarbiams suteikė galimybę integruotis į darbo rinką ir joje išlikti. Neturinčių profesinės kvalifikacijos, ypač jaunimo, dalyvavimas profesinio mokymo programoje, užtikrino jiems profesijos įsigijimą, kuri atitiko darbo rinkos poreikius.

19 lentelėje pateikiami duomenys apie ryšį tarp ADRP priemonių ir kitų darbo rinkos rodiklių, tokių kaip: registruotų bedarbių, laisvų darbo vietų bei įdarbinimo skaičius Lietuvoje 2008 – 2021 metais.

19 lentelė

Ryšys tarp į aktyvias darbo rinkos priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir darbo rinkos rodiklių pagal Pearson koreliacijos koeficientą

	Nusiųsta į ADRP
Įregistruota bedarbių	0,15
Įregistruota laisvų darbo vietų	-0,3
Įdabintų asmenų skaičius	-0,11

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

ADRP priemonės turėjo silpną poveikį darbo rinkos rodikliams Lietuvoje 2008-2021 metais. Stipriausias teigiamas statistinis ryšys nustatytas tarp ADRP priemonių ir Užimtumo tarnyboje įregistruotų bedarbių skaičiaus, kadangi koreliacijos koeficientas buvo 0,15. Tai reiškia, kad, didėjant įregistruotų bedarbių skaičiui, į ADRP priemones siunčiamų asmenų skaičius taip pat didėjo, tačiau neženkliai. Ryšys tarp įregistruotų laisvų darbo vietų ir įdabintų asmenų

skaičiaus bei asmenų dalyvavusių ADRP priemonėse yra neigiamas ir silpnas. Didėjant įregistruotų laisvų darbo vietų bei įdarbintų asmenų skaičiui, asmenų, siunčiamų į ADRP priemones, neženkliai mažėja.

Kadangi koreliacijos koeficiento skaičiavimas parodė silpną ryšį tarp ADRP priemonių ir tikslinių grupių bei darbo rinkos rodiklių, ryšiui tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais nagrinėti buvo atliktas Granger priežastingumo testas. Granger priežastingumo testas remiasi prielaida, jeigu X turi poveikį Y, tai prieš Y pokyčius turi įvykti X pokyčiai, o ne atvirkščiai (20 lentelė).

20 lentelė

Granger priežastingumo testas

Nulinė hipotezė H_0	Stebėjimų skaičius	Atsilikimas (vėlavimas)	F statistika	Tikimybė p
Užimtumo lygis nėra į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus priežastis	13	1	15,1924	0,0030
Į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius nėra užimtumo lygio priežastis			7,87548	0,0186
Užimtumo lygis nėra į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus priežastis	13	2	3,93008	0,01717
Į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius nėra užimtumo lygio priežastis			0,36548	0,7064

Šaltinis: apskaičiuota autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

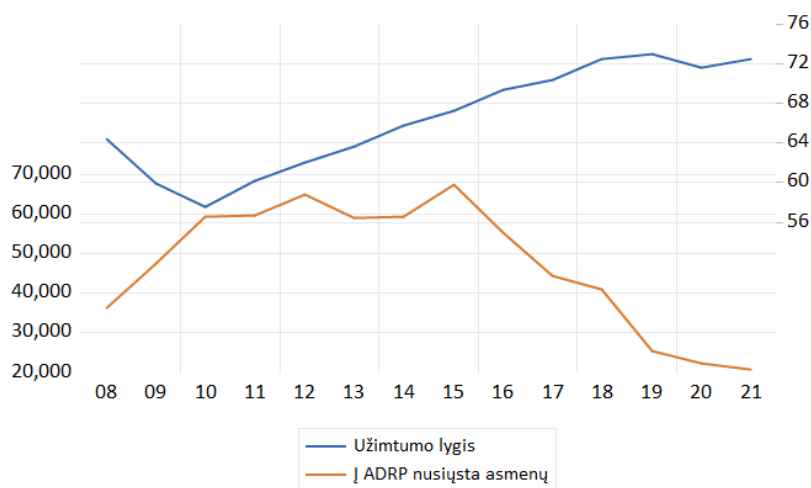
Atliekant Granger priežastingumo testą, nulinė hipotezė nepasitvirtina ir yra atmetama, kai tikimybės p reikšmė yra mažesnė už 5 proc. reikšmingumo lygmenį. Remiantis šia taisykle, nulinė hipotezė, kad užimtumo lygis nėra į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus priežastis, nepasitvirtina ir yra atmetama. Nulinė hipotezė, kad užimtumo lygis nėra į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus priežastis nepasitvirtina, esant 1 metų ir 2 metų vėlavimui. Vadinas, užimtumo lygis yra į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus priežastis.

Nulinė hipotezė, kad į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius nėra užimtumo lygio priežastis, negali būti atmesta esant 2 metų vėlavimui. Vadinas, į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius yra užimtumo lygio priežastis, kuris pasireiškia vidutiniškai su 2 metų vėlavimu.

Nagrinėjant į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus poveikį užimtumo lygiui Lietuvoje 2008 – 2021 metais, naudojami į ADRP priemones nusiųstų asmenų bei užimtumo lygio duomenys, kurių tarpusavio ryšys pateiktas 16 paveiksle.

16 paveikslas

Granger priežastingumas

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008 – 2021)

Į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius 2008 – 2021 metais kito ir, pasiekęs savo piką 2015 m., kasmet ženkliai mažėjo. 2021 m. į ADRP nusiųstų asmenų skaičius buvo daugiau nei tris kartus mažesnis 2015 m. Tačiau užimtumo lygis kiekvienais metais vis augo, todėl tikėtina, kad užimtumo lygio didėjimui poveikį turėjo ne tik ADRP priemonės, tačiau ir didesnė darbo jėgos paklausa, įdarbinimo, laisvų darbo vietų, registruotų bedarbių skaičius bei kiti ekonominiai rodikliai. Moksliniuose tyrimuose užimtumui įtaką darančiais ekonominiais rodikliais dažniausiai įvardijami tokie rodikliai: tiesioginės užsienio investicijos laikotarpio pabaigoje, bendrasis vidaus produktas to meto kainomis, minimalus mėnesio darbo užmokestis, išlaidos socialinei pašalpai ir kt.

Toliau tyrime analizuojamas tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto to meto kainomis, mokesčių pleišto, infliacijos, minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio bei išlaidų socialinei pašalpai poveikis užimtumui. Sudaromas tiesinės daugialypės regresijos modelis. Pagrindinis daugialypės regresijos modelio tikslas – sudaryti tiriamojo objekto regresijos modelį su daugiau nei vienu nepriklausomu kintamuoju, įvertinti kiekvieno iš šių kintamųjų įtaką atskirai, taip pat įvertinti ir jų kaip visumos, bendrą poveikį priklausomam kintamajam.

Įvertinus lygties koeficientus, galima teigti, kad rodikliai, kurių $p > 0,05$, nėra statistiškai reikšmingi. Vadinasi, į daugialypės regresijos lygtį visi nepriklausomi kintamieji netraukiami. Eliminavimo būdu, atmetant tuos rodiklius, kurių koeficientai nėra statistiškai reikšmingi, sudaromas naujas regresijos modelis (21 lentelė).

21 lentelė

Regresijos lygties koeficientai

Kintamieji	Lygties koeficientai	Standartizuoti koeficientai	t statistika	p reikšmė
Konstanta	0,08	0,09	2,99	0,00
BVP gyventojui to meto kainomis	0,18	0,02	24,95	0,00
Išlaidos socialinėms išmokoms	-0,02	0,01	-8,03	0,00
1 m. vėlavimas	-0,41	0,17	-2,47	0,04
2 m. vėlavimas	-0,35	0,12	-2,98	0,03

Šaltinis. Sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento duomenimis (2008-2021)

Gauta regresijos modelio lygtis:

$$\text{Užimtumo lygis} = 0,08 + 0,18 \cdot x_1 - 0,02 \cdot x_2 - 0,41 \cdot x_{t-1} - 0,35 \cdot x_{2t-2}, \quad (5)$$

kur:

x_1 – bendrasis vidaus vienam gyventojui produktas to meto kainomis;

x_2 – išlaidos socialinei pašalpai;

x_{t-1} – 1 metų vėlavimas;

x_{t-2} – 2 metų vėlavimas.

Kaip matyti iš regresijos lygties, bendrasis vidaus produktas gyventojui to meto kainomis ir išlaidos socialinėms išmokoms, tikėtina, turėjo poveikį užimtumo lygio kitimui Lietuvoje 2008-2021 m. Ekonominio pakilimo laikotarpiui, bendrasis vidaus produktas didėja, tuo pačiu, augant ekonomikai, didėja ir užimtumo lygis.

Išlaidos socialinėms išmokoms, tikėtina, gali nežymiai sumažinti užimtumo lygį. Asmenys, ypač žemos kvalifikacijos, gaunatys mažą darbo užmokestį, dėl socialinių išmokų patrauklumo gali vengti įsidarbinti.

Vėlavimas yra neišvengiamas visų socialinių ir ekonominių procesų sąveikos bruožas. Įgyvendintos ekonominės priemonės ar veiksmai duoda rezultatus po tam tikro laiko. Vėluojanti regresija yra tokia regresija, kurios nepriklausomų kintamųjų reikšmės yra atsilikusios per tam tikrą periodą skaičių nuo priklausomojo kintamojo reikšmių. Tikėtina, kad į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius turės įtakos užimtumo lygio kitimui po 1 ir 2 metų laikotarpio.

Apibendrinant, atliktus Pearson koreliacijos koeficiento skaičiavimus, stipriausias ryšys nustatytas tarp ADRP priemonių – paramos mokymui, remiamojo įdarbinimo ir paramos judumui bei moterų, vyrų, vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų ir jaunimo (16 – 29 m.) užimtumo lygio šalyje 2008 – 2021 metais. Silpniausias ryšys nustatytas tarp ADRP priemonės parama darbo vietoms steigti ir visų nagrinėtų tikslinių gyventojų grupių.

Atlikus koreliacinę analizę tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais, galima teigti, jog priklausomybė tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio buvo vidutinė - 0,7. Stipriausias ryšys, t. y. - 0,9, nustatytas tarp užimtumo lygio ir ADRP priemonės – remiamas įdarbinimas, kadangi didėjant užimtumui, mažėja šioje priemonėje dalyvaujančių asmenų skaičius. Taip pat vidutinė neigiama priklausomybė buvo tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus bei registruotų laisvų darbo vietų, kadangi didėjant registruotų laisvų darbo vietų, mažėja asmenų, siunčiamų į aktyvias darbo rinkos priemones.

Kadangi koreliacijos koeficiento skaičiavimas parodė silpną ryšį tarp ADRP priemonių ir tikslinių grupių bei darbo rinkos rodiklių, ryšiui tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais nagrinėti buvo atliktas Granger priežastingumo testas. Remiantis Granger priežastingumo testo rezultatais, kai priklausomas kintamasis – užimtumo lygis, nepriklausomas – į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius, tikėtina, kad ADRP priemonės buvo užimtumo priežastis. Taip pat nustatyta, kad ne tik ADRP priemonės darė įtaką užimtumo lygio augimui Lietuvoje, tačiau ir užimtumo lygis turėjo įtakos į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiui.

Siekiant įvertinti ekonominių rodiklių: tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto gyventojui to meto kainomis, minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio, infliacijos, mokesčių pleišto ir išlaidų socialinėms išmokoms, tikėtina, turėjusių poveikį užimtumo lygio kitimui, sudarytas tiesinės daugialypės regresijos modelis. Tiesinės daugialypės regresijos modelis padėjo nustatyti, kad bendrasis vidaus produktas to meto kainomis ir išlaidos socialinėms išmokoms, tikėtina, turėjo poveikį užimtumo lygio kitimui Lietuvoje 2008 – 2021 metais. BPV vienam gyventojui, kaip ir tikėtasi, yra teigiamai susijęs su užimtumo lygiu, o išlaidos socialinėms išmokoms – neigiamai susijusios su užimtumo lygiu. Atlikti vėluojančios regresijos skaičiavimai parodė, kad į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius turėjo poveikį užimtumo lygio kitimui, pasireiškiantį vidutiniškai 1 – 2 metų vėlavimu.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Gyventojų užimtumas – vienas pagrindinių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių. Žmonės vertina darbą ne tik dėl uždarbio. Darbas leidžia jiems būti naudingiems visuomenei, tobulinti kvalifikaciją, išnaudoti savo kūrybinį potencialą. Tai svarbi žmogaus savirealizacijos priemonė, leidžianti įgyvendinti gyvenimo siekius, pasiekti norimą socialinę padėtį, užmegzti tarpasmeninius ryšius, panaudoti profesines žinias bei įgūdžius ir kt.

2. Lietuvoje yra įgyvendinama darbo rinkos bei užimtumo rėmimo politika, užtikrinanti gyventojams teisinę, ekonominę ir socialinę apsaugą darbo netekties atveju ir didinanti jų galimybes sugrįžti į darbo rinką. Įgyvendinamos tarptautinėje praktikoje pasiteisinusios ir Lietuvai pritaikytos darbo rinkos politikos priemonės.

3. Darbo rinkos politikos priemonės sudaro aktyvios bei pasyvios darbo rinkos politikos priemonės. Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (ADRP) jau ilgą laiką suvokiamos kaip pagrindinis ir efektyvus ne tik užimtumo, bet ir socialinės politikos įgyvendinimo įrankis.

4. Nagrinėtos mokslinės literatūros analizė parodė, kad Lietuvoje ir užsienio šalyse taikomos panašios ADRP priemonės. ADRP priemonės, priešingai nei kitos užimtumą skatinančios programos, yra veiksmingos, kadangi padeda darbo ieškantiems asmenims greičiau susirasti darbą. Todėl jos yra laikomos vienomis iš sėkmingiausių užimtumą skatinančių priemonių.

5. Atlikta užimtumo ir nedarbo rodiklių tendencijų analizė Lietuvoje parodė, kad Užimtumo lygis Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį nuolat augo ir išliko atsparus COVID-19 pandemijai. Užimtumo lygis pasiekė prieš pasaulinę finansų krizę buvusį lygį maždaug 2013 m. ir toliau didėjo iki 2019 m. Nuo 2010 m. iki COVID-19 protrūkio užimtumo lygis Lietuvoje augo gana sparčiai. Nedarbo lygis mažėjo. Tokiam Lietuvos gyventojų nedarbo lygio mažėjimui, tikėtina, didžiausią įtaką darė migracijos tendencijos, auganti darbo jėgos paklausa, kylantis darbo užmokestis bei augančios užimtumo galimybės. Užimtumo lygio kritimas 2020 m. Lietuvoje buvo mažesnis (1,4 procentinio punkto) nei vidutiniškai EBPO (2,5 procentinio punkto) ir iki 2021 m. atsistatė beveik iki priešpandeminio lygio (72,5 procento). Aukštą užimtumą nagrinėjamu laikotarpiu lydėjo darbo užmokesčio, o ne našumo augimas.

6. Bedarbių struktūroje nagrinėjamu 2013 – 2021 m. laikotarpiu 60-64 m. amžiaus bedarbių dalis nuolat augo. 30-35 m. asmenų grupėje bedarbių dalis visą nagrinėjamą laikotarpį, įskaitant ir Covid-19 krizės laikotarpį išliko gana pastovi. Po paskutiniosios ekonominės krizės gana lėtai mažėjo bedarbių skaičius pagyvenusių asmenų grupėje. Kitose grupėse ši mažėjimo tendencija buvo gerokai spartesnė. Labai jaunų bedarbių (16-19 m. amžiaus) dalis 2013-2019 m. laikotarpiu išliko pastovi, tačiau ženkliai išaugo Covid-19 krizės laikotarpiu. Dar didesnis

bedarbių šuolis šios krizės laikotarpiu pastebimas 20-24 m. amžiaus grupėje. Šios grupės asmenų lygis bedarbių struktūroje 2013-2017 m. gana sparčiai mažėjo, nuo 2018 m. pradėjęs augti, Covid-19 krizės laikotarpiu 2020 m. palyginti su 2019 m. išaugo beveik dvigubai.

7. Atlikus Užimtumo fondo lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui Lietuvoje, tendencijų analizę, nustatyta, kad Lietuva patenka tarp ES šalių, kurios ADRP priemonėms skiria palyginti mažą BVP dalį. Išlaidų ADRP priemonėms apimtys ir šių priemonių dalyvių dinamikos analizė nerodo tiesioginio ryšio tarp šių dviejų rodiklių, tačiau galima daryti prielaidą, kad šių priemonių finansavimas yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos ribotam bedarbių įtraukimui į šias priemones. ADRP Lietuvoje didele dalimi finansuotos iš Europos Sąjungos šaltinių. Dėl šio finansavimo modelio finansavimo išteklių yra nepastovūs, labai priklausomi nuo ES finansavimo ciklų ir mažiau reaguoja į darbo rinkos sąlygų pokyčius bei ADRP paramos poreikius.

8. Atlikus Pearson koreliacijos koeficiento skaičiavimus, stipriausias ryšys nustatytas tarp ADRP priemonių – parama mokymui, remiamojo įdarbinimo ir paramos judumui bei moterų, vyrų, vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų ir jaunimo (16 – 29 m.) užimtumo lygio šalyje 2008 – 2021 metais. Silpniausias ryšys nustatytas tarp ADRP priemonės parama darbo vietoms steigti ir visų nagrinėtų tikslinių gyventojų grupių.

9. Atlikus koreliacinę analizę tarp ADRP priemonių ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais, galima teigti, jog priklausomybė tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio buvo vidutinė - 0,7. Stipriausias ryšys, t. y. - 0,9, nustatytas tarp užimtumo lygio ir ADRP priemonės – remiamas įdarbinimas, kadangi didėjant užimtumui, mažėja šioje priemonėje dalyvaujančių asmenų skaičius. Taip pat vidutinė neigiama priklausomybė buvo tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus bei registruotų laisvų darbo vietų, kadangi didėjant registruotų laisvų darbo vietų, mažėja asmenų, siunčiamų į aktyvias darbo rinkos priemones.

10. Kadangi koreliacijos koeficiento skaičiavimas parodė silpną ryšį tarp ADRP priemonių ir tikslinių grupių bei darbo rinkos rodiklių, ryšiui tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais nagrinėti buvo atliktas Granger priežastingumo testas. Remiantis Granger priežastingumo testo rezultatais, kai priklausomas kintamasis – užimtumo lygis, nepriklausomas – į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius, tikėtina, kad ADRP priemonės buvo užimtumo priežastis. Taip pat nustatyta, kad ne tik ADRP priemonės darė įtaką užimtumo lygio augimui Lietuvoje, tačiau ir užimtumo lygis turėjo įtakos į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiui.

11. Siekiant įvertinti ekonominių rodiklių: tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto gyventojui to meto kainomis, minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio, infliacijos, mokesčių pleišto ir išlaidų socialinei pašalpai, tikėtina, turėjusių poveikį

užimtumo lygio kitimui, buvo sudarytas tiesinės daugialypės regresijos modelis. Tiesinės daugialypės regresijos modelis padėjo nustatyti, kad bendrasis vidaus produktas to meto kainomis ir išlaidos socialinei pašalpai, tikėtina, turėjo poveikį užimtumo lygio kitimui Lietuvoje 2008 – 2021 metais. Atlikti vėluojančios regresijos skaičiavimai parodė, kad į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius turės poveikį užimtumo lygio kitimui, kuris pasireikš vidutiniškai 1 – 2 metų vėlavimu.

12. Ryškėjant tam tikrų profesijų kvalifikuotos darbo jėgos trūkumui, didžiausia dalis aktyvios darbo rinkos politikos priemonių dalyvių turėtų būti nukreipiami mokytis pagal darbo rinkoje paklausių profesijų mokymo programas. Savišvieta ir neformaliuoju būdu įgyta patirtis pripažįstama ne visų darbdavių. Lietuva turi toliau dėti pastangas, kad aktyvios darbo rinkos politikos priemonės būtų veiksmingesnės, prieinamesnės ir labiau nukreiptos į žmones, kuriems jų labiausiai reikia, t.y.:

- padidinti išlaidas programoms, kuriomis remiamas kvalifikacijos kėlimas ir perkvalifikavimas, atsižvelgiant į rinkos poreikius;
- išplėsti ADRP pasiekiamumą stiprinant Užimtumo tarnybos bendradarbiavimą su darbdaviais ir visapusišką pagalbą labiausiai nuo darbo rinkos nutolusiems žmonėms, kuriems reikalingos įdarbinimo paslaugos, atitinkančios jų individualius poreikius, derinamos su kitomis paslaugomis, tokiomis kaip socialinės, sveikatos ir švietimo paslaugos;
- pagerinti taikymą įvertinant individualius paslaugų poreikius, užtikrinti, kad parama būtų teikiama pagal klientų poreikius ir priemonių efektyvumą skirtingoms darbo ieškančių asmenų grupėms;
- Išplėsti kvalifikacijos kėlimo ir perkvalifikavimo galimybes, ypač žmonėms, kuriems jų labiausiai reikia ir kurių socialinė grąža gali būti didžiausia įtraukiant į darbo rinką, ypač vyresnio amžiaus, 50 metų ir vyresniems, darbo ieškantiems asmenims, žemos kvalifikacijos asmenims ir ilgalaikiams bedarbiams;
- Skatinti prieigą prie internetinio mokymo, galbūt modulinės formos, siekiant remti kvalifikacijos kėlimą ir perkvalifikavimą, suteikiant daugiau galimybių mokytis, ypač darbo ieškantiems asmenims atokiose vietovėse.

LITERATŪRA

1. Alegre, M. À., Casado, D., Sanz, J., & Todeschini, F. A. (2015). The impact of training-intensive labour market policies on labour and educational prospects of NEETs: evidence from Catalonia (Spain). *Educational Research*, 57(2), 151-167.
2. Attinasi, M. G., Berardini, F., De Stefani, R., & Osterloh, S. (2016). The Effects of Labor Income Taxes on Labor Market Performance: An Empirical Analysis. *Eriřim Adresi: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/altri-atti-convegni/2016-current-issues-fiscal-policy/Attinasi_Berardini_DeStefani_Osterloh.pdf*.
3. Bajgar, M., Janský, P., & Kalíšková, K. (2019). The poor outside the lamplight: on the prevalence of poverty among population groups not included in household surveys. *Post-Communist Economies*, 31(2), 181-199.
4. Bajorūnienė, I. S., Patašienė, I., Bieliūnaitė, E., Stanionytė, S., Zaburaitė, D., Žitkienė, R. (2011). Kaimo jaunimo nedarbas ir jo pasekmės. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. 2. p. 46 – 60.
5. Betcherman, G.; Dar, A.; Luinstra, A., Ogawa, M. 1999. *Active labor market policies: policy issues for East Asia*. Social protection unit, The World Bank.
6. Brazienė, R., Mikutavičienė, I. (2013). Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: švietimo, darbo ir užimtumo politikos aspektas. *Public policy and administration*. Kaunas. Kauno technologijos universitetas. Vol. 12, No 1, p. 108–119. doi: [org/10.5755/j01.ppa.12.1.3853](https://doi.org/10.5755/j01.ppa.12.1.3853).
7. Brenke, K. (2012). Unemployment in Europe: Young people affected much harder than adults. *DIW Economic Bulletin*, 2(9), 15-23.
8. Brown, L. D., Adeboye, A. A., Yusuf, R. A., & Chaudhary, P. (2018). Engaging vulnerable populations in parent-led support groups: Testing a recruitment strategy. *Evaluation and program planning*, 69, 18-24.
9. Caliendo, M., Hogenacker, J., Künn, S., & Wießner, F. (2015). Subsidized start-ups out of unemployment: a comparison to regular business start-ups. *Small Business Economics*, 45(1), 165-190.
10. Card, D., Kluve, J., & Weber, A. (2010). Active labour market policy evaluations: A meta-analysis. *The economic journal*, 120(548), F452-F477.
11. Card, D., Kluve, J., Weber, A. (2018). What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 16(3), p. 894 – 931. doi: 10.3386/w21431.

12. Cazes, S.; Verick, S.; Heuer, C. 2009. *Labour market policies in times of crisis*. International Labour Office, Economic and Labour Market Analysis Department. Geneva: ILO, 25 p. (Employment working paper No.35). ISBN 978-92-2-12251-2.
13. Clifton, J., Fernández-Gutiérrez, M., & García-Olalla, M. (2017). Including vulnerable groups in financial services: insights from consumer satisfaction. *Journal of Economic Policy Reform*, 20(3), 214-237.
14. Cottier, L., Flückiger, Y., Kempeneers, P., Lalive, P. (2018). Does job search assistance really raise employment? IZA, Discussion paper No. 11766.
15. Cottier, L., Flückiger, Y., Kempeneers, P., Lalive, P. (2018). Job search assistance does not boost employment: new evidence. *VOX. CEPR policy portal*. Prieiga internete: https://voxeu.org/article/job-search-assistance-does-not-boost-employment-new-evidence?fbclid=IwAR1QWK3_pfK1BWbYWWJt-jKVLVp9KMuOAO6eQITGAO72BcuxELK8UajWWcw. Žiūrėta 2023 01 02.
16. Crépon, B., & Van Den Berg, G. J. (2016). Active labor market policies. *Annual Review of Economics*, 8, 521-546.
17. Crépon, B., Ferracci, M., & Fougère, D. (2012). Training the unemployed in France: how does it affect unemployment duration and recurrence?. *Annals of Economics and Statistics/ANNALES D'ÉCONOMIE ET DE STATISTIQUE*, 175-199.
18. Černiauskas, N. (2011). Kada Lietuvoje atsirado nedarbas? *Lietuvos istorijos studijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, Vol. 27. p. 77 - 90.
19. Damidavičius, M., et al. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. *Vilnius: Agora*, 1998.
20. Dapkus R. Theoretical aspects of Lithuanian employment policy. In: *Rural development*. 2009. p. 44-50.
21. De Koning, J. (2005). Active labour market policies: relevance, expenditure and effectiveness. Rotterdam: SEOR Search in.
22. Deskar-Škrbić, M., Drezgić, S., & Šimović, H. (2018). Tax policy and labour market in Croatia: effects of tax wedge on employment. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 31(1), 1218-1227.
23. Eichhorst, W.; Konle-Seidl, R. 2008. Contingent Convergence: a comparative analysis of activation policies. IZA DP No. 3905. Prieiga internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1318864. Žiūrėta 2022 12 01.
24. Engelhardt, B., Rocheteau, G., Rupert, P. (2008). Crime and the labor market: A search model with optimal contracts. *Journal of Labour Economics*, Vol. 92, p. 1876 – 1891.
25. Estevao, M. 1999. Do active labor market policies increase employment? *IMF Staff Paper*. 54(1). International Monetary Fund, p. 113–138.

26. European Commission Labour market policies database: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1143&langId=en#LMP>. Žiūrėta 2022 12 30.
27. Europe 2020. Prieiga internete <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%200007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>. Žiūrėta 2022 12 30.
28. EU-Funding Opportunities 2021-2027 A practical Guide, V.5-September 2021. Prieiga internete https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/51b12903-16fe-4dbb-aeec-80c6d404d5fe/EU-Learning_Handbook_EU-Funding%20Opportunities%202021-2027_V5-2021.09.29.pdf. Žiūrėta 2023 01 06
29. Fallesen P. et al. The effect of active labor market policies on crime: Incapacitation and program effects. *Labour Economics*, 2018, 52: 263-286.
30. Falk, A., Lalive, R., & Zweimüller, J. (2005). The success of job applications: a new approach to program evaluation. *Labour Economics*, 12(6), 739-748.
31. Gabriel, M. G., Brown, A., León, M., & Outley, C. (2021). Power and social control of youth during the COVID-19 pandemic. *Leisure Sciences*, 43(1-2), 240-246.
32. Gallardo, M. (2018). Identifying vulnerability to poverty: A critical survey. *Journal of Economic Surveys*, 32(4), 1074-1105.
33. Gavelis V. ir kt. Makroekonomika, Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p.304.
34. Geyer, J., Haan, P., Hammerschmid, A., & Peters, M. (2020). Labor market and distributional effects of an increase in the retirement age. *Labour Economics*, 65, 101817.
35. Goulas E.; Zervoyianni A. Active labour-market policies and output growth: Is there a causal relationship?. *Economic Modelling*, 2018, 73: 1-14.
36. Gruževskis B. Darbo rinkos politikos pagrindai. Vilniaus universiteto leidykla, 2022.
37. Gruževskis, B., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., Moskvina, J. (2010a). Mokslinio tyrimo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir profesinės reabilitacijos programos efektyvumo vertinimas“ ataskaita. Vilnius.
38. Gruževskis, B., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., Moskvina, J. (2010b). Mokslinio tyrimo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir profesinės reabilitacijos programos efektyvumo vertinimas“ antrojo etapo ataskaita. Tarpinės ataskaitos parengimas. Vilnius.
39. Gruževskis, B., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., Moskvina, J. (2010c). Mokslinio tyrimo „Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir profesinės reabilitacijos programos efektyvumo vertinimas“ trečiojo etapo ataskaita. Galutinės ataskaitos parengimas. Vilnius.

40. Gruževskis, B., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Kabaila, A., Moskvina, J., Junevičius, R., Šlekienė, K. (2006a). Užimtumo rėmimo programų socialinio ekonominio efektyvumo vertinimas bei rekomendacijos jų naudai didinti. Trečiojo tyrimų Užimtumo rėmimo programų efektyvumo įvertinimas etapo ataskaita. Darbo ir socialinių tyrimų institutas.
41. Gruževskis, B., Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Žalimienė, L., Česnuitytė, V. (2006b). Sunkiai integruojamų asmenų padėties darbo rinkoje analizė ir priemonės jų užimtumui didinti. Vyresnio amžiaus (45 metų ir daugiau), ieškančių darbo neįgaliųjų asmenų bei asmenų, neturinčių pagrindinio išsilavinimo, tyrimo duomenų analizė. Antrojo etapo ataskaita, Vilnius.
42. Hohlova, V., & Rivza, B. (2022). EFFECTIVENESS OF ACTIVE LABOR MARKET POLICY MEASURES IN LATVIA. RESEARCH FOR RURAL DEVELOPMENT, 37.
43. Hussain, M., Bashir, M. F., & Shahzad, U. (2021). Do foreign direct investments help to bolster economic growth? New insights from Asian and Middle East economies. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 17(1), 62-84.
44. Yela Aranega, A., Castano Sanchez, R., & Garcia Perez, C. (2021). Labour integration of young people at risk of social exclusion through the development of key competencies. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 34(1), 2651-2668.
45. Jakštienė, S., Beržinskienė, D. (2011). Darbo rinkos segmentacija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2 (22). Kaunas: Technologija, p. 44 – 54.
46. Kábelová, L., & Bayer, O. (2018). Labour taxation and its effect on employment growth: Latest estimations with focus on the Czech Republic. *European Financial and Accounting Journal*, 13(2), 45-58.
47. Karpuškienė, V., & Lastauskas, P. (2010). Ekonometrinis modeliavimas su EViews: praktinis gidas. Vilnius. Prieiga internete: <http://web.vu.lt/ef/v.karpuskiene/files/2012/11/abEkonometrinis-modeliavimas-su-EViews1.pdf>. Žiūrėta 2022 12 01.
48. Karpuškienė, V. (2018). *Ekonometrija. Paskaitų konspektas*. Vilniaus universitetas. Ekonomikos fakultetas.
49. Kiaušienė, I., & Vidrevičienė, I. (2015). Nedarbo lygio sąsajos su ekonominiais rodikliais Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 37(2), 221-230.
50. Kluve, J. (2010). The effectiveness of European active labor market programs. *Labour economics*, 17(6), 904-918.
51. Kryeziu, N., & Durguti, E. A. (2019). The impact of inflation on economic growth: The case of Eurozone. *International Journal of Finance & Banking Studies* (2147-4486), 8(1), 01-09.

52. Krynska, E., Kwiatkowski, E. (2013). *Podstawy wiedzy o rynku pracy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
53. Laužadytė, A; Samoškaitė G. Darbo rinka Lietuvoje: situacija ir politika. *Public Administration (16484541)*, 2013, 1.37.
54. Lechner, M., Miquel, R., & Wunsch, C. (2011). Long-run effects of public sector sponsored training in West Germany. *Journal of the European Economic Association*, 9(4), 742-784.
55. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas. 2016 m. birželio 21 d. Nr. XII-2470, Vilnius. Prieiga internete <https://e-eimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b9ca8ad03de611e68f278e2f1841c088/asr> Žiūrėta 2022 12 30.
56. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. 2014 m. vasario 26 d. Nr. 204. Prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b1e2ed32a52c11e383c0832a9f635113/asr>
57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. 2013 m. rugsėjo 25 d. Nr. 878. Prieiga internete <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.456810>
58. Lietuvos statistikos departamentas. Prieiga internete <https://osp.stat.gov.lt/darbo-rinka-lietuvoje-2020/savokos>. Žiūrėta 2022 12 30.
59. Lisauskaitė, R. (2016). Nedarbas Lietuvoje, jo struktūra ir tendencijos. *VU EF studentų mokslinės draugijos konferencija: straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 137-147. ISBN 9786094596773.
60. ILO (2018). Finding proactive features in labour market policies: A reflection based on the evidence. International Labour Office, Geneva.
61. Jones, K., Scullion, L., Hynes, C., & Martin, P. (2022). Accessing and sustaining work after Service: the role of Active Labour Market Policies (ALMP) and implications for HRM. *The International Journal of Human Resource Management*, 1-22.
62. Jones, R. S., & Beom, J. (2022). Policies to increase youth employment in Korea.
63. Maibom J.; Rosholm M.; Svarer M.. Experimental evidence on the effects of early meetings and activation. *The Scandinavian Journal of Economics*, 2017, 119.3: 541-570. Prieiga internete: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/sjoe.12180>. Žiūrėta 2022 12 30.
64. Makštutis, A., Vijeikis, J. (2008). Jaunimo įsidarbinimo problemos Lietuvoje. *Vadyba*. 2 (13). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, p. 78–81.
65. Martin, J. P. (2015). Activation and active labour market policies in OECD countries: stylised facts and evidence on their effectiveness. *IZA Journal of labor policy*, 4(1), 1-29.
66. Martinkus, B., Žilinskas, V. J. (2008). *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.

67. Martinkus B.; Beržinskienė D.. *Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiai aspektai*. Technologija, 2005.
68. McKenzie, D. (2017). How effective are active labor market policies in developing countries? a critical review of recent evidence. *The World Bank Research Observer*, 32(2), 127-154.
69. Margelis M.; Neverauskienė- Okunevičiūtė L. Nedarbas globalizacijos kontekste: pokyčiai ir iššūkiai. In: *22nd Conference for Young Researchers" Economics and Management"*. 2019.
70. Moskvina, J., Okunevičiūtė - Neverauskienė, L. (2010). Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių socialinė nauda. *Filosofija. Sociologija*. Lietuvos mokslų akademija: Lietuvos mokslų akademijos leidykla. T.21. Nr. 2, p. 101 – 111.
71. Moskvina, J., Okunevičiūtė - Neverauskienė, L. (2011). Darbo rinkos politikos priemonės: samprata, raida ir funkcijos. *Aktyvi darbo rinkos politika. Teorija ir praktika*. Monografija (autorių kolektyvas). Vilnius: VGTU leidykla Technika, p. 10 - 16. doi: 10.3846/1912-M.
72. OECD Employment database – Labour market policies and institutions: <https://www.oecd.org/employment/emp/employmentdatabaselabourmarketpoliciesandinstitution>
Žiūrėta 2022 12 01.
73. Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Gruževskis, B., Pocius, A., Moskvina, J., & Žalimienė, L. (2010). Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir profesinės reabilitacijos programos efektyvumo vertinimas: mokslinio tyrimo ataskaita. *Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas*.
74. Okunevičiūtė Neverauskienė, L., Pocius, A., & Krutulienė, S. (2021). Pažeidžiamų gyventojų grupių nedarbo situacijos Baltijos šalių darbo rinkoje įvertinimas. Pagirskienė, Z. (2008). Makroekonomikos pagrindai. *Vilnius: Vilniaus verslo teisės akademija*.
75. Pocius, A. (2016). Demografinių grupių padėties pokyčiai Lietuvos darbo rinkoje ir metodinių skirtumų įtaka santykiniams nedarbo rodikliams. *Lithuanian Journal of Statistics*, Vol. 55, No. 1, p. 6 – 18.
76. Pühringer, S., & Hirte, K. (2013). *The financial crisis as a tsunami Discourse profiles of economists in the financial crisis* (No. 14). ICAE Working Paper Series.
77. Rizvi, S.Z.A. and Nishat, M., 2009. The Impact of Foreign Direct Investment on Employment Opportunities: Panel Data Analysis, [Online] pp. 8.
78. Rossignol, N., Turcanu, C., Fallon, C., & Zwetkoff, C. (2017). “How are you vulnerable?”: Using participation for vulnerability analysis in emergency planning. *Journal of Risk Research*, 20(9), 1095-1114.

79. Sahnoun, M., & Abdennadher, C. (2018). The assessment of active labor market policies: evidence from OECD countries. *Economia Politica*, 35, 257-283.
- Schaefer, R. T. (2011). *Sociology*. United States of America: McGraw-Hill.
80. Skaistė G., Rėklys G. (2011). *Jaunimo nedarbas Lietuvoje ir jo sprendimo būdai*. Vilnius: Vilniaus Universitetas.
81. Snieška V. Čiburienė J. *Makroekonomika*. – Kaunas: Technologija, 2001. p. 312.
82. Sokhanvar, A., & Jenkins, G. P. (2022). Impact of foreign direct investment and international tourism on long-run economic growth of Estonia. *Journal of Economic Studies*, 49(2), 364-378.
83. Statistikos departamentas. Prieiga internete <https://www.stat.gov.lt/web/lzd/paieska?q=bedarbis>. Žiūrėta 2022 12 30.
84. Struffolino, E., & Borgna, C. (2021). Who is really ‘left behind’? Half a century of gender differences in the school-to-work transitions of low-educated youth. *Journal of Youth Studies*, 24(2), 162-185.
85. Šileika A.; Andriušaitienė D. Istorinis metodologinis darbo rinkod sampratos aspektas. *Business: Theory & Practice*, 2007, 8.1.
86. 2015 m. spalio 5 d. Tarybos sprendimas (ES) 2015/1848 dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių 2015 m. Prieiga internete https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=OJ:JOL_2015_268_R_0005. Žiūrėta 2022 12 30.
87. Tartilas, J. (2005). Nedarbo problema. *Jurisprudencija*, 74(66), 30-38.
88. Tien, N. H. (2021). Relationship between inflation and economic growth in Vietnam. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(14), 5134-5139.
89. Ukpere, W. I., & Slabbert, A. D. (2009). A relationship between current globalisation, unemployment, inequality and poverty. *International Journal of Social Economics*.
90. Užimtumo tarnybos duomenys apie aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimą: <https://uzt.lt/darbo-rinka2/adrpp/>. Žiūrėta 2022 12 30.
91. Vainiė R. Ekonomikos terminų žodynas. *Vilnius: Tyto alba*, 2005, 12.
92. Van Vliet, O., & Koster, F. (2011). Europeanization and the political economy of active labour market policies. *European Union Politics*, 12(2), 217-239.
93. Vooren M., et al. The effectiveness of active labor market policies: a meta-analysis. *Journal of Economic Surveys*, 2019, 33.1: 125-149.
94. Wimer, C., Nam, J., Garfinkel, I., Kaushal, N., Waldfogel, J., & Fox, L. (2020). Young adult poverty in historical perspective: The role of policy supports and early labor market experiences. *Social Science Research*, 86, 102390
95. Zaicev, Stepan. Socialinio sektoriaus ekonomika. *Vilnius: Technika*, 2007.

SANTRAUKA

77 puslapiai, 21 lentelės, 16 paveikslų, 95 literatūros šaltiniai.

Šio darbo tikslas – įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje. Taip pat nagrinėjamos užimtumo ir nedarbo tendencijos, lėšų, skirtų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimui, tendencijos. Darbe atliekama mokslinės literatūros analizė ir sintezė. Siekiant atlikti užimtumo skatinimo Lietuvoje teorinę analizę, naudojami mokslinės literatūros šaltinių, strateginių dokumentų, teisinių dokumentų, duomenų bazių ir kitų informacijos šaltinių analizė. Analizei atlikti pasitelkiami Lietuvos užimtumo tarnybos, Eurostat, Lietuvos statistikos departamento šaltinių duomenys. Siekiant įvertinti aktyvios darbo rinkos politikos priemonių poveikį užimtumui Lietuvoje, taikomi aprašomosios statistikos metodai, t. y. duomenų grupavimas bei grafinis modeliavimas, kurie leidžia daryti išvadas apie nagrinėjamo rodiklio pokyčius. Taip pat atliekama koreliacijos analizė, Granger priežastingumo testas bei regresinė analizė.

Atlikus Pearson koreliacijos koeficiento skaičiavimus, stipriausias ryšys nustatytas tarp ADRP priemonių – parama mokymui, remiamojo įdarbinimo ir paramos judumui bei moterų, vyrų, vyresnio amžiaus (55 – 64 m.) asmenų ir jaunimo (16 – 29 m.) užimtumo lygio šalyje 2008 – 2021 metais. Silpniausias ryšys nustatytas tarp ADRP parama darbo vietoms steigti ir visų nagrinėtų tikslinių gyventojų grupių.

Atlikus koreliacinę analizę tarp ADRP priemonių ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais, galima teigti, jog priklausomybė tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio buvo vidutinė - 0,7. Stipriausias ryšys, t. y. - 0,9, nustatytas tarp užimtumo lygio ir ADRP priemonės – remiamas įdarbinimas, kadangi didėjant užimtumui, mažėja šioje priemonėje dalyvaujančių asmenų skaičius. Taip pat vidutinė neigiama priklausomybė buvo tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus bei registruotų laisvų darbo vietų, kadangi didėjant registruotų laisvų darbo vietų, mažėja asmenų, siunčiamų į aktyvias darbo rinkos priemones.

Ryšiui tarp į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiaus ir užimtumo lygio Lietuvoje 2008 – 2021 metais nagrinėti buvo atliktas Granger priežastingumo testas. Remiantis Granger priežastingumo testo rezultatais, kai priklausomas kintamasis – užimtumo lygis, nepriklausomas – į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius, tikėtina, kad ADRP priemonės buvo užimtumo priežastis. Taip pat nustatyta, kad ne tik ADRP priemonės darė įtaką užimtumo lygio augimui Lietuvoje, tačiau ir užimtumo lygis turėjo įtakos į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičiui.

Siekiant įvertinti ekonominių rodiklių: tiesioginių užsienio investicijų laikotarpio pabaigoje, bendrojo vidaus produkto gyventojui to meto kainomis, minimalaus mėnesinio darbo

užmokesčio, infliacijos, mokesčių pleišto ir išlaidų socialinei pašalpai, tikėtina, turėjusių poveikį užimtumo lygio kitimui, buvo sudaromas tiesinės daugialypės regresijos modelis. Tiesinės daugialypės regresijos modelis padėjo nustatyti, kad bendrasis vidaus produktas to meto kainomis ir išlaidos socialinei pašalpai tikėtina, turėjo poveikį užimtumo lygio kitimui Lietuvoje 2008 – 2021 metais. Atlikti vėluojančios regresijos skaičiavimai parodė, kad į ADRP priemones nusiųstų asmenų skaičius turės poveikį užimtumo lygio kitimui, kuris pasireikš vidutiniškai 1 – 2 metų vėlavimu.

SUMMARY

77 pages, 21 tables, 16 pictures, 95 references

This paper aims to assess the effects of active labour market policy (ALMP) on employment in Lithuania. It examines employment and unemployment trends, as well as the allocation of funds for implementing these policy measures. The study analyses and synthesises scientific literature, strategic and legal documents, databases, and other sources of information. Data from the Lithuanian Employment Service, Eurostat, and the Lithuanian Statistics Department were used to conduct the research. In order to evaluate the impact of active labour market policy measures on employment, the study utilises descriptive statistics methods, such as data grouping and graphical modelling, to identify changes in the relevant indicators. Additionally, correlation analysis, Granger causality tests, and regression analysis are conducted.

Summarising the analysis process, Pearson correlation coefficient revealed that the ALMP measures of support for training, supported employment, and mobility support exhibited the strongest relationship with the employment rates of different demographic groups in Lithuania from 2008 to 2021. These measures demonstrated a significant correlation with the employment rates of women, men, older individuals (55-64 years), and youth (16-29 years). On the other hand, the ALMP support for job creation displayed the weakest connection with all the target population groups examined.

After conducting a correlational analysis between ALMP measures and the employment level in Lithuania in 2008-2021, it can be stated that the dependence between the number of persons sent to ALMP measures and the employment level was average - 0.7. The strongest correlation, i.e. - 0.9, determined between the level of employment and the ALMP measure - supported employment, since as employment increases, the number of people participating in this measure decreases. Also, there was an average negative dependence between the number of individuals sent to ALMP measures and registered job vacancies, since as registered job vacancies increase, the number of people sent to active labor market measures decreases.

In addition, a Granger causality test was conducted to investigate the relationship between the number of individuals sent to ALMP measures and the employment level in Lithuania from 2008 to 2021. According to the results of the Granger causality test, when the dependent variable is the level of employment and the independent variable is the number of persons sent to ADRP measures, it is likely that ADRP measures could be the cause of employment. Moreover, it was also observed that not only the ALMP measures had an impact on the growth of the employment

level in Lithuania, but also the employment level had an impact on the number of people sent to the ALMP measures.

Furthermore, a linear multiple regression model was developed to assess the influence of various economic indicators on changes in the employment level. The model considered indicators such as foreign direct investment at the end of the period, gross domestic product per inhabitant at the prices of that time, a minimum monthly wage, inflation, tax wedge, and expenses for social benefits. Among these factors, the gross domestic product at the prices of that time and social welfare expenses were identified as likely impacting changes in employment in Lithuania between 2008 and 2021.

Finally, lagging regression calculations indicated that the number of persons sent to ALMP measures would affect changes in the employment level with an average delay of 1-2 years.